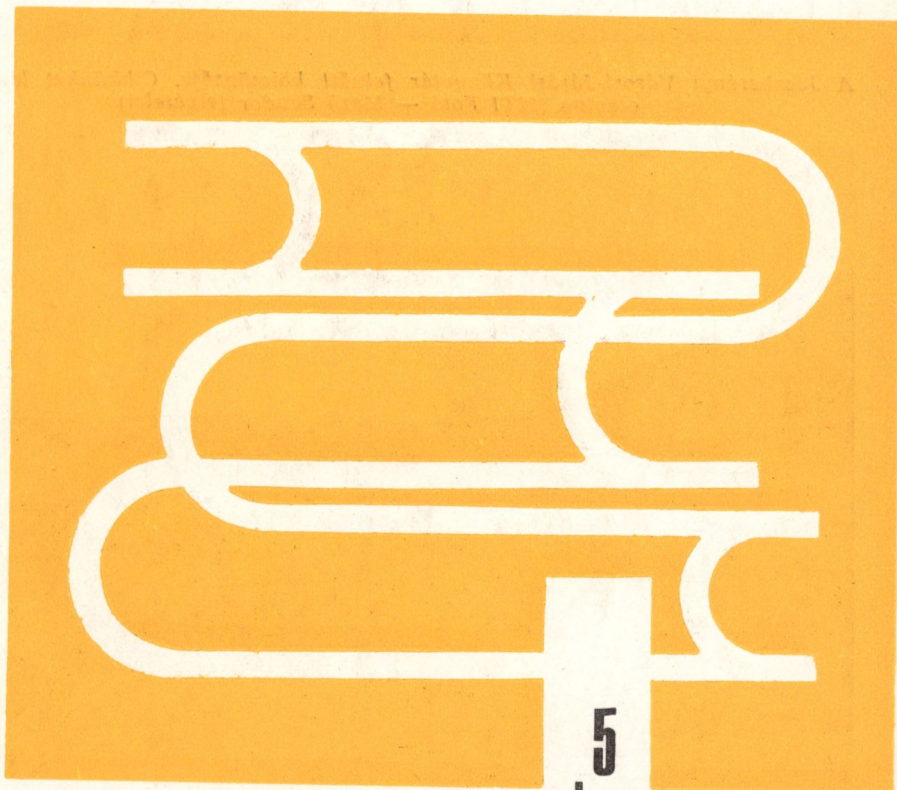

P 400(2)

KÖNYVTÁROS

5
MÁJUS

1973

Kölcsönözhető

A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár felnőtt kölcsönzője. Cikkünket lásd a 270. oldalon (MTI Fotó — Mező Sándor felvételei)

TARTALOM

JUHÁSZ RÓBERT: Az első könyvtől az olvasó népig	251
BORSA GEDEON: Ötszázéves a magyarországi könyvnyomtatás	255
RÁDICS JÓZSEF: A magyarországi könyvnyomtatás és könyvkiadás 500. évfordulójának megünneplése	258
GÁRDONYI BÉLA: A pusztacsaládi példa	261
Alapköletétel Nyíregyházán (F. L.)	262
DR. BALLÉR ENDRE-NÉ: Iskola és könyvtár Moszkvában	263
SIMAY NORBERT: Olvasónevelés egy budapesti szakmunkásképző iskolában	266
BÉNYEI MIKLÓS: A könyvtári kiadványok cseréje	269
ARATÓ ANTAL: Kísérlet a tervszerű könyvajánlásra	270
A könyvtárak életéből (Bányai Mária)	273
Hiányoznak könyvtárainkból a diákkiadványok (Viczián János)	274
A lapokban olvastuk (Kossuth Rádió)	275
RÁKÓCZI ISTVÁN: A Szentgáli Olvasó Egylet Könyvtára. II. (A könyvtárak történetéből)	277
A tanácsai és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak (szolgáltató helyek) 1972. évi adatai	280
Hírek	257. 276, 282
A Petőfi-évforduló hírei	283
A Pest megyei nemzetiségi községek könyvtárosaival találkozójára (P. E.)	284

TÁJÉKOZTATÓ

SZAPPANOS BALÁZS: A Petőfi-kép változásai II.	285
GYÖRI GYÖRGY: Az olvasás titkai	290
P. TÓTH BÉLÁNÉ: Egy könyvtáros naplójából I.	292

KÖNYVEKRŐL

Magyar Népművészet (Rácz-Székely Győző)	296
Az Arcok és vallomások újabb kötetei (Levendel Júlia)	300
Kincskeresők (Könyves Tóth Lilla)	302

KÉZIKÖNYVTÁR

VITÁNYI IVÁN: Közösség — közönség (Kamarás István)	303
GALLYAS FERENC—FÜLÖP GÉZA: Mit kell tudni a világ sajtójáról? (Kiss István)	305
SZENCZI MIKLÓS—SZOBOTKA TIBOR—KATONA ANNA: Az angol irodalom története (Erdődy Edit)	306

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Közművelődési intézmények járási székhelyeken (Tóth Gyula)	307
---	-----

BIBLIOGRÁFIÁK

- A magyar irodalom történetének bibliográfiája (Tüskés Tibor) ... 308
 A Társadalmi Szemle 15 éve (Mándy Gábor) ... 309
 Tanulmányok és források Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának történetéhez (F. M.) ... 310

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK ... 311

A borító hátlapján a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulójának emblémája.
 Tervezte Papp Klára

Из содержания

Роберт Юхас: Накауне первого общегосударственно-го совещания движения „За читающий народ” (251);

Гедон Борша: 500-летие книгопечатания в Венгрии (255);

Йозеф Радич: Празднование 500-ой годовщины книгопечатания и книгоиздательства Венгрии (258);

Эндрене Баллер: Школьные библиотеки в Москве (263);

Миклош Бенеи: Организация межбиблиотечного обмена библиотечными изданиями (269);

Антал Арато: Попытка планомерной рекомендации книг путем положительных в книги аннотаций (270);

Статистические данные за 1972 г. о библиотеках, подведомственных советам и профсоюзным библиотекам (280);

Балаж Саппанос: История изменений оценки поэта Шандора Петефи II. (285).

From the contents

Róbert Juhász: Before the 1st National Conference of the „For a People of Readers” Movement (251);

Gedeon Borsa: Fifth centennary of printing in Hungary (255);

József Rádics: Festivities on the fifth centennary of printing and publishing in Hungary (258);

Mrs Endre Ballér: School libraries in Moscow (263);

Miklós Bényei: Organization of the exchange of library publications (269);

Antal Arató: Experiment in planned book promotion by placing annotations into the books (270);

Statistical data on state and trade-union public libraries, 1972 (280);

Balázs Szappanos: History of the changes in Petöfi-evaluations Pt. 2. (285).

Aus dem Inhalt

Róbert Juhász: Vor die erste Beratung der Bewegung „Für das lesende Volk” (251);

Gedeon Borsa: 500 Jahre ungarländischer Buchdruck (255);

József Rádics: Die Feier der 500. Jahreswende des ungarländischen Buchdruckes und Buchverlages (258);

Frau E. Ballér: Schulbibliotheken in Moskau (263);

Miklós Bényei: Die Organisierung des Austausches von Bibliotheksveröffentlichungen zwischen den Bibliotheken (269);

Antal Arató: Versuch zur planmäßigen Buchempfehlung mit eingefügten Annotationen in die Büchern (270);

Die statistischen Angaben der Räte- und Gewerkschaftsbibliotheken vom Jahre 1972. (280);

Balázs Szappanos: Geschichte der Wandlungen in den Bewertungen von Petöfi. II. (285).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi-Járásí Könyvtár igazgatója; *Dr. Ballér Endréné* fővárosi könyvtári szakfelügyelő; *Bényei Miklós,* a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Borsa Gedeon,* az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Erdődy Edit* irodalomtörténész; *Gárdonyi Béla,* a Kislétföld rovatvezetője, Győr; *Györi György,* a Köznevelés rovatvezetője; *Juhász Róbert,* a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának osztályvezetője; *Kamarás István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mb. osztályvezetője; *Kiss István,* az ELTE könyvtudományi tanszékének docense; *Könyves-Tóth Lilla* iskolai könyvtáros, Budapest, *Levendél Júlia* újságíró; *Mándy Gábor* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Rákóczi István* tanár, Szentgál (Veszprém m.); *Rácz-Székelly Győző,* a Köznevelés munkatársa; *Simay Norbert,* a Könyvtáros munkatársa, *Szappanos Balázs,* a Kladói Főigazgatóság munkatársa; *P. Tóth Béláné* könyvtáros, Budapest; *Tóth Gyula,* a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Tüskés Tibor* író; *Viczián János,* az Építésügyi Tájékoztatói Központ könyvtárának munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Györi Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805. Postal cím: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint.

73.342 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Az első könyvtől az olvasó népig

Június 5-én lesz ötszáz esztendeje, hogy *Hess András* budai nyomdájában elkészült az első Magyarországon nyomtatott könyv, a *Chronica Hungarorum* — föltehetően négyszáz körüli példányban. S a szép jubileum utáni napokban tartja *első országos tanácskozását az Olvasó népért mozgalom*.

Ötszáz év már történelmileg sem kis idő, mégis csak a mi életünkben jutotunk el odáig, hogy ilyen célt tűzhessünk ki magunk, korunk és nemzedékeink elé: olvasó népet! Hogy idáig eljuthassunk, valóban történelmi feladatokat kellett megoldanunk: az országot a nép hazájává kellett tenni, enni adni az éhezőknek, felruházni három millió koldust, otthont adni a hazában, megtörni a régi uralkodó osztályok műveltségi monopóliumát — megtenni mindazt, ami mindennek előfeltétele. Előbb arra a kérdésre kellett választ adni, hogy miből éljünk, s csak ezután tehetjük fel azt a kérdést: hogyan éljünk? De amikor eljött az idő, feltettük, felelni próbáltunk rá, s ez a fontos.

Öt évvel ezelőtt, a Hazafias Népfront IV. kongresszusán *Darvas József* szólt arról: sokat hangoztatjuk, hogy mi olvasó nép vagyunk. Nem tagadta, hogy a felszabadulás előttihez képest valóban rengeteget fejlődött népünk kulturáltsága ebben a vonatkozásban is. Ugyanakkor tényekkel igazolta, messze vagyunk még attól, hogy *valóban olvasó népnek* nevezhessük, érezhessük magunkat. S ekkor vetette fel egy olyanfajta mozgalom megindításának gondolatát, amely valóban céljá teszi azt, hogy olvasó néppé legyünk. Ehhez kérte hazánk legszélesebb politikai tömegmozgalmának, a *Hazafias Népfrontnak* a támogatását.

Társadalmi vállalkozás

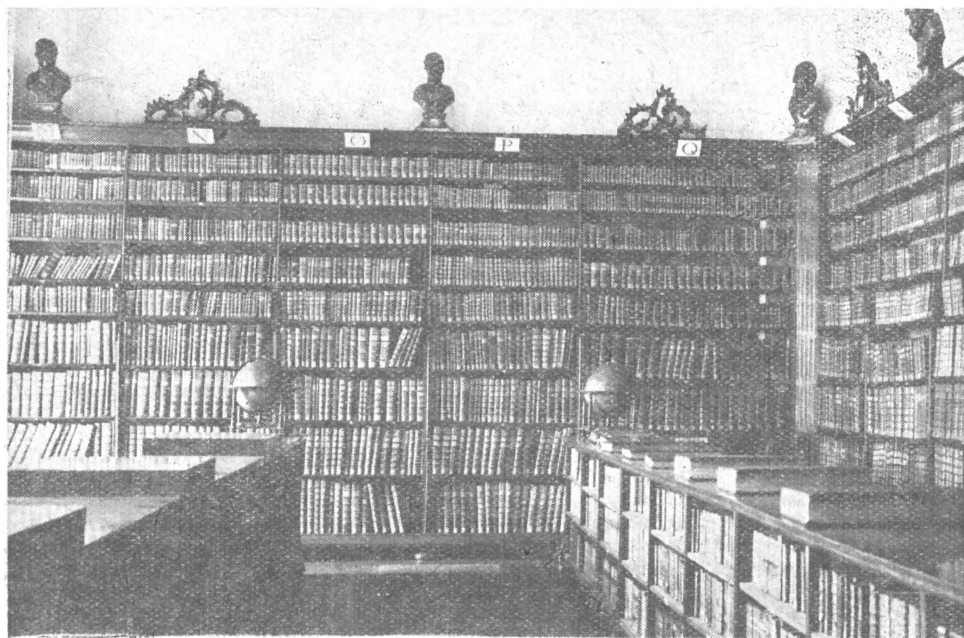
Egy évvel később elhangzott az Olvasó népért mozgalom felhívása, amelyet társadalmi elnökség bocsátott ki a mezőszentgyörgyi közszéki könyvtár alapításának 20. évfordulóján. Négy év alatt a mozgalom szocialista közművelődésünk sajátos arculatú társadalmi vállalkozásává nőtt. Azon munkálkodott, hogy az olvasás, a szüntelen *önművelés általános szokássá*, elemi igénnyé váljék, az ennek útjában álló akadályok csökkjenek s mielőbb eltűnjenek, olyan közvélemény teremtsék, amely nemes, társadalmilag pótolhatatlan értékű tevékenységnek tartja az olvasást, a művelődést.

Az eredmények e lap olvasói körében ismertek, de talán az ország közvéleménye előtt sem egészen ismeretlenek. Örülünk a sikereknek, s tudjuk, hogy még nagyon sok a tennivaló. A sikerek s hogy bizonyos eredmények még váratnak magukra, olyan jellegzetességekből fakadnak, amelyeket tulajdonképpen alapelveknek kell elfogadnunk. Olyan mozgalomról van szó, amely egyetlen kampánnyal nem érheti el céljait; több évtizedre szóló emberformáló tevékenységet kell vállalnia. Egyszerre kell extenzív és intenzív munkát végeznie, tehát *minél több olvasót* toboroznia, ugyanakkor a már olvasók igényeit, *ízlését fejleszteni*. Egymással párhuzamosan és kölcsönhatásban kellett és kell elvégezni a mozgalom elméleti, alapozó és társadalomszervező, mozgósító feladatait. S ha nem is egyforma mélységekbe hatolt le, s nem is egyformán tág tereket sikerült átölelnie, ezeket az elveket követte a közművelődési könyvtárhálózat megnyerésében és szolgálatában, az ifjúság olvasóvá nevelésében, a könyvkiadás és a könyvpropaganda területén.

A mozgalom négyéves tevékenysége eredményes volt. Valóban mozgalomná tudta formálni önmagát. Törekvései nemcsak megértésre találtak, hanem serkentettek, lehetőségeket is teremtettek újabb és újabb kezdeményezésekhez. Minden mozgalmat emberek, emberek csoportjai csinálnak. Az Olvasó népért mozgalom eredményei is százaknak, ezreknek köszönhetők, köszönjük is nekik! Köszönjük a mozgalomhoz csatlakozott társadalmi testületeknek, állami hivataloknak és intézményeknek vállalkozásait. S köszönjük minden megyének, járásnak, városnak, egy-egy könyvtárnak, iskolának külön is azokat a *sajátos arculatú ténykedéseket*, amelyek nélkül ma nem virágozna ilyen színesen ez a szép mozgalom.

A népfrontbizottságok szervezésében

A múlt tavaszon, a népfront V. kongresszusán a mozgalom vezetése és a művelődéspolitikai szekció azt az ajánlást terjesztette a plénum elé, hogy a népfrontbizottságok vállalják magukra az Olvasó népért mozgalom további szervezését. Vál-

A Pécsi Egyetemi Könyvtár Klimó gyűjteménye. Az állványok oromdíszítését Bartalits György szobrász készítette 1831–32-ben (A Janus Pannoniusz Múzeum felvétele)

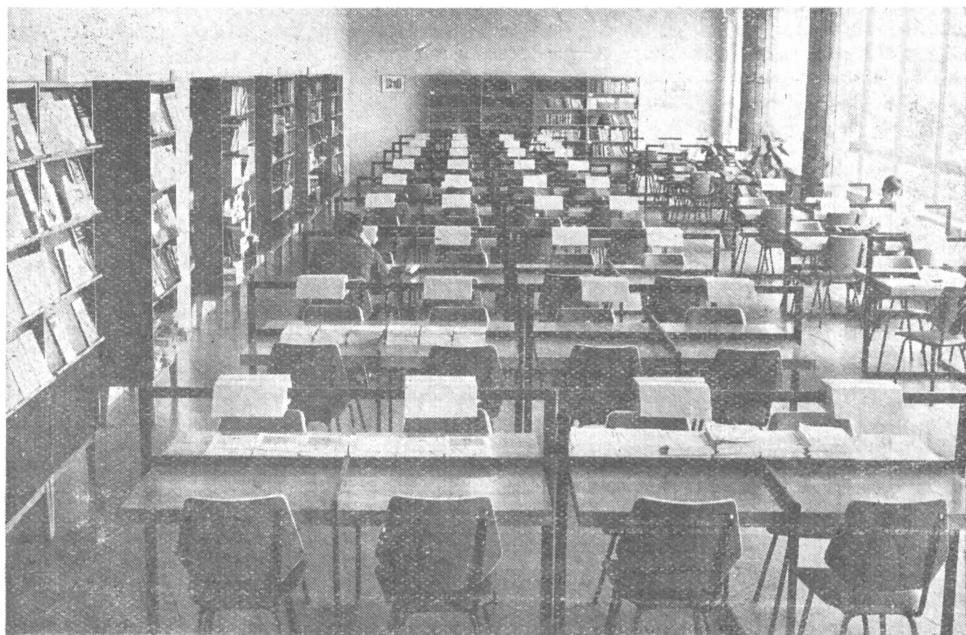
laják minden eddigi eredményével, kezdeményezésével, tanulságaival és jövőbe mutató céljával egyetemben. A siker, a vártnál is nagyobb eredmény diktálta ezt a javaslatot. *A mozgalom kinőtt az Írószövetség kereteiből, cselekvési lehetőségeinek köréből.* Feltétlenül szükség volt arra, hogy átkerüljön a nagyobb, az egész társadalmat átfogó mozgalomhoz, a Hazafias Népfronthoz.

A népfrontmozgalom örömmel tesz eleget a megtisztelő kérésnek, mert tudja, hogy ez nemcsak új feladatokat, több munkát hoz magával, hanem gyarapodást is. *Tömegnevelési funkciójában, a szocialista nemzeti tudat formálásához kap újabb társadalmi bázist, próbát kiállt módszereket, s ezek művelődési munkájában — mindenekelőtt a művelődési munkaközösségek szervezésében — hathatós támaszt nyújtanak.* Az Olvasó népért mozgalomnak viszont gyarapodnak a szervezeti bázisai. Csaknem négyezer népfrontbizottság a fővárosi kerületektől a tanyavilágig, a sok helyen ma is működő könyvbarát bizottságok, az egyre nagyobb számban és lelkesedéssel alakuló művelődési munkaközösségek, a népfrontban mint politikai tömörülésben részt vevő tömegszervezetek és mozgalmak óriási segítséget jelenthetnek — meggyőződésünk szerint fognak is jelenteni — az olvasómozgalom további fel lendülésében.

A legfontosabb feladat

A népfront minden eddigi eredményével, kezdeményezésével, tanulságaival és jövőbe mutató céljával egyetemben kívánja tovább szervezni az Olvasó népért mozgalmat, ezzel az elhatározással készül a mozgalom első országos tanácskozására is. Mégis, szeretne kiválasztani a mozgalom törekvései közül egyet mint fő feladatot. A legfontosabbat, melyben leginkább van szükség az állami, a tanácsai, az üzemi, a szövetkezeti és a társadalmi erők — különösen a szakszervezetek hatalmas erejének — egyesítésére, a közösségből is fakadó kezdeményezésre, amely minden művelődési munka egyik legfontosabb alapja és feltétele: *a könyvtárak fejlesztésének feladata!*

Távlati célunk csak az lehet: minden emberi közösségben, faluban, városi lakótelepen, üzemben, iskolában legyen a fejlődő igényeket kielégítő, olvasóteremmel működő, hangszerekkel, vetítógéppel felszerelt, esztétikailag is példamutató, otthonosan berendezett könyvtár. A megvalósítás ütemét csak a helyi viszonyokhoz, lehetőségekhez szabhatjuk; de *sehol sem szabad lemondanunk arról, hogy a korszerű könyvtárat végül is megvalósítsuk.*

A pécsi orvostudományi egyetem új könyvtárának 220 négyzetméter alapterületű, 120 férőhelyes hallgatói olvasóterme

Figyelemre méltónak, folytatandónak tartjuk azt a küzdelmet is, amely az érthető, világos, *szép magyar beszédért*, az anyanyelv tudatos elsajátításáért indult meg. Számunkra ez politikai cél is, enélkül nehezebben érvényesül a szocialista demokrácia, bontakozik ki a demokratikus helyi politika, válik a közélet igazán közéletté. Eredményesen és szórakoztatva segítik ezt a törekvést az irodalmi színpadok, a versmondás, a szavalás. Hatásosan egészíti ki és segíti a nyelvi, a beszéd-kultúrát az ének, a közös éneklés. Jó lenne, ha minél több helyen dalolnák népdalainkat s évszázados osztályküzdelmeinket végigkísérő forradalmi dalainkat. A közös éneklés jó alkalom lehet arra, hogy az igényes társas együttlét élményét erősítse a közösség tagjaiban. De kell a tánc is s az összes úgynevezett öntevékeny művészeti mozgalom felvirágzása, segítsége. Hogy minél több ember ne csak közönség, ne csak befogadó legyen, hanem résztvevő is, alkotó is, a kultúrát igazán birtokló közösség tagja.

Az első országos tanácskozás eredményességéért

Az eredmények és a tennivalók, a már meglevő lehetőségek és az ezután megteremtendők számbavétele, az *újabb seregek felsorakoztatása* az első országos tanácskozás feladata. Reméljük, hogy elvégzi ezt a munkát valamennyiünk, írók, könyvtárosok, könyvterjesztők, művelődési munkások, mozgalmi emberek, olvasók együttes segítségével.

Szükség van minden jó gondolatra, jó szándékra, együttes cselekvésre, mert igen komolyak a tennivalóink. A célt, ahova el akarunk jutni, látjuk, de az út egyes szakaszait most kell kitaposnunk s az ösvény helyére jól megalapozott utat építenünk. Aczél György mondta az országos agitációs, propaganda és művelődési tanácskozáson, hogy mi elutasítjuk a kapitalista „fogyasztói társadalmat”: „Mi nem azért élünk és dolgozunk, hogy csak vásárolhassunk, hanem azért fogyasztunk — és remélhetőleg mindig többet és jobbat —, hogy értelmesen, egészségesen, teljes emberi életet élhessünk magunk és az egész társadalom javára.” Nem becsüljük túl az elért élet-színvonalat, sokat akarunk még javítani rajta, de ezzel együtt alakulóban levő szocialista életigényeinket is formálni akarjuk, érvényesülési lehetőségeket kívánunk biztosítani ezeknek a szocialista életigényeknek, emberi eszményeknek. S ehhez valóban „nem elég már a kész receptek, általános elvek hangoztatása, hanem konkrét feltételeink között kell keresni, megtalálni és megoldani ezeket a történelmileg sok vonatkozásban új, eddig nem látott feladatokat”.

Az Olvasó népért mozgalom első országos tanácskozása életünk egy, de sok más területre is ható tartományában szeretne hozzájárulni a feladatok megkereséséhez, megtalálásához, megoldásához. A sikert kívánni, s mi több: részese lenni kivívásának, mindannyiunk szívügye lehet. Egy mozgalomnak terhei is vannak. Szívünkben érezzük ezeket, de vállunkra is vesszük. Kedves teher lesz ez, melyet szívbéli örömmel viselünk.

J u h á s z R ó b e r t

Ad uenerandum dñm Ladizlaū prepositū ecclesie
buden: pthonotariū apostolicū: necnon uicecācel-
lariū serenissimi regis Mathie i cronica hūgaroy
Andree prefatio.

Quoniam in superiori tempore uenerande dñe in latio uersarer:
quiderēq; quāto emolumento ac decori hoīm generi hī uiri
forēt: q; magno pstantes ingēio suā diuinā industriā compmē-
dis libris adhibebant: placuit mihi tam dignū tamq; excellens
studiū mea pro uirili capeffere: ut siquid demū assequi possem:
id non in meam dūtaxat: uerū etiam pluriū mortaliū utilitatē
conuerterē. Vnde cū dei benignitate p uoto meo aliquātisper
profecissem: & ob id rei ad inclytum hungarie regnū tua gratia
accerlitus uenirem: effemq; nō parum ociosus: sulcepi laborem
ingentem dieꝝq; plenū: imprimendi uidelicet cronicū pānonie
opus: laborē in qua: quē omnibus hungaris gratū atq; iocundū
fore putauī: quādoquidem: ut quisq; natale solum unice diligit:
reliquisq; orbis terrarum partibus longe anteponit: ita & suoꝝ:
qualem uitam egerint: quiq; uernaticus scire plurimū exoptat:
ut siqua preclara: memoratuq; digna cōspexerit: imitari debeat.
siqua uero minus feliciter gesta compererit doctus precauere
possit. Sed cum animaduertērem: & diu mecum ipse uolutarē:
cui meam primam in hoc sedulitatē pluribus diebus lucubrātā
dirigerē: te preter domine mi obseruandissime inuenio neminē.
Quippe & tu de me optie meritis es: & sine te susceptus labor
neq; iniri: neq; expleri potuisset. Accipe itaq; hoc munusculum
nostrum iure quodam tue excellentie dedicādū: ut q; uidelicet
potissima laboris causa extitisti: ipsius quoq; operis particeps
esse debeas. Et siqua indies maiora excudemus: tuo etiā illustri
nomini dedicanda putabimus.

A Budai Krónika első lapja

Ötszázéves a magyarországi könyvnyomtatás

1473 pünkösdi szombatján, vagyis június 5-én készült el a *Chronica Hungarorum*, azaz a magyarok krónikája Budán, Andreas Hess műhelyében. Ezzel hazánk rendkívül előkelő helyet nyert el az országok sorrendjében, ha ezeket a könyvnyomtatás elterjedésének időrendjébe állítjuk. A „mesterséges írás művészete”, ahogy ezt az új találmányt eleinte szívesen nevezték, természetesen először feltalálójá, Johannes Gutenberg hazájában, Németországban terjedt el. Az 1450-es évek első felében már rendszeresen dolgozott az ő műhelye Mainzban. Az Alpoktól délre, Itáliában a subiacoi kolostorban 1465-ben kezdtek el nyomtatni. Svájcban (Beromünster) és Franciaországban (Párizs) az első könyvet 1470-ben készítették. Ugyanebben, vagy a következő esztendőben hely és évszám nélkül jelent meg az első nyomtatvány az akkori Németalföldön, feltehetően Utrechtben.

Ilyen, viszonylag rövid előzmény után jutott el Magyarországra a könyvnyomtatás, ez a valóban világot formáló találmány. Sok, már akkor fejlett országban csak ezt követően kezdtek dolgozni a könyvsajtók. 1473-as évszámmal, de a hónap és a nap megjelölése nélkül jelent meg az első nyomtatvány a mai Belgium területén (Aalst), illetve a mai Hollandiában (Utrecht). Ugyanennek az esztendőnek — feltehetően — a végén készült az az 1474-re szóló naptár, amelyet Lengyelországban, Krakkóban nyomtattak. Ugy tartják, hogy Spanyolországban ugyancsak az 1473. év vége felé kezdtek el (Valenciában, illetve Barcelonában) tevékenységüket az első műhelyek, bár dátummal ellátott kiadványaik csak a következő évekből ismeretesek. Az összes többi ország jóval később iratkozhatott fel az első nyomtatvány megjelenésének nemzetközi dicsőségtáblájára. Ezek között található pl. Anglia, Portugália, Svédország és Dánia is.

A nemzetközi mércével mérve is igen korai budai nyomdának emlékét csupán kiadványai őrizték meg. Ilyen is csak kettő van: az egyik a már említett krónika, a másik *Basilius Magnus és Xenophon* erkölcsbölcseleti értekezései negyven lapon. A 15. századi őnyomtatványok — a középkori kódexek mintájára — általában címlap nélkül készültek, és a megjelentetésre vonatkozó adatokat (a nyomtatás helye, ideje és nyomdásza) leginkább a kötet végén, az ún. kolofonban közölték. Így van ez a magyarok krónikájában is, amelynek utolsó két sorának szövege (lásd az alanti ábrát) elmondja, hogy azt *Az úrnak 1473. esztendejében, pünkösdi előestjén Andreas Hess fejezte be Budán*. A másik könyvben, a *Basiliusban* csak egyetlen sor utal a nyomtatás körülményeire, az is igen szűkszavú: *Bude A. H.* Itt tehát csak nevének kezdőbetűivel jelölte magát és Buda közlése mellett ez alkalommal hallgatott a nyomtatás időpontjáról.

A két budai nyomtatvány zárószoraiban mindössze ennyit árul el előállításáról, azonban további részleteket lehet megtudni a nyomdászról, a krónika első lapjáról (lásd az 1. ábrát). Itt áll ugyanis „András előszava a magyarok krónikájához tisztelendő László úrnak, a budai egyház prépostjának, apostoli főjegyzőnek, fenséges Mátyás király alkancellárjának”. Ennek szövege Fitz József fordításában a következőképpen hangzik:

„Tisztelendő uram, midőn az elmúlt időben Latiumban forgolódtam s ott alkalmam volt látni, mennyire szolgálják az emberiség javát és dicsőségét azok a férfiak, kik nagy tehetségüket s isteni ügyességüket könyvek nyomtatására fordították, magam is kedvet kaptam, hogy tehetségemhez képest erre az oly nemes és kitűnő foglalkozásra vállalkozzam, s megfogadtam, ha elérek benne valamit, azt nemcsak a magam, hanem a többi halandó hasznára is gyümölcsöztetem. S midőn e munkában, amelynek szenteltem magam, isten kegyelméből némi előrehaladást tettem, a dolog folytatására a *Te jóvoltodból Magyarországra jöttem*.

Itt nem kevés ideig munka nélkül voltam, míg végre igen nagy és sok napot igénybe vevő munkába fogtam, tudniillik Pannonia krónikájának kinyomtatásába. Azt hittem, ez minden magyar embernek kedves örömet fog okozni; *szülőföldjét ugyanis mindenki más országoknál jobban szereti s többre becsüli, mindenki ég a vágytól, hogy elődei életét ismerje*, azok jeles s emlékeztetőre méltó cselekedeteit utánozhassa, a szerencsétlenségeket pedig, melyek érték őket, okultan kerülhesse.

Finita Bude Anno dñi. M. CCCC. LXXIII
In uigilia penthecostes: per Andrea Hess

A krónika záró sorai

Mikor pedig arról elmélkedtem s hosszasan tépelődtem, kinek ajánljam fáradásomnak ezen néhány nap előtt befejezett első termékét, másra, mint rád, igen tisztelt uram, nem gondolhattam. Személyemet illetőleg igen nagy érdemeket szerzettél: *a munkát, melyre vállalkoztam, a te támogatásod nélkül sem megkezdni, sem befejezni nem tudtam volna.*

Fogadd tehát ezt a könyvecskénket, az igazság is azt kívánja, hogy kegyelmeségednek ajánljam, hiszen *a munka legfőbb indítóoka Te voltál*, illő tehát, hogy eredményében is részesedj. És ha a jövőben nagyobb könyveket nyomtatnánk, azokat is a Te dicső nevednek fogjuk ajánlani."

Ezt a költői lendületű ajánlást kifogástalan latinsággal Andreas Hess nyomdász intézte *Karai László* budai prépost, királyi alkancellárhoz. (E két személy a latin szövegben csak keresztnevükkel jelölve szerepel.) Írásából megtudhatjuk, hogy Hess a nyomdászat mesterségét Rómában sajátította el, majd Karai segítségével került Magyarországra. Itt csak hosszabb idő után döntött úgy, hogy a magyarok krónikáját nyomtatja ki. Az alkancellárnak igen sokat köszönhetett, hiszen hangsúlyozta előszavában, hogy „*a munkát, amelyre vállalkoztam a Te támogatásod nélkül sem megkezdni, sem befejezni nem tudtam volna.*”

Ez minden, amit a budai nyomtatványok a műhelyre és annak mesterére vonatkozólag közvetlenül elárulnak. Ezenkívül semmiféle korabeli adat, egyetlen sor írás sem maradt fenn nem Hessről, sem nyomdájáról. Minden további megállapítást csakis a fentiekben ismertetett sorokból és magukból a nyomtatványokból lehet levonni. Ezt a munkát végezte el igen alapos szakértelemmel *Fitz József* 1932-ben megjelent „Hess András, a budai ősnymdász” című monográfiájában. Az azóta végzett kutatások azonban néhány ponton módosították, illetve kiegészítették megállapításait. Az alábbiakban az így kialakult, mai álláspont kerül nagy vonásokban ismertetésre.

Andreas Hess neve alapján valószínűleg német származású volt. A nyomdászatot nem hazájában, hanem *Itáliában tanulta*. Feltehetően már az „örök városban” tartózkodott, mielőtt ott az első nyomda megkezdte volna működését. *Karai László* Mátyás király követeként 1470 novemberétől 1471 január végéig tartózkodott Rómában. Ekkor ismerhette meg Hess-t, aki azután az alkancellár biztatására vagy hívására jött Budára.

Hess előszavában arról írt, hogy Magyarországon „nem kevés ideig munka nélkül voltam”, majd utána „igen nagy és sok napot igénybevevő munkába fogtam”. Mivel ezt, vagyis a magyarok krónikájának nyomtatását 1473. június 5-én fejezte be, joggal feltehető, hogy már jóval előbb, vagyis az 1472. esztendőben, annak is talán már az első felében érkezett Budára. Karai háza itt, a középkori városban állott, az akkori domonkos templom közelében, a mai *Hess András téren*, valahol a mostani Fortuna-étterem táján. Lehetséges, hogy a nyomdász talán éppen itt rendezte be műhelyét.

Felszerelése, amit Itáliából magával hozott, igen szerény volt: hozzávetőleg fél-mázásnyi betű. Ezek formája megerősíteni látszik a római eredetet. A berendezési tárgyak (sajtó stb.) feltehetően helybeli iparosok segítségével már Budán készültek. A krónika egy-egy lapnyi szövegének kiszedéséhez csaknem kétezer betűt használt, ami kikövetkeztethető készletének mintegy ötödét jelentette. Egyetlen, kisméretű sajtóján egyszerre csak félfvnyi felületet tudott nyomtatni, így könyvének 133 lapja mind külön-külön munkafázisban készült. Szerény betűkészlete miatt, ha egy lap szedéséről mind elkészültek a levonatok, a betűket mielőbb visszaosztották a szedőszekrénybe, hogy azokat hamarosan újra felhasználhassák. A nyomtatás műveletének gazdaságos végzéséhez két emberre volt szükség. Különbön is feltételezhető, hogy Hessnek egy-két személy segített munkájában.

A két ismert budai kiadvány terjedelme összesen 38 és fél nyomtatott ívre terjed, amelyek példányszáma — külföldi, korabeli analógiák alapján — néhány száz (2—500) lehetett. Ezek csak igen kevés példányban maradtak fenn, és ma egy-egy gyűjtemény különösen megbecsült kincsei közé tartoznak. E sorok írója szerencsésnek mondhatja magát, mert *a magyarok krónikájának ma ismert mind a kilenc példányát* kezébe vehette. Közülük kettőt Budapesten őriznek (az egyiket az Országos Széchényi Könyvtárban, a másikat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárában), a többi hetet külföldön. Ezek a következők: *Bécs* (Österreichische Nationalbibliothek), *Krakko* (Czartoryski-múzeum), *Leningrád* (Sztaltikov—Scsedrin Könyvtár), *Lipce* (Egyetemi Könyvtár), *Párizs* (Bibliothèque Nationale), *Prága* (Egyetemi Könyvtár), *Róma* (Biblioteca dell'Accademia dei Lincei). A Basilius-kiadványból ma már csupán egy ép (Bécs, Österreichische Nationalbibliothek) és egy hiányos (Eichstätt, Staatliche Bibliothek) példány ismeretes. A második világháború során mind a krónikából, mind a Basilius-kiadásból elpusztult, illetve eltűnt egy-egy példány (Braunschbergből és Salzburgból).

Különös figyelmet érdemel az a körülmény, hogy *Hess sajtóján nem egyházi vonatkozású művek készültek*, pedig kora nyomdászatát és általában az egész akkori könyvtermelést (beleértve a kéziratok kódexeket is) éppen hasonló a túlsúlya jellemezte. A magyarok krónikája minden bizonnyal jogos és megérdemelt sikert aratott: példányai *hamarosan elfogyhattak*. Erre utalt az a körülmény, hogy már 1481-ből, vagyis nyolc évvel a megjelentetése után, maradt fent kézírásos másolata, amely Bécsben készült. Az ezt követő évtizedekből még további, hasonló másolatok ismeretesek. Ezzel szemben csalódás érthette a nyomdászt Basilius erkölcsbölcseleti munkája kapcsán, amely a Mátyás király körül csoportosuló neoplatonista humanisták érdeklődési körébe vágott. Hess valószínűleg ezektől remélte, hogy kiadványát megvásárolják. Azonban nagyot változott hazánkban a világ Karai római látogatása után, amikor a király haragja politikai okokból kifolyólag *Vitéz János* és humanista köre ellen fordult, amelyhez *Janus Pannonius* is tartozott. 1471/72-ben e két kimagasló személyiséget nemcsak magas egyházi méltóságukból távolították el, de mindkettő meg is halt. Így nem csodálható, hogy éppen ebben az időben sem a megmaradt, de helyzetükben bizonytalanná vált humanisták, sem maga Mátyás király nem mutattak különösebb érdeklődést e budai nyomtatvány iránt.

Ezen túlmenően ez az amúgy is *vékony, művelt réteg* nem teremhetett állandó és biztos felvevő piacot a budai nyomdának. A korabeli Magyarország gazdasági és kulturális viszonyai nem támasztottak még társadalmi igényt a könyvnyomtatás iránt. Feltehető, hogy Hess még 1473-ban, vagy rögtön azt követően beszüntette a nyomda tevékenységét. Tény, hogy a budai műhely más kiadványa nem ismeretes, meglehetősen szerény felszerelése pedig nyomtalanul eltűnt mesterével együtt: *sem az ő neve, sem az általa használt betűtípusok nem fordulnak elő többet sem itthon, sem külföldön egyetlen nyomtatványban sem.*

Ha a szerencsétlen körülmények miatt ez a korai indítás nem is folytatódott rögtön és szervesen tovább, mégis jogos büszkeséggel ünnepeljük most a magyarországi nyomdászat megindulásának ötszázadik évfordulóját, hiszen e téren *világviszonylatban hazánk valóban az elsők közé tartozik*. Méltó és helyes, ha fokozott megbecsüléssel fordulunk hazai kultúránk értékes emlékei, a régi magyarországi nyomtatványok felé, s azon fáradozunk, hogy a rájuk vonatkozó ismereteink egyre inkább bővüljenek.

Borsa Gedeon

Állami díjas könyvtáros

Lapzártá után értesültünk róla, hogy a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa *Arató Attilát*, a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár igazgatóját hazánk felszabadulásának évfordulója alkalmából az *Állami díj II. fokozatával* tüntette ki. Az egész könyvtársadalom osztatlan örömmel fogadta a hírt, hogy újból részesült könyvtáros a legmagasabb állami elismerésben, amelyet 1954 óta sorainkból négyen érdemeltek ki. *Arató Attila* munkásságának ismertetésére visszatérünk.

Tóth Béla a szegedi Somogyi Könyvtár új igazgatója

Áprilisi számunkban tájékoztattuk olvasóinkat arról, hogy a Csongrád megyei tanácsí könyvtárhálózat központi módszertani feladatainak ellátására január 1-től a szegedi Somogyi Könyvtár kapott megbízást. Ezért a Csongrád megyei Tanács a volt Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár módszertani részlegét Szegedre, a Somogyi Könyvtárhoz helyezte át. Ezzel a nagymúltú Somogyi Könyvtár városi könyvtári ellátó feladatai a megyei módszertani irányítás feladataival bővültek.

Bezerédy István, a Somogyi Könyvtár igazgatója — arra hivatkozva, hogy nemrég operáción esett át s nyugdíjba meneteléig csupán néhány év van hátra — az új helyzetben felmentését kérte az igazgatói teendők alól. Szeged megyei város Tanácsának művelődésügyi osztálya helyt adott *Bezerédy István* kérésének, őt az igazgatói teendők alól érdemeinek elismerésével felmentette s tudományos főmunkatársi munkakörbe helyezte.

A városi tanács művelődésügyi osztálya — a Csongrád megyei Tanács művelődésügyi osztályával egyetértésben — a Somogyi Könyvtár új igazgatójává március 1-vel a könyvtár munkatársát, *Tóth Béla* József Attila-díjas író-t nevezte ki. (Portréját lásd a Könyvtáros 1970. évi 9. számában.)

A magyarországi könyvnyomtatás és könyvkiadás 500. évfordulójának megünneplése

Az elmúlt hónapokban és hetekben a lapok, a rádió és a televízió röviden már tájékoztatták az ország közvéleményét a magyar könyv közeledő nagy ünnepéről, a *Magyarországon nyomtatott első könyv elkészülésének ötszázadik évfordulójáról*.

A megemlékezés előkészületének első fontos aktusa volt a jubileumi ünnepségek megszervezésére — *Ilku Pál művelődésügyi miniszter elnökletével* — megalakult emlékbizottság ülése 1972. október 13-án s ezt követően a fővárosi és megyei *operatív bizottságok* létrehívása. Azóta széles körben folyt a felkészülés. A társadalmi, a tudományos és a közművelődési szervek összefogásával kialakult a főbb akciók, rendezvénysorozatok programja, s elérkezett a megvalósítás ideje.

Az évforduló megünneplésének célja

Az emlékbizottság az évforduló méltó megünneplésének célját így fogalmazta meg: *művelődéspolitikánk elveivel, törekvéseivel összhangban emlékezzünk meg az évfordulóról; arra kell törekedni, hogy a jubileumi rendezvények segítsék, szolgálják könyvkultúránk múltjának, értékes hagyományainak jobb megismerését; el kell érni, hogy az eddiginél jobban ráirányuljon a figyelem a könyvre, semmi mással nem pótolható szerepére, amelyet betölt társadalmunkban, s hogy ennek eredményeképpen új ösztönzést, lendületet kapjon könyvkultúránk szocialista szellemű gazdagítása, továbbfejlesztése*. Célul tűzte ki az emlékbizottság azt is, hogy országos méretűvé válják a megemlékezések.

A magyar könyv ötszázéves múltjának jobb megismerése

A jubileumi megemlékezésben nagy figyelmet kap majd a magyar könyv ötszázéves múltja. Mindenekelőtt Hess András méltatása, hiszen nagy cselekedetet vitt véghez azzal, hogy budai nyomdájában 1473 pünkösdjére kinyomtatta a *Chronica Hungarorum*-ot.

Önmagában is nagy tett valami fontosat úttörőként, elsőként létrehozni. A *Chronica Hungarorum* csupán ezért is kivételes értékű művelődéstörténeti emlékünknél, ereklyénk. Okkal, hiszen Hess András munkájának nemzetközileg is elismert a *nyomda- és könyvtörténeti jelentősége*. Gondoljuk el: a Gutenberg Biblia — ahogy mondani szokás, az első igazi nyomtatott könyv — után 18 évvel jelent meg a *Chronica Hungarorum*. S ha azt nézzük, mit, milyen témát, tartalmat örökített meg Hess András, munkája még fényesebben kiállja a nemzetközi egybevetést. A *XV. században Magyarország volt az egyetlen ország, ahol az első nyomtatvány nem közvetlen egyházi igényeket vagy praktikus szükségletet elégített ki*. Hess András a magyar nemzet krónikáját választotta első nyomtatványának tárgyául, vagyis *hazánkban a könyvnyomtatás a humanizmus jegyében indult*.

Természetesen mindazoknak az érdemét méltatjuk majd az évfordulóra való emlékezés során, akik — a kezdettől máig — kifejlesztették, fölvirágoztatták könyvkultúránkat. Kellő hangsúlyt adunk majd az egyetemessel egyező hazai tapasztalatnak; annak, hogy a könyvnyomtatás gyökeresen megváltoztatta a kultúra szerkezetét és hatósugarát Magyarországon is; annak, hogy a könyv eszköze, hatékony tényezője volt a politikai-társadalmi-kulturális haladásnak, demokratizálódásnak.

Könyvkultúránk mai helyzetének javítása

Az évfordulót fel kívánjuk használni könyvnyomtatásunk, könyvkiadásunk, a könyvolvasás, egyszerűen könyvkultúránk helyzetének javítására is. Nem azért, mintha a mai helyzet kedvezőtlen volna.

A nemzetközi összehasonlító adatok szerint *hazánk a világ könyvkiadásában az erős középmezőnyhöz tartozik*. A mennyiségi mutatók összevetésénél még többet mond a fejlődés tendenciája. A vásárlók és az olvasók számát tekintve az elmúlt években lényegesen túlszárnyaltuk a korábbi időszak eredményeit. Soha nem volt hazánkban annyi olvasója és vásárlója a könyvnek, mint napjainkban. Ehhez a választék tartalmi korszerűsödése, gazdagodása mellett hozzájárultak a tömegkiadványok, az új nagy példányszámú sorozatok és a közművelődési intézményekkel (a könyvtárakkal, a rádióval és a televízióval) közösen lebonyolított könyvnapeszerzősítő

Az 500. évforduló tiszteletére 1973-ban 40 új szakszervezeti könyvtár létesül. Februárban adták át rendeltetésének a Mákvölgyi Bányászati alberttelepi könyvtárát (Bucsi Jenő felvétele)

akciók is. A legfrissebb adatot hozom csak fel példának. Petőfi Sándor születésének százötvenedik évfordulójára 100 ezer példányban jelentettük meg a költő összes verseinek szép gyűjteményét, amelyet propaganda áron, 30 Ft-ért lehetett megvásárolni. Még a könyv jövőjében töretlenül bizókat is meglepte az eredmény, hiszen szinte napok alatt elfogyott a kötet, s már készül — 50 ezer példányban — a második kiadás. Több más példát is ideiktathatnék, mégis azt mondom: nem tölt el bennünket önelégültség.

Jól tudjuk, hogy a felnőtt lakosság nagyobb része még nem tekinthető rendszeres olvasónak. S mivel azt valljuk, hogy a tudományos és technikai forradalom korában, a változó világban, a tömegkommunikációs eszközök térhódításával párhuzamosan nem csökken a könyv kulturális funkciója, a jubileumi évfordulót is fel kívánjuk használni arra, hogy szembenézzünk a meglevő problémákkal, s új lehetőségeket iparkodunk teremteni a továbblépéshez.

Főbb akciók, központi rendezvénysorozatok

A jubileumi megemlékezés jegyében kerül sor az *ünnepi könyvhét* megrendezésére. Fővárosi megnyitása június 2-án 12 órakor a Liszt Ferenc téren, vidéki megnyitása június 3-án Debrecenben lesz. A könyvhét június 8-ig tart.

Az évforduló utáni napokban rendezi meg az *Olvasó népért mozgalom első országos tanácskozását*. E tanácskozáson sor kerül az olvasás hazai helyzetének és továbbfejlesztésének megvitatására. A célkitűzések között szerepel — *500 év — 500 könyvtár* jelszóval — országos társadalmi mozgalom indítása is az általános iskolai könyvtárak fejlesztésére.

Országos könyv- és nyomdatörténeti kiállítást rendez a Széchényi Könyvtár — a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének, a Nyomdaipari Egyesülésnek, a Nyomdászszakszervezetnek közreműködésével — a Magyar Nemzeti Múzeumban. Megnyitására előreláthatólag 1973 októberében kerül sor. Az országos könyv- és nyomdatörténeti kiállítás rendező szervei a magyar könyv ötszázéves történetéből *fotoanyagot* és *tabló-sorozatot* is készíttetnek — két változatban — hazai és külföldi vándorkiállítások céljára.

A magyar könyvkultúra történeti kérdései és mai helyzete több tudományos konferenciának is témája lesz. „A nyomdászat kezdetei és a magyar irodalom” címmel, május 3—5-én Kőszegen és Sárváron rendezett konferenciát az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya. Az MTA osztályai és intézetei 1973 őszi tudományos ülésszakon vitatják meg a magyar könyvtörténet, tudománytörténet és művelődéstörténet összefüggéseit, s méltatják majd a magyar nyomdászat kiemelkedő nagy alakjait (Hess Andrást, Tótfalusi Miklóst, Kner Imrét) is. Az Irodalomtörténeti Társaság ugyancsak 1973 őszi emlékezik meg az évfordulóról — vidéki vándorgyűlés keretében.

Kiadványok

A kiadók a jubileumi kiadványok egész sorával készülnek az évfordulóra. Néhány ezek közül már meg is jelent. Erdődy János András mester krónikája c. munkáját (Hess András életregényét) a Móra, Kner Imre tanulmányainak gyűjteményét („A könyv művészete” címmel) a Szépirodalmi Könyvkiadó, a XIX. századi aprónyomatványok és plakátok gyűjteményét („Anno 1800”) a Magyar Helikon, „A magyar sajtótörténet irodalmának válogatott bibliográfiájá”-t pedig a Magyar Újságírók Országos Szövetsége jelentette meg.

Néhány kiadvány a közeli napokban, hetekben kerül ki a nyomdákba. A könyvhétre készül el a *Chronica Hungarorum* faksimile kiadása és a magyar nyelvű fordítása. Ugyancsak a könyvhétre jelennek meg a jubileumi évforduló tiszteletére indított hatalmas vállalkozásnak, a *Magyar Remekírók*-nak első kötetei (Csokonai Vitéz Mihály minden munkája 1—2., Jókai három regénye — Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, A köszívű ember fiai — egy kötetben). Egész nemzeti irodalmunkat átfogja majd a 80 kötetre tervezett sorozat, amelyhez hasonlóra még nem vállalkozott magyar könyvkiadó, hiszen minden korábnál teljesebben, gazdagabban képviseli majd irodalmunkat a középkortól napjainkig.

A kiadói tervekben található további munkák közül megemlítem *A könyv öt évszázada Magyarországon* című tudományos összefoglalást, Szántó Tibor munkáját a magyar könyvművészet történetéről, Haiman György monográfiáját Tótfalusi Miklósról, Holl Béla könyvét a 200 éves váci nyomdáról, továbbá a magyar könyvnyomtatóknak, kiadóknak, íróknak, könyvtárszervezőknek, politikusoknak a könyvről, az olvasásról szóló írásaiból készült válogatást (*Gondolatok a könyvtárban*), *A magyar sajtó képeskönyvé*-t és Tevan Andor hasznos írásának (*A könyv évezredek útja*) új kiadását.

Egyéb tervek. Helyi (fővárosi-vidéki) programok, megemlékezések

Egész évre szóló programot dolgozott ki a rádió és a televízió; dokumentumfilmek készülnek az évfordulóra; az alsó- és középfokú oktató-nevelő intézmények 1973. június 5-én, illetve ehhez közeli időpontokban osztály- vagy iskolai rendezvény keretében emlékeznek meg Hess Andrásról; az Egyetemi Színpad jubileumi emlékestre készül, a szakmai és az irodalmi-kulturális folyóiratok pedig emlékszámokat, illetve tanulmányokat jelentetnek meg.

Gazdag, sokrétű programokat állítottak össze a Fővárosi Tanács művelődési főosztályának, illetve a megyei tanácsok művelődésügyi osztályainak kezdeményezésére a különféle társadalmi szervek, intézmények képviselőiből alakult operatív bizottságok. Könyvkiállítások, új vagy felújított könyvtárak és könyvesboltok nyitása, a peremkerületek, a fizikai dolgozók, az ipari tanulók könyvellátásának javítása, a közművelődési könyvtárak anyagi feltételeit javító és az olvasás hatékonyabb propagandáját szolgáló kezdeményezések, továbbá előadások, előadássorozatok, szakmai konferenciák, kiadványok, a könyvnyomtatás, a könyvtárak, az olvasás helyi múltjának és jelenének feltárására kiírt tanulmány pályázatok stb. szerepelnek a fővárosi és a megyei bizottságok terveiben.

Külföldi megemlékezések

Szolid, szerény, de megfontolt tervek készültek arra, hogy az évforduló megünneplésével figyelmet keltsünk országhatárainkon kívül is könyvkultúránk becsülendő hagyományai és mai eredményei iránt. (A Kulturális Kapcsolatok Intézete megemlékezéseket, vándorkiállításokat szervez, az UNESCO kiadványait információs anyagokkal látjuk el stb.)

Jogos a remény, hogy a magyar könyv nagy ünnepe, az évforduló méltó megünneplése nem lesz csupán a könyvszakma belső ügye. A kulturális kapcsolatok Intézete bízunk abban, hogy társadalmi méretű figyelmet kap a magyar könyv múltja, jelene s a jövőjéért tett sokféle erőfeszítés.

Rádcics József

A pusztacsaládi példa

Őszintén egy mozgalomról

Az Olvasó népert mozgalom országos tanácskozása alkalmából közöljük a Kisalföld-ben megjelent alábbi írást, amely egy tíz évvel ezelőtti akció felidézésével a Minden házból legyen olvasó mozgalomra emlékeztet.

A pusztacsaládi könyvtár története 1952-ben kezdődött 200 kötetes letéti állománnyal. Azóta Molnár Béla a könyvtáros, s az ma is: a körzetesítés után a csapodi iskola igazgatója. A pusztacsaládi kis könyvtár később tanácsi kezelésbe került, az állomány nagysága, összetétele kedvezően változott, az iskolai szekrényből a művelődési házba került. Egyre több lett az olvasó: 1962-ben a 642 lakos közül 110 beiratkozott. Az akkori 1200 kötetből egy olvasóra évi átlagban 14 kölcsönzött könyv jutott. Ez a jó eredmény hívta föl a járási, megyei könyvtárosok figyelmét Molnár Bélára és olvasóira: náluk lehetne kezdeményezni egy olyan akciót, amely a megyében s talán országosan is a könyvtárakra irányítja a közvélemény figyelmét. S mert ebben a kis faluban több mint fele házból volt beiratkozott olvasó, kézenfekvőnek látszott meggyőzni a többieket is az olvasás, a beiratkozás hasznáról.

Összefogott a falu. A Kisalföld akkori, emelkedett hangú tudósítása ma sem hangzik túlzásnak: azok a népművelők, könyvtárosok, akik részt vettek a szervezésben, meghatódva emlékeznek vissza a lelkes, izgatott napokra. Pedagógusok, könyvtárosok, tanácsi dolgozók, Hazafias Népfrent-aktivisták, úttörők, sőt még az önkéntes tűzoltók is bekapogtattak a házakba hönök alatt könyvvel és egy üres olvasójeggyel, melyre az új könyvtári tag neve került. És augusztus 20-án a művelődési házban ünnepélyesen jelentették: mind a 115 házból van olvasó.

Pusztacsalád példa lett: nyomában számos falu indított mozgalmat az olvasók számának növeléséért. A kapuvári járásban 3 év alatt 17 olvasó község lett, a megyében 1967-ig több mint 70. A mozgalom azonban igazában csak a kis falukban tudott kiteljesedni; ott volt valóban minden házból olvasó; a nagyobb községekben egyre inkább szükség volt a versenyért értékelne „nagyvonalúságára”, a statisztika szépítésére. Ez nem segítette az ügy népszerűségét.

S volt még más is, ami miatt négy-öt év múlva csökkent a mozgalom népszerűsége. Az olvasó falu nemcsak az olvasók számát kívánta növelni: másik s nem kevésbé fontos célja volt a könyvállomány növelése, színésítése, megfiatalítása, a könyvtárhelyiségek korszerűsítése, átalakítása szabadpolcossá, a helybenolvasás lehetőségeinek megteremtése. A

társadalmi és tömegszervezetek, a népművelők és tanácsi vezetők összefogása kezdetben itt is szép eredményeket mutatott föl. 1967-ben azonban a helyi szervek megnövekedett önállóságukra hivatkozva egyre több forrást apasztottak el, amelyből azelőtt változó bőséggel, de mindig jutott a könyvtár fejlesztésére. Megszűnt a MESZÖV-ök könyvtámogatása, csökkent a tanácsok közsegfejlesztési alapjának a könyvtárakra fordítható része. A költségvetés könyvtári tétele pedig nem mindenütt emelkedett. A községi könyvtárak nem tudták a fejlődés ütemét tartani — a mozgalomról egyre kevesebb szó esett.

És mégsem valami kötelező derűlátás mondatja a könyvtárosokkal, népművelőkkel, ma, tíz év után, hogy a „minden házból legyen olvasó” mozgalomra szükség volt, mert nélküle megyénk könyvtárügye nem tartana ott, ahol tart. Kétségtelen, hogy az olvasók számának növekedésében volt bizonyos mennyiségi szemlélet is: számos olyan olvasót azonban nyereségként említhetünk, aki e mozgalom nélkül nem került volna a könyvtár, a könyv közelébe. Mert ha a könyv nem lett is minden házban rendszeresen visszatérő vendég, a könyvtár propagandája mindenüvé eljutott azoknak a lelkes népművelőknek, társadalmi munkásoknak a közvetítésével, akik váltatták a személyes kapcsolatok felvételét. Sok olyan idős és fiatal falusi ember tudta meg, hogy hol van a könyvtár, mikor tart nyitva, miből választhat, aki különben nem ment volna el az olvasnivalóért a falu másik végére.

Az olvasó falukban valóban közügy lett a könyv és a könyvtár: Rózsa Sándor, az akkori pusztacsaládi tanácselnök neve után még sok nevet felsorolhatnánk, akik személyes példával tűntek ki: nemcsak a házról házra járásban és beszélgetésben, hanem a könyvtár ügyének minden községi fórumon való képviselésében is. És ez különösen fontos. A mozgalom évei alatt nagy lendülettel láttak neki a községi tanácsok a könyvtárak korszerűsítésének. S bár később ez a lendület csökkent, olyan alapot teremtettek a falusi könyvtárügy fejlődéséhez, amelyre még ma is lehet építeni. Győr-Sopron megye könyvtárral való ellátottsága ma csak hatvanszázalékos ahhoz a szinthez képest, amelyet a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, valamint a Mű-

velődési Minisztérium előírt. Nem sok. De az „olvasó falu” mozgalma nélkül itt sem tartanánk.

Nem ünneprontás ez, hanem józan szemlélet. *Egy lelkes kezdeményezés buktatóinak és hasznának felmérése és tanulása.* Nevezetesen az, hogy *szükség lenne az akkori buzgalomra*, tenni akarásra most is, amikor az *Olvasó népért mozgalom* már más, újabb feladatokat követel. Mégpedig nem elsősorban a mennyiségi, hanem a *minőségi fejlesztés*: a könyvvállomány sokszínűbbé tételét, a berendezések korszerűsítését és a kölcsönzés, olvasóvá nevelés személyi feltételeinek javítását.

Pusztacsaládon azóta az évi könyvbesszerzési keret 1500 forintról 2700-ra emelkedett, a könyvtár új helyiséget kapott a kastélyban. Az olvasók száma 123. Nincs minden házból olvasó — körülbelül 75—80 házból van. Elmaradtak azok, akik annak idején csak a verseny kedvéért léptek be, több lett az öreg és kevesebb a gyerek. A SOTEX három műszakos üzeme, a 90 (!) televízió is megváltoztatta a szabad idő eltöltésének szokásait.

A leghűségesebb olvasók megmaradtak olvasónak, és az egész falu büszkén őrzi *egy szép összefogás emlékét.*

Gárdonyi Béla

Alapköletétel Nyíregyházán

Nyíregyházán, a Lenin téren 1973. március 15-én a megyei és a városi párt- és tömegszervezetek, valamint a művelődési intézmények képviselőinek jelenlétében ünnepélyesen lerakták az új megyei könyvtár alapkövét.

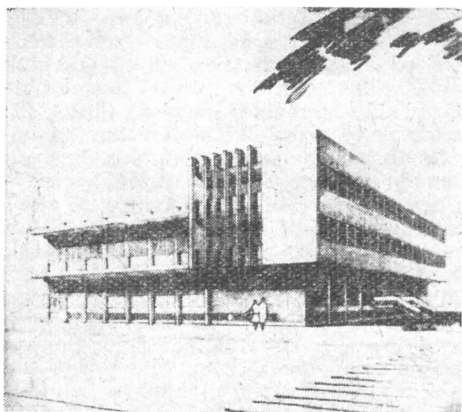
Az ünnepséget Horváth Miklós, a megyei tanács művelődésügyi osztályának vezetője nyitotta meg, majd ezt követően a nagyszámú hallgatóság előtt Gyuró Imre, a megyei tanács elnökhelyettese mondott beszédet. Szólt a könyvtárügy fontosságáról, közművelődési rendszerünkben elfoglalt helyéről, jelentőségéről, s méltatta a megépülő új létesítménynek Nyíregyháza város, illetve Szabolcs-Szatmár megye kulturális életében betöltendő szerepét. Ezután Horváth Gabriella, a

Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár igazgatója ismertette az alapokmány szövegét, majd Gyuró Imre elhelyezte az új épület alapkövét.

A korszerű könyvtári szolgáltatások nyújtására alkalmas funkciórendszerű, két és fél szintes könyvtárépület tervdokumentációját 1968-ban a NYIRTERV készítette, Paulinyi Zoltán tervezőmérnök elképzelései alapján. A tervben jól érvényesülnek azok a szempontok, melyek összhangot teremtenek az ellátandó helyi és külterületi lakosság szám, a jelentkező olvasói igények és az ellátás színvonala között.

A 3100 négyzetméter hasznos alapterületű könyvtár a Miskolci Megyei Könyvtár utáni második legnagyobb közművelődési könyvtárunk lesz, 225 000, a későbbiekben 280 000 kötet elhelyezésére alkalmas felnőtt- és gyermekkölcsonzóval, illetve könyv- és folyóíratraktárral rendelkezik majd. Zenei és audió-részleget működtet, hanglemez- és kottatára, repográfiai berendezése, 200 főt befogadó előadóterme, kutatószobái, olvasótermei gazdag helybenolvasási és egyéb lehetőségek nyújtásával növelhetik az olvasás iránti igényt, s az eddignél rendszerebb könyvtárhasználatot honosíthatnak meg.

A városközpontban épülő könyvtár kivitelezési munkálatait a Megyei Állami Építőipari Vállalat végzi. Az egyedi berendezések tervezésére az Iparművészeti Főiskola kapott megbízást. A tervek szerint az épületet 1975 második felében adják át rendeltetésének. (F. L.)

Ilyen lesz az új Nyíregyházi Megyei Könyvtár

Iskola és könyvtár Moszkvában

„Az olvastatás szerepe az iskolában: a tanulók önképzésének megvalósítása, a hazai és külföldi tudományos, technikai és kulturális eredményeknek az iskolai munkában való felhasználása. Közoktatásunknak jelenleg ez az egyik legfontosabb feladata; megvalósítása csak úgy lehetséges, ha a könyv az oktatás szerves része lesz, s ha valamennyi pedagógus hozzáértően segíti ezt a célkitűzésünket.”

A Moszkvai Városi Pedagógus Továbbképző Intézet 1968-ban módszertani levelet adott ki az iskolák igazgatóinak és tanulmányi vezetőinek az új tanterv végrehajtásához. A fenti idézetet ebből a módszertani levélből emeltük ki.

Azóta négy év telt el. A levélben megfogalmazott elvek valóráváltásának folyamatát és eredményeit egy 1972 decemberi moszkvai tanulmányút során nyílt módunk megfigyelni.

A könyvtár helye az iskola életében

Moszkva valamennyi iskolájában van könyvtár. Az 1204 iskola kb. 13 millió kötettel rendelkezik, tehát egy-egy iskolára 12 000 kötet könyv jut. Természetesen a számok önmagukban nem sokat mondanak. Alapvetően fontos az állomány minősége, de a legjobb állomány is holt anyag marad, ha az iskola oktató-nevelő munkája nem épít rá. Az iskolai könyvtár léte, fejlődése az oktatás igényeinek, korszerű alkalmazási módszereinek a függvénye. Bázisként tervszerűen, szervesen kell beépülnie az iskolai munka egészébe.

A moszkvai továbbképző intézet módszertani levele különösen a tervszerűséget hangsúlyozza: *az iskola vezetősége az általános munkaterv készítésekor gondoskodik a könyvtárral végzett munka tervezéséről is.* Konkrétan: a könyvtár elhelyezése, fejlesztése, a kihasználásával kapcsolatos tartalmi és módszerbeli feladatok megfogalmazása szerepeljen az iskolavezetés, a könyvtáros, az osztályfőnökök, a szakmai munkaközösségvezetők, az úttörő-, illetve komszomolvezető éves munkatervében.

A Zója Kozmogymjanszkájáról elnevezett iskolában

Egy iskola életének minden mozzanatát alapvetően meghatározza *az iskolavezetés szemléletmódja*, irányító módszere. Tehát meghatározza a könyvtár működését is. A meglátogatott iskolában (a leningrádi kerület 201-es iskolája, melyet Zója Kozmogymjanszkájáról neveztek el, mivel a hős partizánlány ebben az iskolában tanult) a nevelői szobában hatalmas táblázat szemlélteti, hogy az igazgatónak, helyettesének, a nevelőtestület tagjainak *mi a feladatuk a könyvtárral végzett munka megszervezésében.* Az iskola igazgatója az általános tervezésért s a pénzügyi fedezet biztosításáért felelős. A tanulmányi vezető (az egyik igazgatóhelyettes) ellenőrzi, hogy a munkaközösségek, a szaktanárok elkészítették-e a *tantárgyi olvastatás* tervét. Oralátogatásain figyelni ennek megvalósítását. (Ez a feladat az igazgatóhelyettesek továbbképzési anyagának is része.) A folyóiratok rendelése szintén az ő hatáskörébe tartozik. A szaktárgyi olvastatás igazi tervezését a módszertani munkaközösségek végzik. Ők határozzák meg a tantárgy tanításában feldolgozható olvasmányokat, természetesen a szaktanárok javaslata alapján, akik osztályokra, anyagrészre alkalmazva készítik a saját munkatervüket. Az *osztályfőnök* és az *úttörő*-, illetve *komszomolvezető* munkája sajátos, de az is igényli a könyvet. S mindezek munkájának feltételeit megteremti, saját tevékenységével segíti az iskolai könyvtáros. A közművelődési könyvtárral való kapcsolat kiépítése sem hiányzik az iskolai munkatervből. Ez a társadalmi szervekkel kapcsolatot tartó igazgatóhelyettes feladata. Így lesz a *könyvtári tevékenység intézményessé*, az egész iskolára kiterjedő, s nem esetleges, elszigetelt, rendszertelen.

Joggal feltételezhető, hogy ez a mintaszerű szervezettség nem jellemző ilyen mértékben minden iskolára. De hogy jellemző legyen, azért ebben az iskolában 1972. októberében a kerület igazgatói és könyvtárosai szemináriumi foglalkozáson tárgyalták meg a *korszerű oktató-nevelő munka és a könyvtár* kapcsolatát.

A módszertani munkaközösségek szerepe a szaktárgyi olvastatásban

A módszertani munkaközösségek tevékenységét érdemes alaposabban megnézni. Hiszen igazából a szaktanár feladata a tantárgyi olvastatás, az önálló ismeretszerzésre való nevelés a szakkönyvek segítségével. Ezért mindegyik módszertani munkaközösség a tanév elején úgynevezett „Mit olvassunk?” jegyzéket készít, s ebben osztályonként, témakörönként javasol irodalmat a tantárgyhoz. A szaktanár ennek alapján építi be az olvasmányt tanmenetébe. A jegyzéket sokszorosítják, s kifüggesztik az osztályokban, illetve a szaktanteremben, valamint a könyvtárban. *Valamennyi*

kabinetben olvasható a javasolt szakirodalom jegyzéke. Ahol szükséges, még az oldalszámot is megjelölték.

Nem könnyű feladat a tanár számára az ilyen típusú óra módszertani felépítése. Kísérletek, tapasztalatátadás szükséges elterjedéséhez. Általános vélemény, hogy a humán tárgyakban gyorsabban, természetesebben valósul meg a szaktárgyi olvasztás. Moszkva egyik kerületének kabinetvezetője elmondta, milyen éles vitát váltott ki néhány évvel ezelőtt az a kérdés, hogy szükséges-e hozzáolvasztani a természettudományos tárgyakhoz, nem elég-e a tankönyv és a kísérlet. De azóta már kialakult nézetté vált, hogy *gyenge tanár az, aki csak a tankönyvből tanít*: most a kézikönyvek használatával segítik az új módszer elterjedését. A legjobban sikerült órákat a szaktanárok leírják, a munkaközösség e leírásokat összegyűjti, s a bennük foglaltakat bárki felhasználhatja.

A tantárgyak közti koncentráció, kapcsolatteremtés is az olvasmányok útján valósul meg: pl. a sport összefüggése a biológiával, a fizikával, a művészetekkel, a történelemé az irodalommal stb. A könyvtárban képes-rajzos könyvajánlások hívják fel az összefüggésekre a figyelmet; tábla fogad, amely illusztrációval, fényképekkel, szöveggel buzdít az olvasásra, sőt a *könyv munkaeszközként* való használatára. Az illusztrációk zömét a tanulók készítik. A faliújság egyik rovata a „Kérdezhet sz – felelehet sz”; ebbe a tantárggyal kapcsolatos kérdések kerülnek, s megoldásuk csak szakirodalom, szaklexikon segítségével lehetséges.

Intézkedések a szaktárgyi olvasztás érdekében

A tantárgyi eredményességi vizsgálatok is kiterjednek a tanulók olvasmányaira. A Pedagógus Továbbképző Intézet módszertani levele előírja: *Havonta egyszer minden tanárnak időt kell találnia arra, hogy beszélgessen a tanulókkal a tárggyal kapcsolatban olvasott könyvekről.* Részletesen foglalkozik azzal is, hogy egy-egy korosztály számára melyek a legcélravezetőbb feldolgozási módszerek.

Az OSZSZSZK Művelődésügyi Minisztériuma több iskola IV. osztályában megvizsgálta a történelem tanításának helyzetét. A vizsgálat eredményét és a belőle lezűrhető tennivalókat 1972-ben utasítás formájában közölte az Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságok művelődésügyi minisztereivel és a megyei, illetve városi művelődésügyi osztályvezetőkkel. Az utasítás a könyvek szerepével is foglalkozik. Ugyanis a vizsgálat megállapította, hogy a legjobb eredményt azok a tanárok érik el, akiknek óráit az események világos magyarázata s a különféle szemléltető eszközök széles körű felhasználása jellemzi. Külön kiemeli a *lexikonokkal, a történelmi témájú szépirodalmi művekkel végzett munka fontosságát.* Elítéli a nagyszámú statisztikai adat, évszám bemagoltatását, hisz ezeket a tanulók megtalálják a lexikonokban. De a *lexikonok használatára tanítani és szoktatni kell a tanulókat.* E kézikönyvekkel több tanár nem tudott mit kezdeni. Ráadásul nem mindegyik iskolai könyvtár van ellátva ilyen könyvekkel. Ezért a munka megajavítása érdekében hozott intézkedések közt ott szerepel a történelmi szak-, illetve szépirodalmi művek olvasztása, megfelelő példányszámban való beszerzése.

A Pedagógus Továbbképző Intézet matematikai kabinetjében láttunk egy faliújságot: „A matematika és az élet” címmel. A cím alatt ez áll: „Olvasd el ezeket a könyveket!” S a tudnivalók közt: Értesítés egy bemutató óráról, amely a szakirodalom felhasználására ad példát.

Minden tantárgyhoz van ajánló bibliográfia, s ezt felhasználják állománygyarapítási tanácsadóként is.

Az iskolai könyvtárak állományának fejlesztése

Moszkva valamennyi iskoláját a Könyvtárellátó, a Kollektor látja el könyvvel. *A városnak saját iskolai könyvtári kollektora* van, a gyermekkönyvtárak ellátását egy másik vállalat végzi. Az iskolai könyvtárellátó munkája rendkívül tervszerű. Valamennyi iskola szerződést kötött vele. Ahogy elmesélték, ez nem ment könnyen, mert az iskolák kezdetben bizalmatlanok voltak iránta. Végül a művelődésügyi főosztály vezetője összehívta az iskolák igazgatóit és a vezető felügyelőket, s a könyvtárellátó képviselője ismertette velük a szerződéskötés előnyeit. Azóta megszűnt a bizalmatlanság. Minden iskola havonta egyszer válogat az új kiadványokból. Bizonyos művek beszerzése (például a Gyermekenciklopédia kötetei, a Kézikönyv az igazgatók részére; olyan sorozatok, mint a 85 kötetes A tanítók módszertani könyvtára, az Iskolások—úttörők könyvtára, a híres emberek élete, a klasszikusok „diákkönyvtár” sorozata kemény kötésben) valamennyi iskola számára kötelező. Minden iskolának van egy fiókja, amelyben összegyűjtik számukra a könyveket, s ezeket a könyvtárellátó saját kocsiján hordja szét havonta egyszer az iskoláknak. Moszkva 30 kerülete összesen 12

Az állománygyarapítás folyamatosságát az biztosítja, hogy a fejlesztésre fordítható összeget, *tanulócsoportonként 10 rubelt, az iskolák a naptári év elején megkapják*. Ez az összeg nem elég, de az iskola fölött védnökséget vállaló üzem minden évben legalább ennyivel megtoldja. S tudni kell még valamit: *minden új iskola 5000 kötetes könyvtárat kap az induláskor. Ez hozzátartozik az alapfelszereléshez.*

A „Zója Kozmogyejmjanszkaja” iskola könyvtárának 45 000 köteté három terem-ben van elhelyezve. A nevelői és az ifjúsági állomány együtt van. Különösen a kézi-könyvtár anyaga gazdag. Sok a rajzos könyvajánlás: „Mit olvass a fizikához?” „A ki-rándulások kézikönyvtára”, „A pályaválasztásban is segít a könyv”.

Az olvasónyilvántartás nagyon pontos. A személyi adatokon kívül azt is megtudjuk belőle, *milyen más könyvtárba jár még a tanuló*. A könyveken kívül folyóiratokat is kölcsönöznek. Az elveszített könyv ötszörös árát kell megtéríteni.

Az OSZSZSZK Művelődésügyi Minisztériuma 1971 novemberében új iskolai könyvtári szabályzatot adott ki. Ebben a könyvtáros szerepét így fogalmazta meg: *Az iskolai könyvtáros a pedagógiai tanács tagja. Munkatervét és az elvégzett munkáról szóló jelentését az iskola pedagógiai tanácsa hallgatja meg és hagyja jóvá.* Moszkva valamennyi iskolai könyvtárában főfoglalkozású könyvtáros dolgozik. Továbbképzésükről a Pedagógus Továbbképző Intézet gondoskodik; minden könyvtáros öt évenként 210 órá, egész tanéven át tartó továbbképzésen vesz részt, amelyet zárodolgozat fejez be. Hogy önképzésre is legyen idejük, a *könyvtárosok heti egy szabadnapot kapnak.* Néhány téma a továbbképzés tananyagából: gyermekirodalom, a bibliográfiák, a könyvtári foglalkozások módszertana és témái, könyvtártechnikai ismeretek, nagy emberek véleménye a könyvről, továbbá pedagógiai és pszichológiai témák.

Dr. Ballér Endréné

265

Olvasónevelés egy budapesti szakmunkásképző iskolában

A Wesselényi utcai Vámos Ilona Szakmunkásképző Intézetben női és férfi szabókat képeznek. A gyermekek, akik felvételért kopogtatnak az iskola kapuján, általában 2,5–2,6-os tanulmányi átlaggal végeztek el az általános iskolát, sokuk hátrányos családi környezetben él, s szép számmal van köztük tanyáról jött gyerek is. Némelyiknek még az olvasás is nehezen megy.

Az iskola, jellegéből adódóan, elsősorban arra törekszik, hogy ezekből a gyerekekből a viszonylag rövid, hároméves képzési idő alatt jó szakmunkás váljék. Mégis, a pedagógusok, az oktatók s az idei tanévben már főfoglalkozású iskolai könyvtáros a szakmai ismeretek elsajátíttatásával egyenrangú feladatuknak tekintik, hogy művelt, könyvet-irodalmat szerető ifjú embereket neveljenek az iskola tanulóiból. Törekvéseik egybevágának a Munkaügyi Minisztérium erőfeszítéseivel, melyek arra irányulnak, hogy ennek a fontos iskolatípusnak (58 ezer új tanulót várnak az idén a szakmunkásképző iskolák) könyvtárai a 18 éven

aluli ifjúság könyvtári ellátásának megjavítását célzó művelődésügyi minisztériumi irányelvek szellemében fejlődjenek. Szabó Sándorné, a minisztérium munkatársa több alkalommal, legutóbb ez év januárjában A szakmunkásképző intézetek erőteljes fejlesztése című beszámolójában tájékoztatta a Könyvtáros olvasóit a minisztériumi intézkedésekről.

A Wesselényi utcai iskolában megvalósulóban vannak a szakmunkásképző iskolai könyvtárügy célkitűzései.

Könyv a tanulás szolgálatában

A tanév, csakúgy mint másutt, ebben az iskolában is az évnyitó értekezlettel kezdődik. A könyvtáros ekkor ismerteti a könyvtár évi tervét a pedagógusokkal, s ettől kezdve összehangolt munka folyik a program maradéktalan megvalósításáért. A munkát az jellemzi, hogy nem igen lehet elválasztani, mit végez a könyvtáros, s mit a pedagógusok.

Az első lépés: szeptember hónapban, amikor a gyerekek még éppen csak körülnéztek az iskolában, minden évfolyam ellátogat osztályfőnökének vezetésével a könyvtárba. S ezt a látogatást nyomban pedagógusi vizsgálat követi, mely arra keres választ, milyen a tanulók olvasottsága, milyen olvasási szokásokat hoztak magukkal otthonról és az általános iskolából, s rendelkeznek-e könyvés könyvtárhasználati ismeretekkel. (Ilyenkor derül ki, hogy többnek maga az olvasás is nehézséget okoz...)

Ezt a felmérő és tájékozódó munkát követi az iskolai olvasómozgalom meghirdetése. A helyi szóhasználatban ez azt jelenti, hogy közlik a tanulókkal, milyen témákból fognak a tanév során ankétokat, „Ki mit tud”-ot, a tanév második felében, tavasszal pedig nagy iskolai vetélkedőt rendezni. Az idei tanévben meghirdetett témák ezek voltak: A romantika, A realizmus, A két világháború az irodalomban, A modern világirodalom, A történelmi regény.

Az ankétokat és vetélkedőket osztályonként szervezik, de hogy izgalmasabb légkörben kerüljenek lebonyolításra, vendégül hívják a párhuzamos osztály tanulóit is, sőt a tanulók közül bárki eljőhet rájuk, ha kedve és ideje van. Ezek az osztályvetélkedők a módszertani előkészítés szerepét töltik be, amolyan beemelegítésül szolgálnak, főleg az elsősöknek, az év végi vetélkedőhöz.

Vetélkedő közben

A felkészülés az alábbiak szerint történik:

A témák könyvtárban fellelhető irodalmáról a könyvtár még a tanév kezdetén bibliográfiát állít össze, ebből *minden osztály* kap egy stencilezett példányt. A jegyzék bővebb anyagot tartalmaz, mint amennyit egy-egy alkalommal felhasználnak. A tanuló maga választja ki belőle, s tanulmányozza azokat a műveket, amelyekhez kedve van.

De más módon is irányítják a tanulót a könyv és a könyvtár felé. A tanítás közben, az órákon...

Suba Imréné magyartanár például egy-egy új anyag rész tárgyalása előtt felhívja a gyermekek figyelmét a vonatkozó irodalomra, sőt kéri tőlük, hogy az irodalom alapján maguk próbálják meg feldolgozni a tananyagot. Amikor például a realizmus szemléleti és stílusjegyeivel ismerkedtek, azt a feladatot kapták, olvassák el figyelmesen a *Karenina* Annából a lovasverseny leírását, s ennek alapján próbálják megfogalmazni az irányzat jellemző vonásait. Ismét más alkalommal a teremtésmítoszsal foglalkozó műveket egybevetve kell nyomon kísérniük, hogyan változott e mítosz az egymást követő korokban. S hogy a tanulóknak tetszik ez a fajta tanulás, bizonyítja, hogy amikor a reneszánszról kellett összefoglaló anyagot gyűjteni, akadt közöttük, aki éjszaka, az „éter hullámain” keresett és vett fel magnóra reneszánsz zenét, hogy ezzel is közelebb hozza tanuló társaihoz a tárgyalt korszakot.

A szaktanárokat egyébként tantárgyi bibliográfiákkal segíti a könyvtár a felhasználható irodalom kiválasztásában.

Az említettek elsősorban a pedagógusok olvasásra irányító munkájáról adnak hírt. Természetesen a könyvtár, illetve a könyvtáros sem elégszik meg azzal, hogy a fentiekben bemutatott tanítási módszerek következtében immár szép számmal könyvtárba járó gyerekeket ellássa a kívánt könyvekkel. A könyvek között egyre otthonosabban sürgő-forgó tanulóhadból néhány hét elteltével már kiválik az a néhány, akiről látni lehet, hogy nemcsak a könyvekhez, hanem a könyvtárhoz is jobban kötődik társainál. Ők azok, akik kérdés nélkül is a helyükre teszik a könyveket, akik újabb és újabb könyvekért ostromolják a könyvtárost, s akik, anélkül, hogy erre biztatná őket valaki, ajánlgatják társaiknak a jó könyveket...

Közülük kerülnek ki az *osztálykönyvtárosok*, akiknek feladatuk, hogy most már programszerűen még szorosabbra vonják a kapcsolatot tanuló társaik és a könyvtár között. Régebben ún. kollektív kölcsönzést is lebonyolítottak (mint egykor, s néhol még ma is az üzemi szo-

Könyvtári óra (A fotószakkör felvételei)

cialista brigádok), de hamarosan kitűnt, nem helyes megfosztani a gyermekeket a böngészés gyönyörűségétől. Az osztálykönyvtáros legalább kéthetenként felkeresi a könyvtárt, tájékozódik, érkeztek-e új könyvek, továbbítja a könyvtárosnak az egyéni kívánságokat, s természetesen az osztályban ő az olvasás propagandistája. Az osztálykönyvtárosok részére a 22. sz. *Szabó Ervin kerületi könyvtárral*, amely az iskola könyvtárával szerződésben rögzített munkakapcsolatban áll, közös könyvtárhasználati tanfolyamot szerveznek. Ez felöleli a kölcsönzéssel, a nyilvántartással, valamint a katalógusokkal és a kézikönyvtárral kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.

Szakmánk az irodalomban

Az eddigiekben azonban, vetheti fel az olvasó, csupán a szépirodalomról, esetleg történelemről, humán tárgyakról volt szó. Valóban „féloldalas” az iskolai olvasómozgalom, hiszen egy szakmunkásképző iskolában a *szakirodalom megkedveltetése* a legfontosabb feladat. Csak hogy a szaktárgyaknak nincs, illetőleg alig van irodalmuk — ez a válasz.

Ha már nincs szakmai irodalom, valahogyan a szépirodalmat kellene kapcsolatba hozni a szakmával — vélekedtek a pedagógusok. Így született meg a

Szaktánc az irodalomban és a Szaktánc a mesevilágban címet viselő mozgalom. (Az utóbbira a nagyon-nagyon kezdő olvasók igényei miatt volt szükség.) Mindkettőnél az volt a feladat, hogy kutassák fel a tanulók mindazokat a szépirodalmi műveket, amelyekben valamilyen módon szó esik szaktáncokról. A főváros centenáriumának tiszteletére indított mozgalom várakozáson felüli sikert aratott a gyermekek körében. Tanulók, akik előzőleg nemigen forgatták a könyvek lapjait, most örömmel és nem kevés büszkeséggel mutatták meg tanáraiknak felfedezésüket, ha valamelyik jólismert vagy éppen ismeretlen szerző alkotásában akár csak egy távoli utalást is találtak szaktáncokra. A könyvtáros és a pedagógusok véleménye szerint a közvetlen hasznon felül, hogy ti. *olvasni, sőt kutatni* kezdtek a gyerekek, nem lebecsülendő eredménye a mozgalomnak, hogy jelentékenyen megnőtt a tanulók szakmai öntudata.

Mindezeket a módszereket kiegészíti a közvetlen könyvtári propaganda. Az iskola folyosóin a plakát-szakkör tagjai (a könyvtáros a szakkör vezetője) ízléses plakátokon hívják fel a tanulók figyelmét az olvasásra, a könyvtárra.

Lehetne korszerűbb

Sajnos, a könyvtár teljes forgalmára csak következtetni lehet, mivel nagymérvű könyvtáron kívüli csereberélés is folyik a könyvekkel. Az idei tanév első félévében az iskola 1200 tanulójaiból 742 volt beiratkozott olvasó. Az alábbi adatok azonban az olvasómozgalom népszerűségének emelkedését mutatják.

Az idei másodévesek az első félévben 586 könyvet olvastak. (Ugyanezek a gyerekek tavaly, elsős korukban mindössze 97-et kölcsönöztek.) Az idei harmadévesek pedig ebben a félévben 782 könyvet olvastak, míg ugyanők másodéves korukban mindössze 231-et. (Ebből az is kiténik, hogy az idei másodévesek több könyvet vettek kézbe, mint a tavalyiak...)

Kár, hogy ez a korszerűnek mondható, eredményes könyvtári munka korántsem

ilyen korszerű könyvtári környezetben folyik. Egy 16×5 méteres teremben a falak mellé állítottak 12 szekrényt, olyan magasakat, hogy felső polcaikat csak székről lehet elérni. Ezekben tárolják a 6000 kötetes könyvvállomány nagyobb részét, mert egy kisebb mennyiség a kabinrendszerben folyó oktatás segítésére az osztálytermekben van. Ez a terem egyben az iskola nagyterme is, *szabadpolcos megoldásról tehát eleve nem lehet szó* itt. Sajnos, a pedagógusok, s maga a könyvtáros is, elégedettek ezzel az elhelyezéssel, mondván, ott van a könyv, ahol lennie kell, az iskola művelődési „centrumában”.

Még annyit az állományról, hogy 20 százaléka ismeretterjesztő irodalom, és van azért néhány szakkönyv is, a kötelező olvasmányokból pedig átlagosan 30 példány áll rendelkezésre. Gyarapításra évente 5000 forintot költhetnek. 1972-ben a Munkaügyi Minisztérium 50 ezer forintot juttatott az iskolának a könyvvállomány bővítésére.

Rosta Lászlóné, mint mondtuk, az év elején lett főfoglalkozású könyvtáros, annak a minisztériumi intézkedésnek nyomán, amely lehetővé tette, hogy a legalább ezer tanulóval működő intézetekben főfoglalkozású könyvtárost alkalmazzanak. Rostánénak tanári és alapfokú könyvtárosi szakképesítése van, s rendszeresen eljár a szakmunkásképző pedagógusok klubjának könyvtárosi összejöveteleire, ahol hasznos, eleven vitákat folytatnak szakmai kérdésekről. Munkájában jól használja a Kisfaludi-Andai-féle módszertani kézikönyvet, melyet a szerzők a szakmunkásképző iskolákban folyó könyvtári munka segítésére írtak.

Befejezésül el kell még mondani, hogy gondolnak a tanulók olvasói „jövőjére” is. Az említett szerződéses kapcsolat keretében a nagyon kezdő (meséket igénylő) és a nagyon olvasott tanulókat a 22. sz. FSZEK könyvtárba irányítják. Mintegy 120 tanulójuk jár oda rendszeresen. Ez a könyvtár egyébként propaganda anyaggal is ellátja őket, meghívja rendezvényeire a tanulókat, bibliográfiát is ad nekik. (Jó érvekkel arról is meggyőzhetné az iskola vezetőit s magát a könyvtárost is, milyen fontos szerepe van az eredményes könyvtári munkában a korszerű elhelyezésnek és berendezésnek...) S ami talán a legfontosabb, az iskolából végleg távozó harmadéveseket befogadja saját olvasói táborába.

Bizonyára szorgalmas olvasók lesznek, hiszen iskolás korukban jó alapot kaptak az olvasáshoz a Vámos Ilona Szakmunkásképző Intézetben.

Simay Norbert

A könyvtári kiadványok cseréje

Szakmai tanácskozásokon, a Könyvtáros hasábjain, magánbeszélgetésekben stb. gyakran került szóba az utóbbi években a könyvtárközi együttműködés fokozása. Felmerült az az óhaj is, hogy a megyei könyvtárak tájékoztassák egymást kiadványaikról. Régi gond ugyanis, hogy ezek a kiadványok nem mindig jutnak el a többi könyvtárhoz, vagy ha eljutnak is, nem elegendő példányszámban. Ennek egyik oka az, hogy a könyvtárak általában a várható kereslet ismerete nélkül határozzák meg a példányszámot, amely nem egy esetben alatta marad a tényleges, országos igényeknek. Tovább rontja a helyzetet, hogy a megjelent kiadványokról sem mindig értesülnek a könyvtárak, tehát még könyvtárközi kölcsönzéssel sem tudják megszerezni és használni azokat. Egyre sürgetőbbé vált tehát a feladat: a könyvtári kiadványok országos cseréjének, nyilvántartásának valamilyen formában történő megoldása.

A múlt év végén a gondolat testet öltött, megtörténtek az első határozott lépések az információ-közvetítés megvalósítása érdekében. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kezdeményezésére a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár vállalkozott a szolgáltatás megszervezésére. Vállalkozásának lényege: előzetes jelzések alapján értesíti a készülő kiadványokról az együttműködésben részt vevő könyvtárakat, s hasonló tájékoztatást ad a megjelent kiadványokról is. Az együttműködésbe egyelőre a közművelődési könyvtárhálózatok központjait (19 megyei könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 5 megyei városi könyvtár, 2 SZMT Könyvtár) vonjuk be. Természetesen lehetőség van arra is, hogy a megyei könyvtárak a hálózati egységek kiadványairól is tájékoztassák egymást a szolgáltatás keretében.

Az információ-közvetítés az említett könyvtárak valamennyi kiadványára kiterjed. Nemcsak a bibliográfiákat és más tájékoztatói segédleteket kísérjük figyelemmel, hanem a periodikákat (könyvtári híradók, rendszeres időközönként megjelenő sorozatok stb.), a módszertani útmutatókat stb. is. Fontosnak tartjuk a helyismereti kiadványok számbavételét, mert ezek módszertani szempontból más könyvtárak számára is hasznosak lehetnek, vagy helyismereti jellegük ellenére országos érdeklődésre tarthatnak számot (pl. neves írók, kiemelkedő történelmi események helyi vonatkozásai). Formai kivételt sem teszünk: a könyvekről, füzetekről, aprónyomtatvány-jellegű sokszorosítványokról, rölapokról, ex librisekről stb. egyaránt kérünk és küldünk információkat.

A kiadványok előzetes adatait a könyvtárak nyomtatványon („Bejelentő lap”) közlik legkésőbb hat héttel a nyomásra, illetve a sokszorosításra való adás előtt. A bejelentéseket a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár a kellő példányszámban sokszorosítja, és rendszeresen, legalább havi egy alkalommal továbbítja a többi intézménynek. A könyvtárak a „Bejelentő lap” adatai alapján közvetlenül a közreadó könyvtártól rendelhetik meg a szóban forgó kiadványt, kiadványokat. Kb. hat hét alatt lezajlik az adatok továbbítása és a megrendelések lebonyolítása, így a könyvtárak kiadványaikat az igényeknek megfelelő példányszámban állíthatják elő.

Az együttműködésbe bekapcsolódó könyvtárak az elkészült kiadványokból három példányt megküldenek a Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak, nyilvántartás és megőrzés céljából. Ezekről havonta jegyzék készül, a legfontosabb adatok (kiadó, cím, szerző, szerkesztő, jelleg, terjedelem stb.) feltüntetésével. A jegyzéket szintén megkapják a vállalkozásban részt vevő intézmények. A kiadványokból a Debreceni Megyei Könyvtár különgyűjteményt hoz létre, amely a könyvtárközi kölcsönzés útján bármelyik hazai könyvtárnak rendelkezésére áll.

A szolgáltatás, vállalkozás elveinek tisztázása, szervezeti problémáinak megoldása és a lebonyolítás módjának meghatározása után, ez év januárjában a Debreceni Megyei Könyvtár a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal közösen levelet intézett a fentebb felsorolt könyvtárak vezetőihez. E levél tájékoztatta a könyvtárakat a vállalkozás céljáról, lényegéről, formájáról. A közölt elképzelések, elgondolások kedvező visszhangra találtak. Valamennyi könyvtár részt kíván venni az együttműködésben, többségük már a „Bejelentő lap”-okat is elküldte, sőt néhány helyről az eddig megjelent kiadványok 3—3 példánya is megérkezett Debrecenbe. Ezekről a könyvtár egy jegyzéket már közzé is tett.

A könyvtárak egyöntetű csatlakozása az akcióhoz azt bizonyítja, hogy a szolgáltatás valóban fontos és hasznos. Mivel a vállalkozás még nagyon rövid múltra tekinthet vissza, korai volna beszélni a tapasztalatokról, a felmerülő problémákról. Ezekről egy későbbi időpontban szeretnénk majd beszámolni. Most csupán annak a reményünknek adunk kifejezést, hogy a vállalkozást a továbbiakban is siker kíséri, s a

szolgáltatás révén valóban megvalósul majd a közművelődési könyvtári kiadványok országos cseréje, nyilvántartása. Reméljük azt is, hogy a kölcsönös informálódás hozzájárul majd a közművelődési könyvtári munka, ezen keresztül az egész magyar könyvtárügy színvonalának emeléséhez.

Bényei Miklós

Kísérlet a tervszerű könyvvajánlásra

A könyvtári munkában fontos szerepet játszik a könyvtárosok szervező-propaganda tevékenysége: *szélesebbre szeretnénk tární a könyvtár kapuit*, amikor rendezvénsorozatok, állandó klubok, szakkörök létesítésén fáradozunk, vagy a könyvtáron kívüli könyvvajánlás legváltozatosabb lehetőségeit keressük, alkalmazzuk. Bár valóban sok tennivalónk van e mozgalmi-társadalmi tevékenység során, jómagam mégis meggyőződéssel vallom, hogy az irodalmat, az olvasót, az olvasmányok hatását jól ismerő könyvtárosnak könyvvajánló-nevelő tevékenységét *elsősorban a kölcsönzés során* — a kölcsönző pult mögött és a könyvespolcok között — kell kifejtenie, a hozzá forduló olvasóval elmélyült beszélgetést kezdeményezve vagy folytatva. Ha ezt a tevékenységét tudatosan, felkészülten, átgondoltan, a könyvvajánlás gyakorlatát nagy érzékenységgel figyelve-elemezve végzi, munkájának hatékonysága messze túlszárnyalja az intézmény egyéb tevékenysége során kifejtett propagandáét.

Arra, hogy a könyvtáros munkájának erről a színteréről alig esik szó, egyszerű magyarázatot találni: könnyebb egy szocialista brigád könyvtárlátogatását megszervezni, mint e tízegynéhány ember mindegyikének rövid ismerkedés után olyan olvasmányokat kézbeadni, amelyek valóban ritka élményt nyújtanak majd számukra, s amelyek hatására szívesen keresik fel ismét könyvtárunkat. Általánosabban fogalmazva: sokágú szervezőmunkánk közben az évente újonnan beiratkozó olvasók 20—25%-a kimarad a könyvtárból, elsősorban azért, mert a könyvekkel való ismerkedés közben nem kapott olyan élményeket, amelyek állandó kedvet, ösztönzést adnának számára a további olvasáshoz. Nyilván *a könyvtáros sem tudott hathatósan beavatkozni az olvasás folyamatába*, a kölcsönzés alkalmával egyetlen egyszer sem találta meg azt a pillanatot, amikor irodalom- és emberismerete alapján átnyújtotta volna azokat a műveket, amelyek szervesen illeszkednek az olvasó eddigi olvasmányélményeinek sorába s ugyanakkor a megismerés rendkívüli örömeivel és kellemes meglepetésével ajándékozták volna meg.

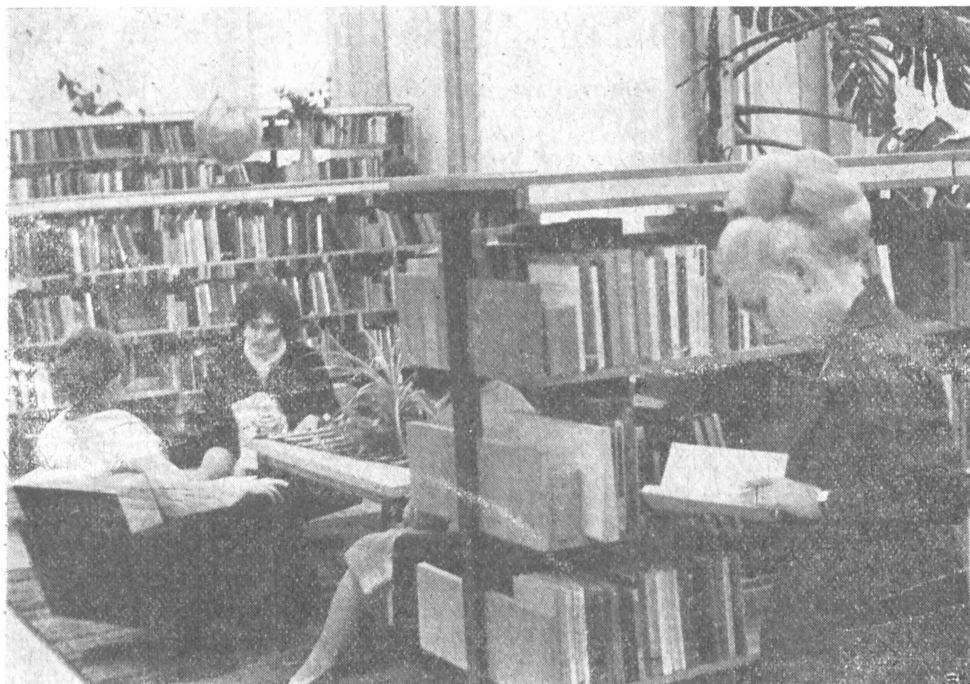
Be kell vallanunk, hogy még *nem tudunk eléggé élni a személyes könyvvajánlás lehetőségeivel*, nem rendelkezünk az ehhez szükséges rendszeres ismeretekkel, könyvtárainkban az olvasót és a könyvet kitűnően ismerő, a kettő között lejátszódó folyamatot értő könyvtárosok helyett jószándékú tisztviselő-félék ülnek, akik nemhogy az irodalmi érdeklődés felkeltésére, befolyásolására nem készültek fel eléggé, hanem még e tényleges és jelentkező olvasói igények felismerésére, kiszolgálására sem. A könyvtáron belüli könyvvajánló tevékenységet ily módon értékelve tartom egyoldalúnak azt, hogy többnyire csak a könyvtáros szervező munkájáról ejtünk szót, s alig beszélünk a kölcsönzés alkalmával adódó feladatairól, lehetőségeiről. A kettő szervesen kiegészíti egymást, de éppen a könyvtár funkciójából, természetéből adódóan *az utóbbi tevékenységnek kell a légerőteljesebbnek, legsikeresebbnek lennie*.

*

A könyvtári munka ilyen irányú értelmezésére, gyakorlatára hadd említsem meg a jászberényi könyvtár egyik próbálkozását, amelyet a „Kell a jó könyv” olvasópályázat ajánlásával kapcsolatban dolgoztunk ki.

A pályázat népszerűsítése ez alkalommal is a könyvtári munka két világosan elhatárolható színterén folyt. A szervezés során felkerestük a középiskolát, üzemetek, a pályázatot különféle értekezleteken ismertettük, másrészt a könyvtárban *felkészültünk a pályázatban szereplő művek módszeres ajánlására*, hiszen nyilvánvaló, hogy egy olvasópályázat valószínű résztvevőit a már olvasási gyakorlattal rendelkező beiratkozott könyvtári olvasók között kell keresnünk.

Itt kell megemlítenem, hogy az egész olvasópályázat könyvtári szervezésének fogyatékosága volt, hogy a művek könyvtáron belüli ajánlásának módszertani lehetőségeiről alig esett szó. Pedig a könyvtárosoknak mind a szóbeli, közvetlen, mind az írásos könyvvajánlásban, különösen ha meghatározott művekről van szó, pontos, az olvasókat és műveket pillanatonként újra értékelni tudó, sokféle helyzettel számotvető ismeretek, mondanivalók birtokában kell készülniök a könyvvajánlásra. Ennek során egy-egy érdekesebb fejezet felvillantásával az olvasók különféle típusai számára

A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár kölcsönzőjében (Nemes András felvétele)

más és más módon ajánlhatja a könyvet. Máskor az író személyéről jegyez meg magának olyan jellemzőket, amelyek elmondásával tapasztalata szerint már sikerült vagy elképzelése szerint sikerülni fog figyelmet kelteni a szerző művei iránt is. Az irodalomtörténet és a kritika tanulmányozása is jól segítheti a művek közötti téma- vagy stílusbeli rokonság felismerését.

Irodalomajánlásunk megszervezésekor mi is többnyire ezekkel a lehetőségekkel próbálkoztunk. Elsőnek azt tisztáztuk, hogy az olvasmányok melyik körének kölcsönzésekor nyílik alkalmunk a „Kell a jó könyv” pályázatban szereplő művek közül is egynek-egynek ajánlására. A művek, irodalmi alkotások közötti — *Gondos Ernő* által megfogalmazott — valamilyen *társulási szándékot*, annak lehetőségeit kerestük, ezáltal nem az olvasási gyakorlatot, hanem az *alkotások közötti lehetséges összefüggéseket mérlegelve*. Ilyen lehetőségnek, ajánlási „apropó”-nak tekintettük a szerzők személyét, a művek közötti tartalmi, stílári összefüggéseket stb. E könyvajánlásoknak a szövegét közösen megbeszéltük, értékeltük s — a kölcsönző könyvtáros lehetőségeit figyelembe véve — lehetőleg röviden, *csattanósan megfogalmaztuk*. Számítva arra, hogy a kölcsönzéskor a könyvajánlásnak ez az egyedi lehetősége esetleg elkerüli a könyvtáros figyelmét, az ajánlások szövegét sokszorosítottuk, és az apropóul szolgáló művek belső oldalára, a könyvkártya fölé ragasztottuk.

Lássunk néhány példát. A könyvek közötti tartalmi összefüggésre utalnak a következő annotációk:

Kedves Olvasónk!

Bizonyára érdeklődéssel olvassa a II. világháború történetével összefüggő dokumentumköteteket, memoárokat. A kezében levő könyvön kívül hadd hívjuk fel figyelmét Poltorak: Nürnbergi epilógus c. könyvére, amely Gilbert amerikai pszichológus visszaemlékezéseihez hasonlóan a legközvetlenebb személyes megfigyelések alapján vall a háborús bűnösök peréről.

Kedves Olvasónk!

Dosztoevszkij regénye után itt szeretnénk figyelmébe ajánlani a „Bűn és bűnhődés” problematikáját Shakespeare-i színvonalon feldolgozó orosz elbeszélést,

Leszkov: Kisvárosi Lady Macbeth-jét. A mű egy vidéki kereskedő feleségének végzetes szerelmét mutatja be sodró, drámai erővel.

Az első könyvajánlást *Gilbert* könyvének köteteibe, és a II világháborút követő perek eseményeit leíró ismeretterjesztő művekbe ragasztottuk. A második esetben egy irodalomtörténeti hivatkozásból indultunk ki, s a figyelemfelkeltő szöveget *Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés c. regényébe* helyeztük el. Számos hasonló ajánlásra volt lehetőségünk a pályázat azon könyveinek esetében, amelyek a polgárháború vagy a II. világháború eseményeit idézték fel, hiszen a nagyszámú egyéb ilyen mű forgalma lehetőséget adott ezek ajánlására is.

Az író személyét figyelembe vevő könyvajánlásra a következő példákat említem meg:

Kedves Olvasó!

A kötetben található egyik elbeszélés írójának, Grekovának már önálló kötete is megjelent a közelmúltban Hölgyfodrász címmel. A kedvező kritikai fogadtatás alapján is ajánljuk a könyvet elolvasásra. Kérésére a művet szívesen megkeresi a könyvtáros a szabadpolcon.

Kedves Olvasónk!

Engedje meg, hogy figyelmébe ajánljuk Ehrenburg másik művét is. A Vihar c. regénye a legmonumentálisabb regények egyike, amit a második világháborúról írtak. A könyv cselekménye szovjet, francia, német földön játszódik. Érdekessége a történetnek az is, hogy a háború mellett a másik főszerepet a szerelem játssza.

Az első ajánlást azokba a szovjet elbeszélés-gyűjteményekbe ragasztottuk, amelyek Grekovától is tartalmaztak elbeszélést. Az utóbbit *Ehrenburg* regényeibe helyeztük el, így irányítva olvasóit a Vihar c. könyv kölcsönzésére is.

Hasonló módszerekkel a pályázat könyvei közül 18 műhöz felkutattunk 80 egyéb művet, amelynek kölcsönzése során alkalmunk lehet ajánlani az előbbieket. A 80 műnek kb. 250 példányába ragasztottunk írásos annotációkat. Az annotált könyveket külön könyvkiállításon helyeztük el, azzal a szándékkal, hogy elősegítsük ezeknek a műveknek nagyobb forgalmát.

Könyvajánlásunk természetesen nem szorítkozott az annotációk megírására, elosztására, hanem kölcsönzéskor, könyvvisszavételkor, tanácsadás alkalmával szóban is próbáltunk élni a leírt módszerekkel. A könyvtárost a visszavett könyv könyvkártyájának elhelyezésekor a beragasztott annotáció ismételt figyelméztette, hogy tájékozódjék annak hatékonyságáról, az olvasó kedvező válaszána birtokában pedig esetleg segítsen a művek kikeresésében is.

Módszerünk eredményességéről el kell mondanunk, hogy az annotációk nem növelték jelentékenyen az olvasómozgalmi könyvek forgalmát, de jó néhány esetben mégis sikeresen elősegítették e művek kölcsönzését. A könyvajánlásnak ez a módja elsősorban módszertani tapasztalatként a könyvajánlási elvek tisztázása, gyakorlati mozzanatainak megfigyelése, beidegzése miatt volt hasznos.

Az is tény, hogy ez a módszer sok időt rabló, munkaigényes. S noha nincsenek azonnali, látványos eredményei, azt hiszem, az ilyen és hasonló kísérletek, a könyvajánlás tartalmasabb lehetőségeivel is számotvető próbálkozások vihetik előbbre könyvtári munkánkat. Az elmondott ajánlási lehetőségek felhasználása könyvtárunk gyakorlatában maradandó és továbbélő módszer lesz.

A r a t ó A n t a l

UNESCO KIADVÁNYOK 1971—1972. Válogatott bibliográfia. A Magyar Unesco Bizottság korábbi hasonló témájú jegyzékének folytatásaként 1972-ben a világszervezet támogatásával kiadta Gomboc István összeállítását, mely a kulturális világszervezetnek a legutolsó két évben megjelent publikációit sorolja fel. Ezek egy része a világszervezet általános működéséről tájékoztat, többségük azonban a fő munkaterületek: nevelésügy, a természet- és a társadalomtudományok, a kulturális élet és a tájékoztatás terén bekövetkezett változásokról tudósít. Megtalálhatók köztük alapvetésnek számító kézikönyvek és átfogó terjedelmű lexikonok csakúgy, mint a részterületek kutatásairól hírt adó szakmunkák, s nem hiányoznak a különféle kutatási területeken megtartott nemzetközi konferenciák beszámolóí sem.

Javaslatok a könyvek esztétikus külsejének védelmére

Az utóbbi időben egyre több szó esik arról a törekvésről, hogy a könyvek — és egyéb kiadványok — ne csak tartalmasak, hanem szépek is legyenek. Írnak a szép tipográfiáról, az illusztrációról és kötésmódokról stb. Igen helyesen hivatkoznak rá, hogy nem közömbös a könyv külalakja, mert szép kiadványt élvezet kézbevenni.

És akkor jövőnk mi, könyvtárosok és — az esetek túlnyomó részében — tönkretesszük a szép könyveket!

Arra gondolok, hogy a kétségkívül szükséges címkék és bélyegzők a könyvtárakban úgy kerülnek a könyvekre, hogy ezeket a kelleténél jobban elcsúfítják. Ugyanakkor gyakran értelmetlenül le is takarják a szöveget.

A védőborító a könyv tartozéka; illusztrációjával, vagy anélkül is a könyv jellegét hivatott kifejezni. A kiadó megfizeti érte, csakúgy, mint az illusztrációért — ha van — a grafikus, és mint a kiadvány egyik alkotójáé, nevét is feltünteti. Majd jön az olvasó, sőt már a könyvtáros is, és „úgyis elszakad” jelsszóval eldobja a borítót. Számozott lapot nem tép ki, mert az gazdasági érték. A védőborító — azon felül, hogy tartozék — esztétikai érték is, s ez nekünk közömbös lehet?

Mindezek legalább részbeni elkerülésére a következőket javaslom. A címke, illetve a könyvre nyomott szám legyen minél kisebb, hogy ráférjen anélkül, hogy eltakarná. Némi arányérzékkel helyezük el — a szövegtől távol —, hogy ne rontsa az oldal megkomponált összhangját. Ha az adott könyvtárban bevezetett méret miatt így sem fér rá, a címkét keskenyebbre is vágthatjuk. A gerincen sem kell — az értelem rovására (szövegletakarással) — minden kötetten azonos magasságba kerülnie. A külső címlapon, ha a bal felső sarokba sehogy se fér, kerülhet lejjebb, a címadatok alá is. Ugyanez a védőborítóra is vonatkozik.

A bélyegző is a lehető legkisebb és olvasható legyen. Hosszú szöveg esetében ezért előnyösebb az ovális tulajdonbélyegző. Lehetőleg közömbös helyre nyomjuk, ne szöveg közé, de főleg ne a szövegre. Ha keskeny a margó, lehet egymás mellé két részben: a felső rész mellé az alsót úgy, hogy utóbbinál bélyegzéskor a felső rész alá papírt teszünk. A leltárbélyegzőt is el lehet helyezni arányosabb, csinosabb módon, az üres hely közepén, vagy lejjebb a nyomtatott szöveg helyé-

től függően), szerényebb távolságra a szövegtől, mint ahogy általában szoktuk.

Amennyiben a védőborítót kiadjuk a könyvvel, hangsúlyozzuk — írásban —, hogy az visszaadandó, és ne fogadjuk el nélküle a visszahozott könyvet. Ha elszakadt, mielőtt a könyv visszakérül a helyére, ragasszuk meg — lehetőleg belülről — ragasztócsíkkal. (Inkább papírcsíkkal, mint cellux-szal. A papírhoz ez is hozzáragad és helyrehozható, ha rossz szul sikerül.)

Ha a védőborító kikölcsönzése így (pl. személyzet hiányában) megoldhatatlan, legalább a raktárban őrizzük meg, és helyrerakáskor tegyük vissza a könyvre. Esetleg a helyben olvasóknak hagyjuk rajta, csak kölcsönzés előtt vegyük le.

A legcélszerűbb megoldás az lenne, hogy átlátszó műanyag védőborítót rakjunk minden könyvre a kézbeadás előtt, akár van papír-védőborítója, akár nincs. Ezeket előre el kellene készíteni a néhány szabványmagasságnak és vastagságnak megfelelő méretben és kellő mennyiségben. Előállításuk egyébként sem költségben, sem munkában nem jelent komoly megterhelést, viszont használatuk csökkentené a tönkreolvasott, s emiatt idő előtt selejtezésre kerülő kötetek számát, illetve a könyvkötési költségeket. De főleg kulturáltabb olvasáshoz és kulturáltabb olvasási szokások kialakulásához vezetne.

Bányai Mária
tanszéki könyvtáros
(Bp. Műszaki Egyetem)

Mesko—Póka ex librise

Hiányoznak könyvtárainkból a diákkiadványok

Az utóbbi évtizedben a különféle sokszorosító módszerek gyors elterjedése hirtelen és nagymértékben növelte a kiadványok számát. A könyvtárakat a papíráradat inkább felkészületlenül, mint váratlanul érte. A növekvő mennyiségű anyag befogadására sem feldolgozási, sem tárolási előkészületek nem történtek. Inkább különböző kikötésekkel és válogatási módszerekkel védekeznek az amúgy is szűkös raktárterületek gyors feltöltődése ellen. A sokszorosító műhelyek is, semmibe véve a kötelespéldány rendelet előírásait, a beszolgáltatás elmulasztásával „megkímélik” a nagy könyvtárakat kiadványaik feldolgozásától és tárolásától. Tehetik ezt, sajnos büntetlenül, mivel az eljárás lefolytatása esetén a bíróság indokolatlanul enyhe ítéletet hoz, s ezzel gyakorlatilag azokat segíti, akik megtagadják a nemzeti könyvtár állományának egy évszázada kötelezően előírt gyarapítását. A jelenlegi legnagyobb — háromezer forintos — pénzbürság és a tizenhat példányos beszolgáltatás felett rég eljárt az idő.

A drága könyvek visszatartása anyagi szempontokkal magyarázható volna, mégsem ez a tipikus eset. A filléres értékű kiadványok sem kerülnek könyvtári állományba, s így elvesznek az utókor számára.

Sürgősen szükséges tehát egy új, a jelenleginél hatékonyabb kötelespéldány rendelet kiadása s annak szigorú végrehajtása.

A probléma másik oldala, az újabb idők körtünete, hogy a papíráradatra való hivatkozással különféle, *művelődéstörténetileg már ma is érdekes* — az idő múltával részben igen becses — válogatások el sem jutnak a könyvtárakig. Sokaságukból legyen elég példának kettőt említeni: *az egyetemi-főiskolai diáklapokat és a szakdolgozatokat*.

Diákkiadványokat (antológiákat, folyóiratokat, lapokat stb.) nagyobb számban a hatvanas évek közepétől kezdve adnak ki helyi egyetemi-főiskolai KISZ alapszervezetek, diákkörök. Ezek nagy részét hiába keresi az érdeklődő az egyetemi könyvtárakban, az Országos Pedagógiai Könyvtárban, a helyismereti gyűjteményekkel rendelkező megyei könyvtárakban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Budapest gyűjtemény”-ében, vagy akár az Országos Széchényi Könyvtárban, próbálkozása meddő marad. Itt vagy ott esetleg bosszantóan *hiányos töredékekre* bukkanhat. Az okok: a kötelespéldány-szolgáltatás jelenlegi állapota miatt *a sokszorosított kiadványok nagy része nem jut el az OSZK-ba*; az Országos Pedagógiai Könyvtár nem gyűjt egyetemi és főiskolai anyagot (vajon miért?); a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Budapest gyűjtemény”-ében e kiadványokat illetően megállt az idő az első világháború táján; a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményei talán tudomást sem szereztek létezésükről. Az egyetemi-főiskolai könyvtárak vagy nem kapnak tiszteletpéldányt az intézménynek, illetve hallgatóinak kiadványaiból, vagy állománygyarapítóik nem tartják érdemesnek gyűjteni és megőrizni a diákok írásait. Megfelelnek arról, hogy a hallgatók munkáinak első nyilvános közlési helye és lehetősége általában a diáksajtó, s az elzárkózással nagy értékeket tékoznának el. Diákkiadványok tartalmazzák Petőfi, Jókai, Ady, Szabó Dezső, Oláh Gábor, Juhász Gyula, Kosztolányi, Móra stb. első, vagy nyomtatásban először megjelent írásainak egy részét, s ha könyvtáros elődeink hasonló szemlélettel kirekesztették volna ezeket a dokumentumokat a gyűjteményből, nagyjaink pályakezdéséről homályosabb képünk volna.

A magyar tudománytörténettel szemben követnek el pótolhatatlan mulasztást azok a felsőoktatási intézmények, amelyek nem őrzik meg visszakereshetően hallgatóik szakdolgozatait, diplomamunkáját. Ma még kevés az olyan egyetem és főiskola, ahol ezeket nemcsak összegyűjtik, feldolgozzák, de a doktori disszertációkkal együtt időnként címjegyzéküket is közreadják.

Feltehető, hogy nemcsak a műszaki főiskolások gyorsabban avuló, de a human tudományok hallgatóinak (legalább bibliográfiai és jegyzetanyagukban értékelhető) szakdolgozatai iránt is lenne érdeklődés. Valószínűleg elháríthatók az esetleges akadályai annak, hogy a két példányban beadott dolgozatok egyike a könyvtárba kerüljön. Tehetségekben ma sincs hiány, senki sem tudhatja előre, melyik hallgatóból lesz világhírű szaktekintély, neves költő, feltaláló stb. Ha marad a mai helyzet, pályakezdésük írásos próbálkozásairól éppen annak a tanintézetnek nem lesznek dokumentumai — talán a könyvtárak rosszúl értelmezett állománygyarapítási politikája miatt —, amelyik elindította őket pályájukon.

A KISZ KB az egyetemi és főiskolai diákmozgalom új fejezetét nyitotta meg az 1972/73-as tanévben. A novemberi diákszeminárium-sorozaton — amelyen a diák-hagyományokkal, a diáksajtó szerepével, továbbá a kollégiumi diákélettel foglalkoztak — elhangzott ötletek várhatóan újabb *lendületet adnak a diáksajtónak*. A könyvtárosok feladata — ha szükséges, hivatalos intézkedés segítségével — kialakítani azt

a helyi szokást, hogy az intézmény kiadványaiból, legyenek azok rektori, tanszéki vagy KISZ kiadványok, meghatározott példányt átadjanak a könyvtárnak. A megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményük számára — ha másként nem, évente megismételt felkérésekkel — beszerezhetik az elmulasztott kiadványokat, kialakíthatják gyűjteményük később pótolhatatlan alapjait.

A magyar művelődéstörténeti kutatás javára teszik — ha megteszik.

Viczián János

a lapokban olvastuk

Szót kérek!

Idejében szólok, legyenek nagyon óvatosságok. Holnap április elseje lesz, a nagy tréfacsinálások, beugratások napja. Megvallom, az április 1-i mókamesterekre nem tudok neheztelni. Haragszom viszont azokra, akik az év többi napjain próbálnak tréfát űzni velünk, méghozzá a hivatalosság komoly álarca mögé bújva. Mindenki tud ilyen példákat, ugye hát én is tudok. Érdekes ötlete támadt Gyömrőn a művelődési ház igazgatójának. Javasolta, hogy a vasútállomáson üresen álló pavilonban rendezzenek be egy könyvtárfiókot. Am a vasútigazgatóság elutasította a kérelmet. Íme az indoklás, szó szerint idézem:

„A vasút veszélyes üzem, ezért üzemvitelével nem egyeztethető össze, hogy az állomás területén az utazással nem összefüggő ténykedés engedélyezhető legyen. A kölcsönkönyvtár munkájának természeténél fogva az azt felkeresők ott hosszabb, rövidebb ideig tartózkodnának, sőt olyanok is felkeresnék, akik részéről utazási szándék fel sem merül. A nem kívánatos többlet tartózkodással nem teremthetünk olyan körülményeket, amelyek előidézői lehetnek egy figyelmetlenség folytán előálló balesetnek.”

Hát eddig a levél, amelyet nem április elsején kelteztek, bármennyire is úgy hangzik. A vasútállomásokon lehet vásárolni bicskát, karórát, kártyát, nyalókát, harisnyát és szeszesítalt is. Ez a MÁV sajtós logikája szerint az utazással össz-

szefüggő tevékenység, és nem rejt magában balesetveszélyt. Csak a könyvkölcsönzés nem függ össze az utazással, csak az veszélyes. Hát mert ismerjük, milyen a magyar, ha könyvet lát, vagy csak ha a szagát megérzi a könyvnek. Egyből megvadul, se lát, se hall, egymást tiporva tülekedik, hogy betűhűségét kielégítse. Gondolom, a gyömrői vasútállomáson is gyakorta öltremennének az izgága könyvbarátok amiatt, hogy ki kölcsönözze ki elsőként a legfrissebb esztétikai műveket. S akinek nem jutna belőle, képes lenne báró Kemény Zsigmond bőrkötésű műveivel fejbeverni azt, aki elkaparintotta előle. Aztán az is mindennapos lenne, hogy a kritikai realizmus és az új romantizmus hívei hajbakapnának. És a parázs irodalmi vita hevében a sínek közé lökdösnék egymást.

De hát ez még a kisebbik baj. Am a telhetetlen utasnak nem volna elég az, hogy könyvet kapott, azt eléggé el nem ítélné módon olvasni is szeretné. A vonaton. Ahhoz pedig világosság kellene. Megkívánná, hogy tisztítsák rendesen az ablakokat, égjenek a lámpák a kocsikban.

Ha valaki azt állítaná, hogy a tiszta ablak, a kivilágított fülke amúgy is járna az utasnak, ne hallgassanak rá, csak be akarja ugratni magukat. Hiszen ne feledjék, holnap április elseje lesz.

Radványi Barna

(Közölte a Kossuth Rádió március 31-én)

MÁSFÉL ÉVTIZEDES fennállásának mérlegét nyújtja az olvasónak statisztikai adatgyűjteményében a veszprémi SZMT könyvtár. A felsorakoztatott adatok szerint 1958-ban, az indulás évében a megye szakszervezeti könyvtárai összesen 120 ezer könyvvel rendelkeztek, 1972-ben pedig 244 ezer könyvből válogathattak az olvasók. S míg a kezdet évében 15 900 olvasó 160 ezer könyvet kölcsönözött, addig az elmúlt évben már 24 ezren 405 ezer kötetet vettek ki a hálózat könyvtáraiból. Jelenleg a központi könyvtáron kívül 101 könyvtári egység működik, mégpedig 3 körzeti, 10 önálló, 88 letéti könyvtárként. Önálló helyiséggel a könyvtáraknak 47 százaléka rendelkezik. A sokszorosított kiadvány szöveges része a megye szakszervezeti könyvtárhálózatának négyéves fejlesztési tervét is tartalmazza. Eszerint a hatásfok növelése és az erők egyesítése érdekében újabb körzeti könyvtárt létesítenek, s a 300 kötetnél kevesebb könyvvel rendelkező könyvtárakat megszüntetik. 10 új munkaerő beállításával növelik a főfoglalkozású könyvtárosok számát. A működési költségeket az 1971-es (kerek számmal) 1 millió forintból 1975-re másfél millióra emelik.

A Magyar Könyvtáros Egyesület zenei szekciójának I. vándorgyűlése

Március 23—24-én tartotta I. vándorgyűlését a Magyar Könyvtárosok Egyesületének zenei szekciója a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban. Az eszmecsere három referátum köré csoportosult: *Gráfné Forrai Magda* a zene-oktatási intézmények könyvtárainak történetéről és helyzetéről beszélt, *Skaliczki Józsefné* a közművelődési könyvtárak zenei részlegének és hangtárainak szerepéről és gyűjtőköréről tartott előadást, *dr. Szép Zoltán* a létesítendő új Magyar Nemzeti Hangtár feladatairól és tevékenységéről szólt.

A jól megválasztott témákat tárgyaló előadások a több mint száz résztvevő tevékeny közreműködését váltották ki. Számos hozzászóló sürgette, hogy a magyar kiadású kottákhoz nyomtatott katalóguscédulák készüljenek, sürgették továbbá a kották központi címjegyzékének létrehozását, a tágan értelmezett szabványosítást a zenei gyűjtemények összehangolt munkájában.

A Nemzeti Hangtár létesítésének sok irányú előkészítő munkájáról kapott tájékoztatásból kirajzolódott az országos hatáskörrel felruházott intézmény hármas fokozatban megvalósításra kerülő fejlesztési terve, a régóta várt központi szolgáltatások, a hangtári módszertani irányítás megnyugtató megoldása.

A szekció tagsága új vezetőséget választott. Tisztségviselők lettek: *Benkő Csabáné* (Miskolci Megyei Könyvtár), *Gyimes Ferenc* (Állami Gorkij Könyvtár), *Károlyné Giczi Zsuzsanna* (Zene-művészeti Főiskola), *Skaliczki Józsefné* (Szeged, Somogyi Könyvtár), *Vavrincez Veronika* (OSZK, Zeneműtár).

A megbeszéléseket a figyelmes rendezők — a megyei könyvtár munkatársai — városnézéssel s a Zenepalotában tartott záróhangversennyel színesítették. A résztvevők közös vacsoráját másnap jól sikerült Diósgyőr-Lillafüred-i kirándulás követte. (Gy. F.)

RENDAHAGYÓ BIOLÓGIAÓRÁT tartott a Paksi Járási Könyvtárban a gimnáziumi és az általános iskolai tanulóknak Kasza László, a veszprémi állatkert igazgatója. A filmvetítéssel egybekötött állatpszichológiai előadáson „közreműködött” Mónika, az állatkert népszerű csimpánza is. (P. L.)

A Szentgáli Olvasó Egylet Könyvtára

II.

A könyvtár fenntartása

Az egylet *jelentékeny összeget költött könyvtári célra*. Évente 40—50 forintot újságvásárlásra, s rendszeresen hozott könyveket is. Az 1877. évi pénztári elszámolásból kitűnik, hogy könyvek vásárlására 29 forint 7 krajcárt, kötetésre 4 forint 65 krajcárt, újságokra 59 forintot költöttek. Tehát ebben az évben 92 forint és 72 krajcár jutott könyvtári célokra. 1895-ben ezeket az összegeket számolták el az egyéb kiadások között: újságokra 39 forint 1 krajcárt, könyvekre 19 forint 57 krajcárt. Ha nem is hoztattak minden évben könyvet, akkor is számottevő kiadásuk volt. Honnan teremtték meg rá az alapot?

A könyvtár fejlesztésének több forrása volt. Minden új belépőnek fizetnie kellett a könyvtár javára. Kezdetben nem határozták meg, később 50 krajcár lett a megszabott összeg.

Adományokkal is gyarapodott a könyvtár. 1864-ben *Bocsor István* pápai tanár és *Gál Imre* egyleti tag ajándékozott könyveket, *Tóth Pál* *kenesei* kasznár pedig két forintot. 1867-ben jegyezték fel, hogy *Gál Péter* országgyűlési képviselő most és más alkalommal is tíz forintot adott a könyvtárnak, melyért köszönetet szavaznak meg. Hasonló bejegyzés olvasható 1869-ből is. 1887-ben *Tury Etele* volt szentgáli segédlelkész, aki ekkor a soproni fegyház lelkésze volt, két könyvet küldött ajándékba.

Évente — néhány évtől eltekintve — *bált rendeztek*, melynek tiszta jövedelmét általában a könyvtár javára használták fel. A jegyzőkönyvekben több helyen található olyan bejegyzés, hogy a megtartott bál tiszta hasznát átadták a könyvtárosnak könyvvásárlásra. Persze ez sem történt mindig így, mert az 1897. évi bál nyereségét, 24 forint 65 krajcárt a borkezelési pénztárba utalták. Vagy például 1904-ben arról panaszkodott a könyvtáros, hogy az előző két évben a báli bevételt, 146 korona 68 fillért, illetve 62 korona 2 fillért nem a könyvtár javára fordították.

Az egylet fenntartásának, a könyvtár gyarapításának legfontosabb alapja a tagok által fizetett *tagdíj* volt. Ez három forintot tett ki hosszú időn keresztül. Az első világháborút követő inflációs években állandóan emelték, majd a pengő bevezetése után 10 pengőben állapították meg. Ezt 1936-ban 4 pengőre szállították le.

Az első világháború alatt *pénzügyi válságba* jutott az egylet. Ettől kezdve állandó anyagi nehézségekkel küszködött. Az újságokat még járatták, de könyvvásárlásra már egyre ritkábban jutott pénz. 1925-ben 20 könyvet vásároltak. Sajnos, nincs semmi adat a könyvek szerzőiről, címről. Az *utolsó könyvbeszerzés 1929-ben, illetve 1930-ban történt*. Az 1929-ben vásárolt könyvek áráért, 133 pengőért perelték az egyletet. 1930-ban még megvették a Révai-lexikont, de árát csak kölcsönből tudták kifizetni. Ettől kezdve teljesen megszűnt a könyvek beszerzése. 1931-ben az egylet 1334 pengővel tartozott a takaréknak, ahol folyószámlája volt. Így nyilván nem jutott pénz könyvekre.

Könyvtárosok

A könyvtár kezelőjét a tagok közül választották. Minden évben januárban—februárban tartották a rendes évi közgyűlést. Ekkor került sor az egyleti tisztviselők (elnök, titkár, pénztáros, könyvtáros, később a magtáros, majd a borkezelő) megválasztására. Gyakorlatilag az történt, hogy a választott több évig megmaradt tisztviségében. Így volt a könyvtáros esetében is.

Az egylet első könyvtárosa *Laposa Dániel* református segédlelkész volt. Egészen 1866-ig viselte ezt a tisztséget, amikor is elnök lett. Az ő tevékenysége, politikai magatartása meghatározó erejű az első években. Ő kezdeményezte az első könyvbeszerzéseket, nyilván a művek kiválasztásában is főszerepet játszott. Ő szerkesztette az egyleti székház alapkövében elhelyezett emlékiratot is. Utána csaknem harminc évig nem értelmiségiek, hanem gazdák vezették a könyvtárat.

1894-ben *Szalay Imre* református kántortanítót választották meg könyvtárossnak. Egészen 1905-ig viselte ezt a tisztséget, amikor is lemondott. Utóda *Szűcs Jenő*, aki szintén református tanító volt. 1915-ben rövid időre behívták katonának, de tisztségétől ekkor sem vált meg, csak 1917-ben, amikor elment a faluból. Utóda a tanítószágban, az egyleti tagságban és mindjárt a könyvtárosságban is *Kecskés Lajos* lett.

1920-ban *Vági Lajost*, 1922-ben *Hábrik Istvánt*, 1923-ban *Roboz Zoltánt* választották meg. Ők takarékpénztári könyvelők voltak. 1929-ben *Csapó Ferenc* gazdálkodó vette át a könyvtárt. Az átvétel alkalmával jegyzőkönyvezték, hogy az eredeti állomány 956 mű, melyből az előző három könyvtáros alatt összesen 140 könyv tűnt el. Az itt közölt szám tekinthető a könyvtár legnagyobb állományának.

Ezután a könyvtár, vele együtt a könyvtárosi tisztség is veszített jelentőségéből a könyvbeszerzések megszűnése miatt.

A könyvtár használata

Alapszabályban rögzítették a könyvhasználat módját. Elrendelték a könyvtári jegyzék vezetését. 1865-ben jegyzőkönyvbe vették, hogy a könyvtár *nyitvatartási ideje* szerda és vasárnap 4 és 7 óra között van. A következő évben pedig azzal foglalkoztak, hogy a vidéki tagok a könyvtárból csak az alapszabályok III. cikkelyének 7. paragrafusa szerint vihetnek ki könyvet. A szabályzat szerint 30 napon túl naponként két krajcár *késedelmi díjat* kell fizetni. Ha a könyveket a szolga hozza be, a napidíját is meg kell téríteni. A rendelkezés felújítására nyilván azért került sor, mert nem ennek megfelelően folyt a kölcsönzés. Egyúttal arra is utal a jegyzőkönyvi bejegyzés, hogy a vidéki tagok is használták a könyvtárat.

Az egylet könyvtárát csak a tagok használhatták. Az újságokat a délutáni, esti ott-tartózkodás alatt olvasták. A beszélgetések, kártyázások erre módot is, időt is engedtek. A könyveket hazavitték.

A könyvtár forgalmáról képet alkothatunk egy megmaradt napló alapján, melyet 1891. február 1. és 1892. március 27. között vezetett *Kovács János* könyvtáros.

Az említett időszakban összesen 77 alkalommal tartottak könyvtári napokat, kölcsönöztek könyvet. Az olvasók télen gyakrabban, nyáron ritkábban vették igénybe a könyvtárat. 1891. februárban 16, márciusban 8, áprilisban 6 napon volt kölcsönzés, de májusban csak 3, júniusban 2, augusztus, szeptember, október hónapban csak 1—1 nap vittek könyvet, míg júliusban senki sem kölcsönzött. Novembertől kezdve ismét emelkedik a forgalom, mert ebben a hónapban 7, decemberben 6 a könyvtári napok száma, 1892. januárban 11, februárban pedig 12. Márciusban, a csonka hónapban csak 3. A kölcsönzésnek ez a hullámváltozása megfelel a falusi élet ritmusának, a falusiak szabad idejének.

Egy-egy alkalommal egy-öt tag vitt könyvet, három esetben hét, egy alkalommal kilenc. Összesen 189 esetben kölcsönöztek könyvet. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy az egylet 41 tagja használta a könyvtárat. 1888-ban az egyletnek 52 tagja volt. Ez a szám 1891-re nem változhatott. Ezek szerint tehát 11 olyan tagja volt az egyletnek, aki ebben az időszakban nem kölcsönzött könyvet.

A kölcsönzők között megtalálhatók az egylet értelmiségi tagjai: a tanítók, a papok, a patikus. A község orvosa kilenc kötetet vitt ki. A *legsorgalmasabb olvasó* a már többször említett *Gál Imre* volt. Az év folyamán negyvenkét könyvet vett ki. *Rajta* kívül még négy olyan tag van, aki húsznál több könyvet olvasott el. Valamennyien helybéli gazdálkodók. Közöttük van a könyvtáros is. Viszont kilenc név csupán egy-egy könyvvel szerepel a naplóban.

A 189 olvasó 301 könyvet vett ki. 294 esetben regényeket, verseket, színműveket, történelmi feldolgozásokat, politikai írásokat, hét esetben pedig a Vasárnapi Újság négy évfolyamát.

A 294 könyvkölcsönzés 147 műre vonatkozott. Ezek közül egyet nyolc esetben, kettőt hét, hárommal hat, ötöt öt, kilencet négy, tizenkilencet három, harmincegyet két, nyolcvanegyet egy-egy alkalommal vittek ki a könyvtárból.

A legnépszerűbb író *Jókai Mór* volt. Művei közül a tárgyalt időszakban harminckilencet olvastak el összesen 129 kölcsönzés során. Ez az összes művek 25,8, s az összes kölcsönzési esetek 42,9 százalékát teszi ki.

Erdemes azokat a könyveket cím szerint is felsorolni, amelyeket legalább ötször kölcsönöztek: *Jókai Mórtól* a Névtelen vár 8, A három márványfej, valamint *Boccaccio* Dekameronja 7, ugyancsak *Jókai Mórtól* a Fehér rózsza, továbbá az *Akik két-szer halnak* meg és a Szeretve mind a vérpádig 6, A cigánybáró, A kétszárvú ember, A ma, az Egy az isten és a Kalózkirály 5 alkalommal szerepelt a kölcsönzött művek között.

Ezek között tehát csak egy könyv volt, amit nem *Jókai* írt. Nem akarom a teljes *Jókai* listát adni, csupán néhányat említek meg a kölcsönzött művek közül: Az aranyember, Az elátkozott család, az És mégis mozog a föld, a Fekete gyémántok, A jövő század regénye, A köszívű ember fiai, a Rab Ráby, a Szegény gazdagok.

Feltétlenül ide kívánczik egy megjegyzés. Hogy mennyire figyelemmel kísérték a könyvpiacot, a könyvkiadást, azt éppen a *Jókai* művek listája mutatja. Az 1891—92-es könyvtárnaplóban a kölcsönzött művek között az 1885-ben kiadott A lőcsei

fehér asszony, az 1887-ben és 1888-ban megjelent A három márványfej, illetve Lenczi fráter is szerepel.

Jókai után *Jósika Miklós* következett a népszerűségben. Tőle 18 művet kölcsönöztek 29 esetben. Ez a művek 12,2, a kölcsönzési esetek 9,3 százalékát jelenti. Jósika emigrációban írt könyvei nagyobb népszerűségnek örvendtek, mint a forradalom előtt írt művei. Jól esik megállapítani, hogy az Abafit, a magyar irodalomtörténet korszakos regényét hárman vitték ki még a század végén is.

Anélkül, hogy teljességre törekednék, a könyvtárjegyzékből felsorolok még néhány művet: *Mikszáth Kálmán*: A tekintetes vármegye, Tót atyafiak, A jó palócok; *Eötvös József*: Magyarország 1514-ben, A karthausi; *Kemény Zsigmond*: Magyar ember, Rajongók; *Petőfi Sándor* versei; *II. Rákóczi Ferenc* emlékiratai; *Kisfaludy Sándor* munkái; *Széchenyi István*: Hitel; *Szathmáry Károly*: Ábrándozók, Sirály, Magyarhon fénykora; *Dickens*: Twist Olivér; *H. Beecher-Stowe*: Tamás bátya kunyhója; *Dumas*: Gróf Monte Kristóf [így!]; *Eugen Sue*: A bolygó zsidó.

Látjuk tehát, hogy az egyleti tagok érdeklődése széles körű volt. S az is megállapítható, hogy a *politikai hagyomány még élt* az egyletben, elsősorban az öregek körében.

A falu szellemi életének központja

A Szentgáli Olvasó Egyletnek nagy művelődéstörténeti jelentősége van. Az *első között alakult meg* az országban. A község vadászhagyományaira, a *negyvennyolcas hagyományokra* épült, azokat ápolta. Bár kizárólag művelődési céllal jött létre, működésének mély politikai tartalma volt. Tagjaiban, de környezetében is ébren tartotta a nemzeti ellenállás gondolatát. Az egyleti székház alapkövébe zárt emlékirat nyílt Habsburg-ellenes állásfoglalás. Ebben például azt írják, hogy a császári kormány 1861-ben 600 katonát küldött adóvégrehajtásra Szentgálra, majd így folytatják: „Látni lehetett ekkor utszákon síró özvegyeket, árvákat, kiknek utolsó falatjokat a' sarcoló zsoldos emészté fel, — mint általában fogva a hazába: úgy e' község lakossága is sokat szenvedett 14 éven át.” A könyvtárban felhalmozott, irodalmilag is, politikailag is túlnyomóan *értékes művekből álló állomány* értékes olvasmányt, hasznos elfoglaltságot adott a tagoknak. A járatott és olvasott újságokból politikai beállítottságuknak megfelelő szellemben tájékozódhattak a haza és a nagyvilág eseményeiről.

Az *egyleti székház a falu szellemi életének központja volt*. Esténként a tagok olvastak, kártyáztak, beszélgettek. Itt tárgyalták meg az újságok híreit, beszéltek meg a község eseményeit, s itt fogadták a képviselőket is. A székház alkalmas volt ünnepélyek, megemlékezések tartására, sőt családi események, mint például eljegyzések megrendezésére is. Az egyleti bál társadalmi esemény volt. A meghívandó személyekről nagy vitákban döntöttek. Rendezőbizottságot választottak, meghívókat nyomtattak, bort vettek, vacsorát rendelték.

Az egylet kezdeti, *értékes tevékenysége a századforduló körüli időben megváltozott*. A kizárólag olvasóköri jelleg már a magtár szervezésével megszűnt. Gazdasági vállalkozás jellegét öltötte, de ebben az időben még megmaradt a könyvtár hangsúlyos szerepe. A bormérés létrehozása után az egylet *átalakult kaszinóvá*, tevékenységének fő területe a mulatozás lett. Ezt fejezi ki az a jegyzőkönyvi bejegyzés, melyben a tagok felszólították a vezetőséget, hogy gondoskodjék a kellő mennyiségű borról a résztvevők számának növelése érdekében. Ezután gazdasági jelentőségét is elvesztette az egylet. Nem volt haszonforrás a részvényes tagok számára sem, s anyagilag is nehezen tudta magát fenntartani.

A századforduló politikai fordulatot is hozott. Az egylet *elvesztette korábbi haladó szerepét*. Ideológiájában is, politikai tevékenységében is a maradiak befolyása alá került. Nem volt képes az új gazdasági-politikai viszonyok között megújítani magát. A felszabadulás után végleg elvesztette talaját, és mikor feloszlatták, már csak a régi nagy egylet árnyéka volt.

Rákóczi István

MEGJEGYZÉS A KÖVETKEZŐ STATISZTIKAI TÁBLÁZATHOZ. A szolgálati helyek számában a művelődési autók kölcsönzőállomásainak kivételével minden olyan szervezeti egység szerepel, amely tényleges közművelődési szolgáltatásokat nyújt a lakosságnak. Azokat a módszertani központokat, illetve könyvtári igazgatási központokat, amelyeknek nincs közönségszolgálatuk, az elmúlt három év gyakorlatának megfelelően nem számítottuk a szolgálati helyek közé.

A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK (SZOLGÁLTATÓ HELYEK) 1972. ÉVI ADATAI

Megnevezés	Az önálló és fiók szolgáltató helyek száma			Összes állomány (állományegység)			A beiratkozott olvasók száma			A kölcsönzött állományegységek száma		
	1972. XII. 31-én	az 1971. év %ában	10 000 lakosra jut	1972. XII. 31-én	az 1971. év %ában	1000 lakosra jut	1972. XII. 31-én	az 1971. év %ában	1000 lakosra jut	1972. XII. 31-én	az 1971. év %ában	1000 lakosra jut
BARANYA												
tanács	374	98,9	8,7	979 003	108,2	2282	77 011	101,6	180	1 917 830	104,7	4471
szakszervezeti	156	104,7	3,6	260 425	106,0	607	32 280	95,8	75	457 882	81,9	1053
összesen	530	100,6	12,3	1 239 428	106,2	2889	109 291	99,8	265	2 369 812	99,4	5524
BÁCS-KISKUN												
tanács	417	96,3	7,4	1 094 120	104,3	1940	108 951	100,0	190	3 199 064	101,1	5672
szakszervezeti	104	102,0	1,8	153 663	112,8	272	14 815	103,3	26	276 113	105,7	489
összesen	521	97,4	9,2	1 247 783	105,3	2212	121 766	100,4	216	3 475 177	101,4	6161
BÉKÉS												
tanács	249	97,3	5,7	872 336	103,4	2015	76 560	100,3	177	2 748 269	99,9	6347
szakszervezeti	73	97,3	1,7	118 466	100,6	273	17 935	100,8	27	140 702	99,1	325
összesen	322	95,8	7,4	990 802	103,1	2288	88 495	100,4	204	2 888 961	99,8	6672
BORSOD-A-Z												
tanács	443	100,5	5,7	1 557 941	104,7	1997	127 312	101,1	163	3 900 189	100,7	5000
szakszervezeti	273	98,9	3,5	526 872	102,7	676	49 013	108,2	63	1 130 521	105,7	1450
összesen	716	99,9	9,2	2 084 813	104,2	2673	176 325	103,9	226	5 030 710	101,8	6450
CSONGRÁD												
tanács	299	96,8	6,6	992 800	104,8	2197	73 668	99,0	163	2 148 527	98,3	4753
szakszervezeti	134	92,4	3,0	247 150	105,5	547	22 571	102,0	50	371 439	104,8	689
összesen	433	95,4	9,6	1 240 050	105,0	2744	96 239	99,7	213	2 459 966	99,9	5442
FEJÉR												
tanács	173	100,0	4,3	747 294	104,3	1873	55 651	101,7	140	1 684 312	107,2	4221
szakszervezeti	192	95,5	4,8	266 664	109,1	668	26 856	100,5	67	460 567	104,1	1205
összesen	365	97,6	9,1	1 013 958	105,5	2541	82 507	101,3	207	2 164 879	106,5	5426
GYŐR-SOPRON												
tanács	204	100,0	4,9	780 133	104,6	1889	62 156	98,0	150	1 770 181	97,7	4286
szakszervezeti	121	106,1	2,9	236 871	105,0	573	22 199	104,9	54	430 653	97,9	1043
összesen	325	102,2	7,8	1 017 004	104,7	2462	84 355	99,8	204	2 200 834	97,7	5329
HÁJDÚ-BIHAR												
tanács	240	96,8	4,5	978 784	105,9	1854	84 522	100,8	160	2 285 627	93,3	4329
szakszervezeti	103	87,3	2,0	217 762	112,9	401	15 759	90,8	29	242 492	97,4	459
összesen	343	93,1	6,5	1 196 546	107,1	2255	99 721	99,1	189	2 528 119	93,7	4788
HEVES												
tanács	145	98,0	4,3	694 980	104,0	2038	62 971	101,0	185	1 550 218	100,3	4546
szakszervezeti	170	95,7	3,2	149 129	105,2	437	17 229	117,5	44	192 196	122,4	564
összesen	255	97,0	7,5	844 119	104,2	2475	78 200	103,8	229	1 742 414	102,3	5110
KOMÁROM												
tanács	113	100,9	3,7	591 828	106,0	1915	42 863	100,6	139	1 123 120	105,2	3635
szakszervezeti	115	103,6	3,7	246 990	103,6	799	19 550	104,4	63	414 452	104,7	1341
összesen	228	102,2	7,4	838 818	106,3	2714	62 413	101,8	202	1 537 572	105,1	4976
NOGRÁD												
tanács	165	100,6	7,1	613 109	105,5	2631	43 501	102,1	187	1 177 187	105,5	5052
szakszervezeti	91	103,4	3,9	132 881	109,6	570	13 919	114,8	60	262 751	134,7	1128
összesen	256	101,6	11,0	745 990	106,2	3201	57 420	104,9	247	1 439 938	109,8	6180
PEST												
tanács	318	99,1	3,5	1 256 286	106,7	1382	117 137	100,7	129	3 193 665	104,3	3513
szakszervezeti	150	99,3	1,6	296 738	112,1	326	32 799	109,2	36	499 512	122,2	549
összesen	468	99,2	5,1	1 553 024	107,7	1708	149 936	102,4	165	3 693 177	106,4	4062
SOMOGY												
tanács	289	100,0	8,0	961 301	103,5	2670	78 861	101,6	222	1 890 303	101,3	5251
szakszervezeti	85	104,9	2,4	143 450	109,5	399	10 805	106,9	70	169 768	109,8	471
összesen												

összesen	16,1	16,3	1 104 760	104,2	3069	90 666	102,2	252	2 060 071	102,0	5722
SZABOLCS-SZATMÁR											
tanács	100,0	6,6	1 253 620	105,8	2235	92 171	98,5	164	2 492 688	101,5	4443
szakszervezeti	98,7	1,4	77 404	88,2	138	9 377	84,6	77	138 507	82,8	443
összesen	99,8	6,0	1 331 024	104,6	2473	101 548	97,1	181	2 631 165	100,3	4690
SZOLNOK											
tanács	94,8	5,8	1 128 897	105,9	2583	88 439	101,3	205	2 531 157	100,0	5702
szakszervezeti	100,8	2,9	191 477	110,7	438	17 316	107,7	39	260 835	101,0	597
összesen	96,7	8,7	1 320 374	106,6	3021	106 755	101,3	244	2 791 992	100,1	6389
TOLNA											
tanács	100,6	6,1	637 948	104,2	2531	43 607	103,1	173	1 325 425	108,4	5260
szakszervezeti	100,0	3,2	173 529	99,8	451	8 307	103,5	33	88 658	97,0	352
összesen	100,4	9,3	751 477	104,5	2982	51 908	103,2	206	1 414 083	107,6	5612
VAS											
tanács	98,9	9,9	799 628	103,9	2876	40 992	100,9	180	1 211 885	100,9	4359
szakszervezeti	100,9	4,0	200 686	109,3	722	16 633	114,3	60	287 617	113,7	7035
összesen	99,5	13,9	1 000 314	104,9	3598	66 675	103,9	240	1 499 496	110,6	5394
VESZPRÉM											
tanács	91,6	7,6	989 187	106,3	2378	82 187	99,4	197	2 140 918	105,0	5168
szakszervezeti	82,9	2,2	244 263	107,7	587	24 074	102,7	58	405 564	106,4	975
összesen	97,6	9,8	1 233 570	106,5	2965	106 261	100,1	255	2 555 482	105,2	6143
ZALA											
tanács	97,9	10,7	751 168	105,0	2878	51 432	100,4	197	1 334 894	98,6	5114
szakszervezeti	97,7	5,2	124 629	110,6	478	106,1	106,1	41	101 463	104,9	389
összesen	97,6	15,9	875 797	105,8	3356	62 074	101,3	238	1 436 357	100,0	5503
MÉGYEK ÖSSZESEN											
tanács	98,6	6,1	17 680 473	105,1	2116	1 418 992	100,5	170	39 634 519	101,7	4744
szakszervezeti	98,5	2,8	3 943 178	106,6	472	373 563	103,7	45	6 285 686	104,2	752
összesen	98,6	8,9	21 623 651	105,3	2588	1 792 555	101,2	215	45 920 205	102,0	5496
BUDAPEST											
tanács	100,0	0,5	1 914 902	103,3	939	171 473	101,6	84	6 270 417	112,6	3075
szakszervezeti	98,4	5,9	3 768 399	101,9	1948	289 247	99,4	142	5 484 643	102,8	2690
összesen	98,6	6,4	5 683 301	102,3	2787	460 720	100,2	226	11 755 060	107,8	5765
EGYÜTT											
tanács	98,7	5,0	19 595 375	104,9	1885	1 590 465	100,6	153	45 904 936	103,1	4417
szakszervezeti	98,5	3,4	7 711 577	104,2	742	662 810	101,8	64	11 770 329	103,5	1132
összesen	98,6	8,4	27 306 952	104,7	2627	2 253 275	101,0	217	57 675 265	103,2	5549
MINDÖSSZESEN											
AZ EGYÜTTBŐL:											
DEBRECEN											
tanács	95,2	2,3	234 703	108,6	1357	18 735	106,1	108	499 700	102,6	2889
szakszervezeti	89,9	4,6	162 136	114,6	7053	12 909	92,7	75	215 594	100,6	1246
összesen	120	6,9	416 839	111,1	2410	31 644	100,2	183	715 294	102,0	4135
GYŐR											
tanács	100,0	1,4	170 506	105,4	1536	11 529	101,9	104	399 155	98,4	3596
szakszervezeti	70	6,3	144 906	108,6	1305	13 739	105,9	124	293 065	104,8	2640
összesen	85	7,7	315 412	106,9	2841	25 268	104,0	228	692 220	101,6	6236
MISKOLC											
tanács	100,0	1,5	392 047	105,4	2053	26 988	116,1	141	873 781	107,6	4575
szakszervezeti	98,0	7,5	255 850	97,0	1359	26 817	107,2	140	467 547	103,7	2448
összesen	173	9,0	647 897	101,9	3392	53 799	111,5	282	1 341 322	106,0	7023
PECS											
tanács	91,4	2,0	309 258	106,4	1970	18 902	103,2	120	560 425	105,3	3761
szakszervezeti	102,7	6,3	153 455	110,6	977	17 899	86,3	114	258 665	80,9	1647
összesen	131	8,3	462 713	107,8	2947	36 801	94,2	234	849 090	96,7	5408
SZEGED											
tanács	95,5	1,6	389 158	103,0	2904	17 358	100,9	130	576 889	101,7	4305
szakszervezeti	98,6	5,4	167 895	107,2	1253	15 598	107,6	116	255 965	101,7	1761
összesen	94	7,0	557 53	104,2	4157	32 956	103,9	246	812 854	104,0	6066

Megjegyzés a 279. oldalon

Hírek

EGY RÉGI KÖNYVTÁR föltámadása címmel a Népszabadságban Kékesdi Gyula riportban számolt be arról, hogy néhány éves szorgos munka eredményeként új életre kelt a miskolci Zrinyi Ilona gimnázium 1560-ban alapított, sok értékes könyvritkaságot tartalmazó könyvtára, a „Lévay József Könyvtár”. Az 58 900 kötetes gyűjtemény a város, az iskola és Hunyady József könyvtáros jóvoltából megújodott, s rendezett anyagát az időnként közreadott ismeretető kiadványok által szélesebb kör számára is mindinkább hozzáférhetővé teszi. A gimnázium a régi gyűjteményen kívül 12 ezer kötetes modern iskolai könyvtárral is rendelkezik.

ÚJLENGYEL községben (Pest megye) az iskola folyosójáról a művelődési ház egyik újjáalakított helyiségébe költözik a községi könyvtár. Ezzel hosszú évek után sikerül megoldani a könyvtár megfelelő elhelyezését és berendezését. (P. E.)

OLVASÓTÁBOROKAT LÉTESÍTETT, illetve létesít a Hazafias Népfront Pest megyei bizottsága ez év tavaszán és nyarán a váci, a nagykátai, a szentendrei, a budai, a gödöllői és a ráckevei járásban. A táborokban tanuló, illetve dolgozó fiatalok töltenek néhány napot. Tanyáról bejárók és gimnáziumi tanulók, hátrányos művelődési helyzetben levő VII. osztályos általános iskolások és az általános iskolákból kimaradt 20 évnél idősebbek 40—50-es csoportokban vesznek részt a táborozásokon, melyek célja az olvasás megszerettetése. Az olvasótáborok megyei megnyitója április 2-án volt Tápiószentmárton községben. (P. E.)

A KÖNYVET A PUSZTAI DIÁKOKNAK akció keretében március elejéig 4156 könyvet kaptak a rászoruló általános iskolai diákokthoz: nyolcnak 10—10 ezer, hatnak pedig 3—8 ezer forint értékű könyvadomány jutott. A küldemények összeállításánál az akciót meghirdető és lebonyolító Szabad Föld szerkesztősége arra törekszik, hogy a könyvek megfeleljenek a helyi szükségleteknek. Az akció tovább folyik.

A MŰANYAG JÁTÉKÁRU ÉS TÖMEGCIKKIPARI VÁLLALAT pilisszántói üzemeiségében Ágócs Attiláné községi könyvtáros hetenként egy alkalommal a műszakváltás idején kölcsönzést tart. Ezzel elérte, hogy az üzem 80, nagyrészt szlovák nemzetiségű dolgozójából 30-an rendszeresen olvasnak.

(P. E.)

DOKUMENTUMTÁRAT LÉTESÍTENEK a Téti Községi Könyvtárban. Az új részleg hang- és diatárat foglal magába. A hangtár mintegy 50 lemezből álló induló állományát már használhatják az érdeklődők. A közeljövőben magnetofonkészüléket és magnószalagokat vásárolnak, a diatár működéséhez szükséges vetítőt és diafilmeket már beszerezték. A dokumentumtár úttörő kezdeményezésnek számít Győr-Sopron megyében, s létrehozását a Téti Nagyközségi Közös Tanács anyagi támogatása tette lehetővé. (B. I.)

BUDAKALÁSZ KÖZSEGBEN 1973 januárjától kezdve főfoglalkozásává minősítették Csillag Rezsőné községi könyvtárost. A községi tanács a közeljövőben remélhetőleg a forgalmas könyvtár nagyon zsúfolt elhelyezésén is tud majd segíteni. (P. E.)

RONGYKOLLÁZS KIALLÍTÁST rendezett népmesék alapján a 20. sz. Szabó Ervin gyermekkönyvtár a „Vízivárosi gyermeknapok” rendezvénysorozatában, a szentendrei Lenin úti általános iskolával együttműködve. A program keretében Vargha Balázs „Látás és olvasás” címmel tartott előadást a meghívott pedagógusok és az FSZEK-gyermekkönyvtárosok részére az irodalmi és a vizuális eszközök együttes alkalmazásának jelentőségéről. (Z. I.)

A KÖNYVTÁRKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS új formájaként a szegedi járás községi könyvtárai egyre több közös programot, főként vetélkedőket szerveznek olvasóik számára. Ezek sorában *Ásotthalom* és *Algyő* általános iskolásai „meseországbeli tudnivalókból”, majd a Tiszával kapcsolatos ismeretekből mérkőztek egymással, *Algyő* és *Tápe* ifjúsági csapata a „Kell a jó könyv” olvasómozgalom könyveiből mérte össze tudását. A páros mérkőzések sorát gazdagította *Ásotthalom* és *Sövényháza*, valamint *Algyő* és *Tápe* ifjúsági Petőfi-vetélkedője is.

(M. F.)

KÉSZÜL A DOMBOVÁRI új művelődési ház és könyvtár tervdokumentációja. A 38—40 millió Ft beruházási összegből megvalósuló építkezés a tervek szerint 1974-ben kezdődik és 1977-ben fejeződik be. A könyvtár az épületben 700 m² alapterületet kap. Benne szabadpolcos felnőttkölcsonzó, gyermekkönyvtár, zeneműtár, folyóirat-lapozgató és kutatószobák állnak az olvasók rendelkezésére. A 200 személyes kiselőadótermet a művelődési házzal közösen használják. (P. L.)

A HELYIIPARI ÉS VÁROSGAZDASÁGI dolgozók szakszervezetének elnöksége kihirdette a könyvtárai közt 1972-ben, a nemzetközi könyvvé tiszteletére megrendezett verseny eredményét. Az önálló könyvtárak közül 5000 Ft-os első díjat kapott a *Fővárosi Vegyipari Vállalat*, 2000 Ft-os második díjat a *Fővárosi Vízművek*, 1000 Ft-os III. díjat pedig a *Köztisztasági Hivatal könyvtára*. A letéti I. és II. típusú könyvtárak csoportjában az első díjat a VII. ker. *Ingatlankezelő és a kaposvári Viz- és Csatornamű Vállalat*, a második díjat a XII. ker. *Ingatlankezelő és a Pécsi Építő és Tatarozó Vállalat*, a harmadik díjat a *Fővárosi Fürdőgazgatóság és a Szege-di Magas- és Mélyépítő Vállalat* könyvtára kapta. A szakszervezet 1973-ra, a magyar könyvnyomtatás

500. évfordulójának tiszteletére újból meghirdette a versenyt. (G. I.)

A DUNABOGDÁNYI KÖZSÉGI KÖNYVTÁR-BAN Korányi György könyvtáros különféle korosztályú olvasók számára rendszeresen szervez összejöveteleket. A 6—10 évesek részére mesélő kört alakított, ahol egy középiskolai diák hetenként 20—25 gyermek számára tart foglalkozást. A 10—14 éveseket az olvasó baráti kör várja. A 17 fiatal összejöveteleit egy magyartanár irányítja. Végül 14 felnőtt jár rendszeresen a könyvbarátok körébe, ennek egyetemi hallgató a vezetője. A kör egyik legutóbbi foglalkozásán a német irodalmat tanulmányozták. (P. E.)

TARSADALMI ÖSSZEFOGASSAL bővítették a

Pest megyei Kakucson a községi könyvtárt, amely a falu egyetlen művelődési intézménye. A tanács helyiségeket adott a könyvtárbővítés céljára, míg a negyvenháromezer forintos építkezés költségeinek fedezéséhez a helyi Lenin tsz. huzsonötezer, a község kisiparosai tízezer forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá, az Újhartyán és Vidéke ÁFÉSZ pedig ötezer forintos támogatást adott. (F. M.)

A KERÜLETI ISKOLAI KÖNYVTÁRAK munkaközösségének vezetői és az FSZEK gyermekkönyvtárosai megvitatták a két könyvtárhálózat együttműködésének kérdéseit. A bevezető előadást Katsányi Sándor, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa tartotta.

(Z. I.)

A Petőfi-évforduló hírei

VERSENYT HIRDETETT a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Petőfi-évforduló tiszteletére Petőfi irodalmi műsor összeállítására és bemutatására a könyvtári művelődési köröknek és azoknak a könyvtáraknak részére, amelyekben rendszeresen foglalkoznak általános iskolai, középiskolai, illetve szakmunkásképző intézeti osztályokkal. A verseny célja az volt, hogy a gyermekek elsajátítsák a könyvtárak anyagában való tájékozódást, és gyakorolják magukat az egy-egy témakörrel kapcsolatos irodalom kutatásában. A versenyre 10 könyvtár nevezett be. A műsor összeállítását a könyvtárosok irányították. A legjobb műsort összeállító és bemutató csoport tagjait: a kispesti 25-ös kerületi könyvtár szakmunkástanulókból álló gárdáját és az I. kerületi 20-as gyermekkönyvtár fia-

taljait a költészet napján könyvjutalomban részesítették. (Z. I.)

A LANTOM, KARDOM TIED, OH SZABADSÁG versmondó verseny budapesti döntőjén 160 úttörő vett részt. Az Úttörőszövetség, a Móra Kiadó, a Fővárosi Művelődési Ház és az FSZEK által meghirdetett szavalóverseny záróprogramja díjkiosztással és jutalomműsorral fejeződött be. (Z. I.)

PETŐFI, A VILÁGFORRADALOM KÖLTŐJE címmel Pomázon, a Tanács-háza nagytermében a községi könyvtár szervezésében Czine Mihály irodalomtörténész tartott előadást. Létay Klára előadóművésznő közreműködésével. A több mint 100 főnyi hallgatóság érdeklődéssel nézte végig a könyvtár Petőfiről készített könyvkiállítását is. (P. E.)

PETŐFI IRODALMI MŰ-SORT TARTOTTAK a hatótfalusi klubkönyvtárban az általános iskola tanulóinak és tanárainak közreműködésével mintegy 100 főből álló hallgatóság előtt. Ugyancsak a könyvtár helyiségében Homoródi Károlyné könyvtáros fényképek, könyvek és egyéb dokumentumok felhasználásával Petőfi-kiállítást készített, melyet egy hétig tekintettek meg a község lakosai.

160 BUDAPESTI MUNKÁSFIALAT vett részt a KISZ Budapesti Bizottsága és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által meghirdetett „Petőfi Sándor” szavalóversenyen. Közülük 52-en jutottak be a budapesti elődöntőbe, 18-an a döntőbe, amelyet március 15-én a Pincészínházban rendeztek meg. Az ünnepi est keretében „A helység kalapácsa” bemutatásával zárták a szavalóversenyt és a jubileumi megemlékezést. (Z. I.)

A Pest megyei nemzetiségi községek könyvtárosainak találkozója

Harmadszor gyűltek össze ez év áprilisában a Pest megyei nemzetiségi községek könyvtárosai, hogy megvitassák a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátottságának helyzetét, s ezzel kapcsolatos feladataikat.

Debreceni Imréné megyei könyvtárigazgató megnyitója után *Kővágó László*, a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetője tartott előadást a nemzetiségi kérdés néhány elvi vonatkozásáról. Hangsúlyozta, hogy alkotmányunk 61 paragrafusa biztosítja a nemzetiségi lakosság jogát anyanyelvi kultúrájának ápolásához. Fontos feltétele nemzetiségi politikánk megvalósításának, hogy a különféle szervek, intézmények, munkaterületük szerves részének tekintsék a nemzetiségi lakosság igényeinek kielégítését. Végül hangsúlyozta, hogy Pest megye könyvtárhálózata ezen a területen élenjáró szerepet tölt be, példamutatóak kezdeményezései.

Verseghi György, a könyvtárosztály munkatársa a nemzetiségi politika könyvtári feladatait ismertette a minisztérium 1972-ben megjelent irányelvei alapján. Megállapította, hogy a nemzetiségi lakosság általában szórvány-településeken, kisközségekben lakik. S mivel ezek a községek túl kicsik ahhoz, hogy megfelelő állományt gyűjthessenek a nemzetiségek nyelvén, szükséges a kettős könyvtári ellátás megvalósítása. Eszerint a helyi állomány elsősorban a könnyen olvasható mesés-, illetve ifjúsági könyveket, a nemzeti klasszikus irodalmat, a fontosabb kézikönyveket, az ismeretterjesztő irodalmat tartalmazza. A

báziskönyvtár gyűjti a magasabb szintű műveket, melyeket letéti rendszerben vagy könyvtárközi kölcsönzéssel juttat el a községekbe. A báziskönyvtár emellett módszertanilag is segíti a helyi könyvtár munkáját, állománygyarapítását. Gondoskodni kell egyebek között a nemzetiségi folyóiratok megrendeléséről, de célszerű néhány, az érdekelt nemzetiség nyelvén megjelenő külföldi folyóirat megrendelése is. Hangsúlyozta az óvodákkal, az iskolákkal való kapcsolat fontosságát, végül megállapította, hogy Pest megyében van néhány olyan nagyközség, ahol a könyvtár megfelelő színvonalon valósíthatja meg a nemzetiségi lakosság ellátását. Az agglomerációban levő nemzetiségi községek nagyszámú bejáró dolgozója miatt szükséges az is, hogy az üzemi könyvtárak állományát szintén alkalmassá tegyék a nemzetiségi dolgozók anyanyelvi olvasói igényeinek kielégítésére.

Nagy Attila, a KMK munkatársa a művelődésszociológiai vizsgálatok módszertanáról beszélt, majd *Kreutz Raymond*, a megyei könyvtár munkatársa ismertette a megyében végzendő felmérést, melynek során a nemzetiségi lakosság anyanyelvi olvasási kultúráját fogják vizsgálni. *Vörös Géza*, a megyei tanács művelődésügyi osztályának csoportvezetője a megyei tanács nemzetiségi munkájáról beszélt, s hangsúlyozta, hogy a könyvtárak tevékenységét ezen a területen sem lehet elválasztani a népművelés egyéb ágainak munkájától.

(P. E.)

Szepes Magda rajza

A Petőfi-kép változásai

II.

Cikkünk első részét azzal a megállapítással zártuk, hogy napjaink Petőfi-képének alapjait a két világháború közötti periódus vetette meg. Nem könnyű helyzetben történt mindez, hiszen az 1920-as trianoni döntést követően az összeszűkülő országban az uralkodó osztályok mindent fölhasználtak, hogy a forradalmár Petőfit agyonhallgassák (s így önnön felelősségükről tereljék el a figyelmet), egyben pedig felerősítsék és félremagyarázzák azokat a megnyilvánulásait, amelyek — merőben más történelmi helyzetben — a jórészt Bécs által felszított nemzetiségi megmozdulások ellen hangzottak el, s most alkalmasnak ítélték a nacionalista indulatok felkeltésére. Ilyen meggondolások jegyében jött létre a hivatalos Magyarország 1923-as Petőfi-centenárium ünnepség-sorozata. Legjobb szellemeink kezdettől fogva elutasították az ünneplésnek ezt a módját. *Babits* pl. már korábban idézett *Petőfi koszorúi* c. versében így írt:

*Kelj, magyar ifjúság, légy te virág magad!
Nem drótos fűzérbe görbítve — légy szabad
virág szabad földön:
hogy árván maradva megrablott birtokán,
mondhassa a magyar: „Kicsi az én szobám,
kicsi, de nem börtön!”*

Juhász Gyula, *Babits*hoz hasonlóan, ugyancsak az ünneplés formális jegyeit emeli ki *Petőfi-centenárium* c. versében:

*Nevét idézik, de a szellemét nem.
Az él és gyűjt, szívekben, észrevétlen,
Mint a futó tűz korhadó avarban,
Terjed titokban és nő láthatatlan...*

Majd a „világsszabadság” jelszavát hangoztatja a költő, akárcsak frissen felfedezett szegedi tanítványa, a fiatal *József Attila*:

*Ó, ünnepelvén, mélyre temetnek el!
Petőfi Sándor, ámde azért nyugodj:
Az Eszme ég az elnyomottak
büszke szívében örök dalodra.*

*És égni fog, mert nagy hitem ójja meg:
Világsszabadság! — így köszönök, Vezér,
s örömtelen tizenhét évem
szent lobogója elődbe hajlik.*

Jogos indulatok lobbannak itt a „keresztény kurzus” ellen, amelynek hordószónokai szerették volna kisajátítani Petőfit, s vissza akarták perelni életművét a forradalomtól. A harmincas években kiformalódó Petőfi-kép lényegében ezekre az alapokra épül. A húszas évek elején azonban napvilágot lát két olyan kiemelkedő filológiai munka is, amely szellemében ugyan konzervatív, ám szerzőinek alapossága és tudósi lelkiismeretessége révén mindmáig tiszteletet ébreszt, s közvetve hozzájárul a későbbi, maradandó szemléleti eredmények létrejöttéhez. Az egyik az 1921-ben meghalt *Riedl Frigyes Petőfi Sándor* c. posztumusz könyve, amelyet 1923-ban Sikabonyi Antal rendezett sajtó alá. *Riedl* — a pozitivista Hyppolite Taine tanítványaként — az ún. „milieu-elmélet” híve, s arra törekszik, hogy „a korszellem irányának befolyását” mutassa meg Petőfi esetében. Ezt a feladatát azonban korántsem értelmezi mereven, hanem részint összeköti a költő tartalmi, műfaji és szerkezeti kategóriáinak jellemzésével; részint pedig a „korszellem” és a költői egyéniség kölcsönhatását vizsgálja. (Ez utóbbihoz jegyezzük fel becses adalékként Széchenyi István naplójának egy, *Riedl* által idézett 1848-as részletét, amely láthatóan Petőfi *Egy*

gondolat bánt engemet c. 1846 végi versének hatását mutatja: „Századokon át mozdulatlan pangásba süllyedtünk: a mai kor végre a szabadság kikötője. Régi imám: Oh Istenem, ne hagyj elveszнем puha ágyban vagy kályha mögött! Ha csak lehet hazámat szolgálva haljak meg!” Riedl könyve sokban támaszkodik a Gyulai-iskolára, így — egyebek közt — abban is, hogy Petőfit életrajzi költőnek tartja („Petőfi lyrája egyszersmind életrajz; Vörösmarty lyrája ellenben nem életének, hanem ihletének története.”); de nem osztja Gyulai nézetét, mely szerint a költőben élete viszontagságai „különcködő” hajlamokat alakítottak volna ki. Riedl alaptétele erre épül: „Petőfi lyrai nagysága épp abban rejlik, hogy lényének fővonása, a természetesség, egybevágott korának irodalmi főtendenciájával, a népiességgel. A népköltészetnek és egyéniségének génusza találkozott.”

Annál is inkább hangsúlyoznunk kell ezt, mert *Horváth János* 1922-ben megjelent könyve — amely mindmáig a legnagyobb szabású, legtöbb információs értékkel bíró Petőfi-monográfiák közé számít — Gyulai említett „különcködési” nézetét építi tovább. Az életrajz ismeretében, természetesen, nem teljesen alaptalanul, s alkotás-élettanilag is hiteles mozzanatokot megelevenítve jár el akkor, amikor megállapítja a költőről, hogy „Kezdetől fogva megvan benne a nagyra született egyéniségek ellenállhatatlan életösztone, a hit önmagában, jövőjében, a nagynak látott életcél érzése, mely nyomorúságot és szenvedést, korlátokat és kudarcokat csak átmenetnek, múltó kényszernek tart, s egy pillanatra sem kételkedik végső sikerében... Az ő önérzete — folytatja — nem a magányos emberé, ki értéke belső tudatában bölcs mosollyal nézi a világ balgaságait; hanem a szónoké, a színészé, a közéleti szereplőé, a tömeg szemelattára cselekvőé, ki tapsot, hatást, elragadtatást: nyilvános bizonyítványt vár önérzete igazságáról.” Ami Gyulainál „különcködés” volt, Horváth Jánosnál már „szerepjátszó hajlam”-ként tűnik fel, a költő 1842-től 1844-ig terjedő első alkotói időszaka pedig mint „A lyrai szerepjátszás kora”. Ismételni szeretnénk, hogy e felfogásnak vannak reális életrajzi-alkotáséleti mozzanatai, valójában azonban mégsem erről van szó, hanem arról, hogy Petőfi szokatlan nyíltsággal, őszinteséggel, az első személyben szóló előadásmódot sem kerülve ki (s most nem az ún. helyzetdaloknak a népi figurával való azonosulási eljárására gondolunk) vállalta önmagát, anélkül, hogy magamutogatásra törekedett volna. Így — mint *Sóter István* feltételezte — voltaképp helytelen terminológia téveszt meg bennünket? Azt hisszük, nem, s különösen nem, ha figyelembe vesszük, hogy Horváth János az elmondottakat nemcsak a költő korai korszakára értelmezi, hanem egész pályájára: „Ez a nyílvanosság előtt cselekvő, szereplő hajlam: lyrai egyéniségének legáltalánosabban jellemző bélyege — írja —, mely attól a perctől kezdve, mihelyt saját hangját csak próbálgatja is, egészen forradalomkori költészetéig, tehát az utolsó percig folyvást szembe tűnik.”

Könnyű volna Horváth János könyve felett napirendre térnünk azzal, hogy — konzervatív világnézet híveként s lényegében a Gyulai-megteremtette liberális kritikát építve tovább — elutasítja, megcsonkítja a forradalmár Petőfit. De nem ezt teszi. Csonkítatlanul, a maga valójában akarja tárgyalni egész költészetét. Részint csakugyan szembeszegül saját világnézete a teljességnek ezzel az igényével. Innen van, hogy bizonyos számunkra különösen magas eszmei értékű verseket (pl. a *magyar nemes*) a maga esztétikai mércéjén alacsonyra állít, s főlébük helyezi a tájleíró költeményeket. Részint azonban tagadhatatlan Horváth János megértő szándéka is. Olyannyira, hogy meg kell kockáztatnunk a kérdést: nem kétélű fegyverként használja-e a „lírai szerepjátszás” fogalmát? Egyrészt olyan értelemben valóban, hogy esztétikai értékrendjébe beépíthesse az ízlésvilágától távolos alkotásokat (ha egyébként elismeri hatóerejüket), másrészt úgy, hogy (szembeszegülve a kor direkt politikai elfogultságaival) éppen így biztosíthassa helyüket a magyar költészet archívumában. Petőfi *Akasszátok fel a királyokat* c. verséről adott elemzése ez utóbbi eljárásról ad példát, amikor — befejezésül — így következtet: „A forradalmi elfogultságnak szuggesztív mesterműve ez, melyben indulat és céltudatos pszichológus-számítás, lyrai erő és szónoki furfang, egy forradalmi életkép hátterét sejtetve, egy fölöttébb diszkrét művészi alakítás egységébe olvad. Hozzájárul a beszédnek, indulat és furfang örvényei s útvesztői között is valami bámulatosan kész, természetes folyása. Kifejezés tekintetében is talpraesett az egész költemény. Ha van *költészete* a forradalmi gyűlöletnek: ez az, mindenek fölött.” Íme, így győz — talán éppen a szerepjátszás teóriájának segítségével — a szemléleti elfogultságok fölött az objektív értéktétel. S még valamit meg kell jegyeznünk. Azt, hogy Horváth János — szemben a korábbi gyakorlattal — az „életrajzi költő” bemutatásakor a hangsúlyt az életrajzról az életműre tette: az alkotások elemzésére. A költő egyénisége tehát csak háttér: annyiban érdekli, amennyiben hozzátartozik az életműhöz, s magyarázza, kiegészíti az alkotásokat.

Szerb Antal 1934-ben megjelent *Magyar Irodalomtörténet* c. munkájában részint a Horváth János közvetítette liberális Petőfi-kritikát, részint a nyugatos Babits Petőfi-

képét vonja egybe. Főképp ez utóbbi nyomán indul, amikor Petőfi költészetében különlegesen fontos szerepet tulajdonít a bécsi nyárspolgárság szemléletét tükröző *biedermeier*nek: „Gyermeki szeretet, házi béke, a kis dolgok művészléte, élj a jelennek, szőke és kékszemű kislányok, akik hamisak, fia bölcsője fölé hajoló apa, ez a nagy európai biedermeier. Nagy háborúk és a romantika belső hadmenete után a csendes pihenés kora.” S mindez Petőfire vonatkoztatva: „A családi élet melege, a gyermek szeretete szülei iránt, a férj szeretete felesége iránt, ez a jellegzetes Petőfi-tematika. Szüleihez írt versei ellenállhatatlanok érzületük közvetlensége által. A feleséghez írt versek annál csodálatosabbak, mert a legtrikább eset a világművészetben, hogy valaki jó verseket írjon a saját feleségéhez, többek közt Himfy is itt mondott csöndöt.” A költő családi és szerelmi költészetét tehát csakúgy kordivat diktálja, mint ahogy ennek köszönhető Szerb Antal szerint a népiesség felé való tájékozódása is: „Petőfi népiességének igazi irodalmi előzményei nem a magyar kísérletek, hanem a nyugati liberalizmus irodalomfelfogása.” Eszerint az író feladata „az alsó néposztályok szellemi szükségleteit kielégíteni, és ugyanakkor a felsőbb osztályokban a szegénység iránt részvétet kelteni”. Ebből következően Petőfi és Arany számára „a népies költészet nem volt cél, hanem eszköz a nép nevelésére, nem artisztikum, hanem nemzetpedagógia”. Vagyis „tudatos egyszerűsítés, tudatos alászállás egy alacsonyabb kultúrnívóhoz, olyanfajta, mint amikor a reformáció terjesztői a latinból alászálltak a nép nyelvéhez”. Ez az oka Szerb Antal szerint, hogy Petőfi végül továbblép a népiességtől, s egyéni útján továbbhaladva a világszabadság gondolatához és a költészet új felfogásához jut el. Ám szabadság-imádata sem más, mint a miszticizmus valamely új formája, amiből az is következik, hogy „konkrét politikai célok nem foglalkoztak magukba azt, ami a lényeg volt benne”.

Szerb Antal okfejtése arról tanúskodik, hogy a szellemtörténeti módszer adhat ugyan értékes összevetési szempontokat Petőfi és a kor európai eszme-áramlatainak viszonyára nézve (s ezzel a későbbi kutatás fontos részterületeire hívja fel ismételt figyelmet), de költészetének lényegéhez nem visz közelebb bennünket. Ahhoz, hogy világosabban lássuk hatását és jelentőségét, Ady óta biztosnak mérce, ha a korabeli — ezúttal a 30-as évek — magyar valóságából indulunk ki, amint ezt *Móricz Zsigmond* teszi 1931-es Petőfi cikkében: „A Petőfi Társaságnak van egy valóságos Petőfije, akihez ragaszkodik, mint egy bibliához. Csak nem tud az *egészhez* ragaszkodni, mert a *valóságos* Petőfi ma is él, bátor és ifjú lángjai ma is perzselnek. Úgy tesz tehát vele, mint a Jókai öregasszonya, aki a bibliát beragasztja, hogy a lánya az istentelen dolgokat ne olvashassa benne, s a beragasztott lapok között tartja a pénzt. A Petőfi Társaságok soha nem foglalkoznak a Petőfi eszméinek terjesztésével, mert sokkal könnyebb a Petőfi Házban őrizni az ágyat, amiben Petőfi született, mint az *Apostol* gondolataival kiállni a tömeg elé.” Móricz a kor törpeségéhez méri Petőfi nagyságát, bizonyítva: költészete egészével a Horthy-Magyarország ha akarna, sem tudna mit kezdeni. *Kassák Lajos* 1936 körül keletkezett cikkében — Adyhoz hasonlóan — saját költői gyakorlatához keres őst benne, amikor így vall: „Vörösmarty és Arany örökre belém írták lelküket, busongásuk és bölcsességük nem idegen a számomra, — de Petőfivel olykor majdnem egynek érzem magam. Lenyűgöz expresszív lírájával és felszabadít emberi példaadásával... Az elnyomott, reményevesztett magyar nép dobta föl őt magából, és a nagy francia forradalom hősi pátosza ragadta magával a lelkét. Alapjában véve tehát gyökörtelen volt, elszakadt a tunya rögtől és belévesztett a légüres térbe. Az az érzésem, a tragédia tökéletes. A hős elindulása, csúcsraérése és bukása felejthetetlen része a magyar lázongás és a magyar kultúrfejlődés történetének. Petőfi nem volt isteni csodalény, ahogy Ady gondolta, de nem is volt kártékony kiméra, aminek kortársai nevezték. Etikusan ember volt a harcokban és forradalmi újtató a költészetben. S ez az utóbbi az, ami letagadhatatlanul ránk maradt életéből.”

A szellemi őskeresés és a korral való szembesítés szándéka egyszerre hatja át a két világháború közötti időszak nagy szintézisét, *Illyés Gyula* 1936-ban megjelent *Petőfi-könyvét*. Illyés számára kevés gondot okoz a szerepjátszás Horváth János felvetette elmélete: Petőfi — írja — „Versben valósítja meg, amitől a színpad elűtötte. Szerepeket játszik? Kétségtelen, minden versében van valami a deszkára kiugró színész közvetlenségéből, biztonságából. A vers emelt hangon kezdődik és dőccenő nélkül... úgy ömlik, mint a vízfolyás. De mindezt már a dikció elvégzi s a láttató, az élet színeivel csillogó, természetes nyelv; mintha eleven szájról hallanánk. A fiatal költő nem szerepet ír; talán lelkét öltözteti jelmezbe, vagyis »költői« álmait írja meg, amelyek a költészet terén semmiben sem különböznek a valóságtól.” S hogy a népiesség európai kordivat-e elsősorban — mint Szerb Antal feltételezte — vagy inkább hazai kezdeményezésekből s a költő személyes tapasztalatainak köréből nő ki? Illyés szerint a kérdés törvényszerűen mindenütt a polgári fejlődés meghatározott szakaszával függ össze: „A kor Európa-szerte a népiesség kora. A jövevény

társadalmi osztály, a polgárság a magaslat fele úttjáról, hova majd fölkerül, még-egyszer visszahajol a néphez szellemi útravalóért. Mint a forradalmi harcok alatt szövetségeseiket, most hősöket keres a nemesi műveltség hagyományainak ellensúlyozására és pótlására.”

Illyés könyve olyan országban íródik, ahol másfél évtizeddel korábban — külső és belső erők hatására — elbukott a forradalom. E tényből sokan azt a következtetést vonják le, hogy nálunk a munkásosztály eljátszotta történelmi szerepét, s egyáltalán — a forradalmi megoldás nem vezethet célra. A közelet rohamosan faszálódik, s az útját kereső, változást igénylő értelmiséget is súlyos belső ellentétek (pl. az urbánus-népies tendencia mondvacsinált szembeállítás) osztják meg. Illyés úgy érzi, hogy ebben a helyzetben mindinkább magára marad elképzeléseivel. Nem véletlenül idézi tehát Petőfi alakját, szigorú etikai tartását, konok forradalmár következetességét. Önmaga szembesítése ez az eszményképpel, s — mint könyve zárószavai jelzik — a kor szembesítése is az elmulasztott lehetőségekkel: „...mit is mondhatnék? Hogy »szelleme diadalmaskodott«? Ne áltassuk magunkat, nem diadalmaskodott. Amit legkevésbé várt az utókortól: gondolatai, nagy okai a haragvásra, álmai a szabadságról s a nép jövőjéről változatlanul időszerűek. Kínzó örökség. Orgazdának érezheti magát, aki csak verseinek »szépségét« élvezi és elzárkózik a bennük rejlő parancstól. Annak teljesítésével válthatunk csak jogot, hogy hívének mondjuk magunkat; csak azok befogadásával, a szépség mellett a szellem átérzésével érthetjük meg igazán költeményeit is. Ez a követelménye és ismérve: ez a követelmény az ismérve a nagy költészetnek.” Tegyük hozzá mindehhez, hogy Illyés Petőfi verseinek »szépségét« is élvezte! Látható felismerése ugyanis, hogy Petőfi eszmerendszere csak akkor lehet eleven hatóerő, ha bebizonyítja: költőként is utolérhetetlen. Különösen azzal a legendával szegült szembe, amely szerint Petőfi költészete eszköztelenül egyszerű, könnyen reprodukálható. Illyés Petőfi-versek egész során bizonyította be rendkívüli beleérzéssel, hogy vélt egyszerűségük mögött bonyolult költői tartalmak, raffinált eszköztár húzódik meg. Különösen azok az elemzések váltak közgondolkodásunk részeivé, amelyekben Petőfinek a valóság és a költészet közötti szakadékok áthidaló verseiről szól. Így pl. a *Négyökrös szekérről* szóló eszmefuttatása, amelyben ezt írja: „A verset az ellentét teszi feledhetetlenné. Amíg fönt, a versben és a szekéren, a legéleteribb érzések vibrálnak, lent a szakaszok végén az ökrök konokan a legvakosabb magyar valóságban cammognak. A löcsök mellett tündérek ülnek, olyanok, akik ebben a pillanatban alakultak azzá. A föld és a menny találkozása ez, még megkapóbban, mint a *János vitéz*-ben, mert ez a varázslat nem mesében, hanem ott a borjádi országúton történik.” Ha lehet fokozni az Illyés-elemzések artistikus értékeinek példatárát, akkor talán a *Beszél a fákkal a bús őszi szélről* írottak bevezető sorait kell idéznünk: „A költői első szerelmes versnek nem a szerelem a tárgya. Júlia jelen van benne, de nemcsak testi valóságában alszik. A csendet jelenti, a légkör túlfeszült figyelmét, amely alkalmat és indítékot ad a költőnek, hogy nagy művész-virtuóizással egy mennydörgő-földrengető motívumot a leghalkabb pianóban játsszon el.”

Magától értetődik, hogy a Petőfi élete—életműve körüli vitákból nem maradhatnak ki a *marxista kritika* képviselői sem. Így az 1919-es magyar Tanácsköztársaság vezetője, Kun Béla 1936-ban tanulmányt szentel Petőfinek, amelyben kifejti, hogy amit sokáig a költő egyéni excentricitásának, lelki féktelenségének, szélsőséges temperamentumának próbáltak betudni életrajzírói, abban voltaképpen társadalmi helyzetét kell látnunk. Hova tartozott tehát Petőfi? — kérdezi Kun Béla, s így felel rá: „Abba a nem úri, nem is paraszti, nem polgári vagy kispolgári és nem is proletár (rétegbe) ..., melynek tartalmát, lényegét nem lehet mással helyesen meghatározni és jellemezni, mint Engels kifejezésével, a »Vorproletar«-ral.” Innen adódik — folytatja Kun Béla — Petőfi egész eszmerendszerének magyarázata. „A Marx előtti utópista és demokrata szocialista rendszerek hatása — írja — különösen abban nyilatkozik meg Petőfi költészetében, hogy ő nemcsak a feudális elnyomásnak ellensége. Gyűlöli az elnyomásnak minden fajtáját, még ha nem is tud úgy számot adni az elnyomás formái változásainak történelmi törvényeiről, ahogy ezt már jól tudta fiatal kortársa, a kölni »redaktor Marx«, akivel együtt említi Petőfit, mint a »legveszedelmesebb izgatót« a bécsi rendőrség kémjelentése.” „Petőfi Sándor — folytatja Kun Béla — a feudális Magyarország rendi társadalmán kívül élő »Vorproletariátus« ösztönös elnyomás-gyűlöletének, lázadásának költő-kifejezője olyan öntudatos, jakobinus forradalmár lett, akit megcsapott a Marx előtti utópista és demokratikus szocializmusnak az a szele is, mely nyugaton már a kapitalizmus ellen fűjt.”

Kun Béla tanulmánya, amely az emigrációban készült, még csak bizonyos alapkérdéseket vet fel. A problémát a maga teljes bonyolultságában Révai József 1946-os — a *Marxizmus, népiesség, magyarság* c. kötetében napvilágot látott — írása elemzi. Révai abból indul ki, hogy Petőfi költészetével valami gyökeresen új kezdődik:

a költő folytatja, betetőzi és összefoglalja ugyan a reformkor líráját, egyben azonban radikális, demokratikus útra lép. Jelképesen szólva: ellentétbe kerül egymással Pozsony és Budapest, a nemesi lelkiismeretfurdalás irodalma és a nép alulról, forradalmi úton való felszabadításának eszméjét valló költészet. Petőfi ez utóbbinak a híve, s így életkép-versei és tájköltésze is ezt szolgálja: a tájnak a nép által történő „lírai birtokbavételét”. Ebből következően Petőfinél szerves egységben van a politikai és a nem politikai költészet: szerelmi és tájköltésze sem mentes a közéletiségtől. Természetesen, Petőfinek is át kell élnie a költészet és a politika ellentétét, ez az ellentét azonban nála nem a közélet és magánélet szférájában jelentkezik: amikor a költő szembekerül a politikusokkal, nem magával a politikával kerül szembe, hanem annak kicsinyes, erélytelen, táblabíró, a nemzet igazi érdekeit eláruló változatával. Nem véletlen így, hogy a rendi szemlélettel a népet, a nemzeti rövidlátással a világszabadság gondolatát szegezi szembe. Rendíthetetlen hitét is a népben való bizalma magyarázza. Ez a bizalom készteti arra, hogy színre lépjen, cselekvően beavatkozzék az eseményekbe, valahányszor a magyar forradalom válságos szakaszokba jut: 1848. március 15-én az ő kezdeményezésére mozdul meg a Pesti utca; március 31-én — amikor a bécsi udvar közös hadügy- és pénzügyminisztériumot akar létrehozni — népgyűlést hív össze, s megakadályozza a császári ház szándékait; ugyanezt teszi április 5-én május 10-én is, amikor a Budán állomásozó osztrák helyőrség parancsnoka lövetni akar Pest utcáira; mozgalmat indít a külföldön levő magyar katonák hazahozatalára, s a magyar honvédség vezényleti nyelvének, valamint a katonáink külföldre vitelének kérdésében szembefordul legnagyobb jótevőjével, Vörösmartyával és legjobb barátjával, Jókaival is. Révai József összegező értékelése szerint Petőfi átfogó, az egész nemzet érdekeit kifejező demokratizmust képvisel: az ország fejlődését nemcsak a parasztság, hanem az egész nép szempontjából tekinti. Politikai tudatosságban és perspektíva-látásban így messze fölébe emelkedik a plebejus forradalmár Táncsics Mihálynak is.

Révai József tanulmánya jelzi, hogy az új, népi demokratikus rend Petőfi teljes forradalmi örökségét vállalja. Sajnálatos, hogy az ötvenes években ezzel az örökséggel mégis rosszul gazdálkodtunk. A *Lobogónk Petőfi jelszó* ugyanis nemcsak a forradalmárt állította fiatal irodalmunk elé mintaképül, hanem — a félreértelmezett közérthetőség jegyében — abszolutizálta költészetét mint stíluseszményt is, mely utóbbit pedig irodalmunk történelmi fejlődése — főként Ady és József Attila korszakos újítása révén — túlhaladott. Annál bántóbb volt ez, mivel hasonló tévedések elkerülésére már Ady is figyelmeztetett *A márciusi naphoz* c. 1910-es versében:

*Petőfi szavánál van szükség jobb szóra:
Mindent meglátóra, mindent felrúgóra;*

Juhász Gyula is így óvta 1924-ben *Vojtina új ars poétikája a fiatal költőkhöz* c. versében a népiesség jegyében induló új irodalom egyes képviselőit:

*Petőfi egy volt, Istentől ajándék,
S nem új Petőfi, ki ma úgy dalol.*

Petőfi-képünk teljes fényét csak e hibás művelődéspolitikai törekvés kiiktatásával nyerte vissza. Ma — úgy tűnik — valóságghű, tárgyilagos ismereteink vannak a költőről, ha népszerűségével vagy népszerűségének tartalmával (mint bevezetőnkben bővebben kitértünk erre) nem is vagyunk megelégedve. Ahhoz azonban, hogy idáig elérkezzünk, az elmúlt két évtized számos nélkülözhetetlen publikációjára volt még szükség. Részen olyan jellegűekre, amelyek az életrajzi hézagok kitöltését vagy egyes életszakaszok újraértelmezését szolgálják, részint pedig olyanokra, amelyek elsősorban szemléleti alapokat erősítenek. Csak a legjelentősebbekről szólunk, amikor megemlíjtük *Hatvany Lajos* 1955–57-ben megjelent *Így élt Petőfi* c. ötkötetes gyűjteményét, amely — mint bevezetője írja — „kortársi emlékezések és az újabban fellelt levéltári adatok nyomán követi végig Petőfi életét, s magában foglalja a költő halála után különböző lapokban, folyóiratokban s önálló kötetekben megjelent vagy levéltárakban fellelhető életrajzi dokumentumok jelentékeny részét.” *Dienes András A fiatal Petőfi* c. posztumusz munkája (1968) és *Petőfi a szabadságharcban* c. könyve (1958) az életrajzot gazdagítja becses, sokszor szemléletformáló szempontokkal. Az utóbbi például — amellet, hogy pontosan fekonstruálja a költő halálának lehetséges körülményeit — egyben arra a következtetésre jut, hogy Petőfi (szemben a korábbi legendákkal) korántsem készült a halálra: élni akart a világforradalom szolgálatában, s ha a szabadságharc nálunk elbukik, követni Bem tábornokot bárhova, „ahol a tagadás még megvetheti a lábát” a zsarnoksággal szemben. Fontosak *Lukácsy Sándor* (*Petőfi és Cabet*), valamint *Fekete Sándor* (*Petőfi és Schiller, Petőfi és Scribe, Petőfi*

és Széchenyi, Petőfi, a vándorszínész) kutatásai is. Részint Petőfi szellemi gyökereire világítanak rá, részint — pl. a zárójelben közölt címsorban utolsóként szereplő kiadvány — szintén legendát oszlatnak el (jelen esetben azt, hogy Petőfi nem volt rossz színész, mint a közhit tartotta; sikertelenségének az volt az oka, hogy eltért a korban divó deklamálástól s a színpadon is a természetes előadásmódot kívánta megvalósítani). Igen fontos az önálló munkák sorában Pándi Pál 1961-ben megjelent *Petőfi-monográfiája* is, amely 1844-ig követi nyomon a költő pályáját, s a tartalmi, tárgvi és életrajzi elemzést stíláriis, nyelvi és formai vizsgálattal párosítja. Alapvető megállapítása, hogy Petőfi legjellemzőbb vonása „az élményeknek, az egyéniségnek s a kihívó személyességnek eleve, pregnáns, s egy új realista izlés jegyében fokozatosan erősödő jelentkezése, s hogy költészete a lírai realizmus eladdig ismeretlen fokú és intenzitású megtestesítője”.

Végül említsünk meg még két forrásértékű gyűjteményt. Az egyik a Pándi Pál és Tóth Dezso szerkesztette *Tanulmányok Petőfiről* (1962), amelyben egyaránt szerepelnek életrajzi, műfaji és verstani kérdések; a másik a Lukácsy Sándor és Varga János szerkesztésében napvilágot látott *Petőfi és kora* c. kötet (1970), amely — mint a cím is sejteti — elsősorban a költő és az őt körülvevő társadalmi közeg viszonyát elemző tanulmányokat tartalmaz.

Befejezésül szeretnénk megjegyezni, hogy — a szokástól eltérően — ezúttal nem adunk bibliográfiát, mivel a gazdag Petőfi-irodalmat, H. Törő Györgyi összeállítását (*Petőfi-irodalom 1847—1971.*) az idei évfordulóra megjelent, tehát hozzáférhető egyik kiadványban fellelhetjük (= *Petőfi tüze* — *Tanulmányok Petőfi Sándorról*. Szerk. Tamás Anna és Wéber Antal, 1972. Kossuth—Zrínyi, 565—578. l.).

Szappanos Balázs

Az olvasás titkai

Nehéz lenne az élet gyötrelmeit elviselni, ha jéghegyekké torlódott keserűségeinket nem oldanák néha kisebb-nagyobb örömek. Az én életem egyik ilyen nagy öröme a könyv, és még ennél is nagyobb öröm — sőt megnyugvás — számomra, hogy mind a négy fiam szenvedélyes olvasóvá érlelődött.

Persze, könnyű nekik! Könyvek közé jöttek, fekvőhelyük roskadozó polcok közé ékelődött, tisztuló csecsemőpillantásuk elsőnek tán a szerteszét heverő könyvkupacokat tapogatta végig. Meg aztán, amíg olvasni nem tudó csöppségek voltak — és még sokáig —, az anyjuk minden áldott este mesét olvasott, mondtott, énekelt nekik.

De ha tőlem kérdezné valaki, hogy mi gyűjtötte föl bennem a könyvek iránti már-már beteges szerelmet, bizony, nehezen tudnék rá válaszolni. Abban a félreeső, kicsi szabolcsi faluban és abban a gazdálkodó-hivatalnok családban, amelyben gyermekkorom szívárvány-csozáit megéltem, ritka madár volt a könyv. Néhány Jókai, Mikszáth, Gárdonyi; néhány szentimentális történet meg néhány meséskötet — ebből állt a „könyvtár”. Egy meséskönyvemre emlékszem, száz mese volt benne meg egy csomó színes kép. Ezt szerettem legfőképp, olyanra, hogy még a nyíregyházi középiskolába is magammal vittem. Családom, házam, mindenem elpusztult a háborúban; meséskönyvem is elveszett. Egy lapja azonban valahogy megmaradt, az,

amelyik Hamupipőkéét mutatja, búzaszemelgetés közben.

Arra sem emlékszem világosan, hogy ki és mi adta a további lökéseket. Pesten, a háború után, egyszer csak azon vettem észre magam, hogy rajongok Thomas Mannért, akiről addig — huszonkét éves koromig! — semmit sem hallottam. Meg aztán hogyan is van az, hogy hiába beszélték tele a fejemet Jókait fitymáló barátaim igen bölcs érvekkel; Jókai-szerelmem máig rendítetlen maradt, és együtt szeretem Jókait, Mannt meg Updike-ot?

Ezért tűnik számomra megfejtethetlen rejtélynek az olvasás, minden néma titkával együtt. Ki, mit, miért, hogyan, mennyit, mikor olvas? S valószínűleg ezért vetem rá magam mohó kíváncsisággal azokra az írásokra, amelyek ennek a titoknak a megközelítésére vállalkoznak.

*

Épp egy ilyen, titokfeszegető könyvecs-két tartok most is a kezemben. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adta ki, címe: *Ötven fiatal olvasói portréja*.

Logikusnak érzem, hogy az olvasás titkai a pszichológusokat meg a könyvtárosokat érdeklik elsősorban. A pszichológusokat, akik a lélek rejtett mozgulásait kutatják — és a könyvtárosokat, akik viszont igen érthető és méltánylandó praktikus okokból szeretnék földeríteni olvasóik indítékait, igényeit, izléscacskarin-

góit. A könyvtárosoknak ez az egészséges kíváncsiszkodása egyáltalán nem új keletű, és nem a modern szociológia találmánya. Várad Irma például, a Fővárosi Könyvtár egyik könyvtárosnője már hatvan esztendővel ezelőtt bevallotta: „Nem mulasztottam el egyetlen alkalmat sem, hogy a gyermekolvasókat ki ne kérdezzem”.

Mondom, érthető ez a könyvtárosi kíváncsiság, mégis, amikor felütöm a kis, sokszorosított könyvecskét, megcsikordul bennem valami félelem-féle, hátha a túlbuzgó oknyomozók olyan, előregyártott és vastag falú izlés-skatulyákba költöztették a gyanútlan olvasókat, amelyek még jobban elárnyékolják a titkot az ember szeme elől. Rémlik valami ilyesmi az ötvenes évek tájáról, amikor még magam is könyvtáros voltam, és az izléstipizálás rögeszméjének hálójában vergődtem.

Nos, hamar megnyugszom. Dobos Piroska és Gál Györgyné a bevezetőben nyíltan bevallják, hogy „sok illúzióval kellett” leszámolniuk, és hamisítatlan hűséggel közlik az ifjú olvasók vallomásait.

Más kérdés, hogy mennyire hitelesek, mennyire őszinték ezek a szubjektív és ellenőrizhetetlen vallomások. Bevallom, akkor sem nyugtalankodom, ha egy-egy fiatal a valóságosnál ideálisabb képet rajzolt önmagáról. Egyetértek a szerkesztőkkel, hogy „már az is jelez valamit, ha egy fiatalban megfogalmazódik az az ideális kép, amilyenné válni szeretne...”

*

Milyen hát az az ötven fiatal, akinek portréját a Szabó Ervin Könyvtár közreadta?

Ilyen is, olyan is: mindenféle.

Tizenévesek, huszonévesek. Diákok, ipari tanulók, egyetemisták, dolgozók.

Hasonlóan minden kor fiataljaihoz, a tizenöt éveseket, a gyermekkönyvtárból a felnőttek könyvtárába kerülőket — szerencsére! — ma is a „könyvfalás”, a kalandos történetek iránti mohó kíváncsiság jellemzi. Csaponganak összevissza, izlésük, érdeklődésük kialakulatlan. Lehet, hogy egyesek — tán még az iskolát is hibáztatva, hisz ez ma nagy divat! — nyugtalankodni fognak emiatt. Én örülök neki, mert borzalmasnak érezném, ha egy tizenöt éves ifjú — bármily tehetséges is — pontosan körülhatárolt igény-követelésekkel bátyázná körül magát. És, hogy a jelen kevésbé érdekli őket, mint a múlt? Ó, istenem, hát a múltban sokkal izgalmasabb dolgok történtek! Ne feledjük, nekik a második világháború is a régmúltat, az élet előtti ösködöt jelenti!

Érdeklődésük lassan siklik a jelen felé, s tizenhét-tizennyolc éves korban a mában vet horgonyt. Kusza indázatú, modern életünk ábrázolatát szeretnék visszaolvasni a könyvekből. De, ismétlem rettenetesen félek az általánosításoktól, mert hisz ebből az ötven vallomásból is azt olvasom ki, hogy egyikük a szépprózát szereti, a másik az ismeretterjesztő meg a tudományos irodalmat, a harmadik a verseket is kedveli — jaj, ezek nagyon kevesen vannak! —, a negyedik az érzelmességekben lel gyönyörűséget, az ötödik főleg „könnyű”, a hatodik főleg „nehéz” könyveket olvas, a hetedik vásárol is, a nyolcadik soha nem vásárol könyvet, a kilencedik könyvek között nőtt fel, a tizediknek soha nem volt otthon könyvtára — és így tovább és így tovább.

Akad olyan — ez a túlnyomó többség! —, akit a család indított el az olvasás útján, másokat az iskola, megint másokat meg az, hogy eljött valakivel, egyszer, kísérőként, a könyvtárba, s ottragadt. Vannak, akik egyszerre több könyvet, és vannak, akik egyidőben csak egyetlen könyvet olvasnak. Egyesek írók szerint kéri a könyveket, mások témák vagy nemzetiségek szerint. Az egyik egyetemista a kritika jelzései szerint halad, a másik csak a saját olvasmányélményében hisz.

Egy ifjú azért szeret olvasni, mert „erős oldalam az irodalom”, a másik azért, mert „megismerem a világ problémáit, művelődöm”; egy gimnazista a klasszikusokra esküszik, mert „az emberi problémákra csak ők adnak feleletet”, de társa már csak „unalomlázó” foglalatosságnak tartja az olvasást. Egy huszonéves csecsemőgondozónő szerint „a könyv leköti a figyelmet, és sok érdekes dolgot tudok meg”; a 24 éves felszolgáló viszont azért nem olvas soha szakkönyvet, mert „elég volt azt az iskolában megtanulni”. Itt-ott már 16—20 éves korban fölbukkan az esztétikai, sőt nyelvi igényesség, de akad olyan is, aki csak azért olvas, hogy társaságban legyen miről beszélgetnie; míg a másik pánikszerűen kerüli a könyvekről való társalgást. Pedig buzgó olvasó, de úgy érzi, hogy nem ért „ehhez a témához.”

*

Ahány vallomás, annyiféle igény, izlés, ok, indíték, szándék, cél, titok. Nyugtalankodjam a tarka és ellentmondásos kép miatt? Több okot éreznék a nyugtalanságra, ha uniformizált tömeg nézne rám a könyvecskéiből.

De azért azt sem merném állítani, hogy teljesen nyugodt vagyok. Némelyik val-

lomásból szinte tudatos igénytelenséget vélek kihallani. Szomorú leszek, ha arra kell gondolnom, hogy minden valószínűség szerint e között az ötven fiatal között is akadnak olyanok, akiknek a könyv talán később is csak egyfajta „szórakoztató eszköz” marad; akik egész életükben a váltott paripákon nyargaló izgalmakat hajszolják, vagy akik a könnyfacsaró beteljesülések langyos hullámain óhajtanak ringatózni.

Azt hiszem, ideje szembenéznünk az-
zal a türelmetlen tévedésünkkel, hogy az igény- és izlésszint növekedése valamiféle gyors és lezárható folyamat. Generációként újratermelődő jelenségekről van szó, amelyekkel minden könyvtárosnak és pedagógusnak napról napra, évről évre újra meg újra meg kell küzdenie. Türelmesen, kitartóan, megértően és gyöngéden foglalkozva a nagy útra indulókkal, nehogy elriasszák őket a csúcson ködbevesző magasságaitól.

*

Azzal kezdtem, hogy titokfeszegető könyvecskét tartok a kezemben. Egy ilyen „olvasáselemző vizsgálat” minden bizonnyal jó segédeszköz a könyvtárosok

eredményesebb pedagógiai munkájához. De én vajon közelebb kerültem-e a titok megfejtéséhez? Az olvasás rejtélyének nyitjához?

Aligha!

Hiába nagyítóztam végig ennek az ötven fiatalnak meghatóan őszinte vallomását, az olvasás nekem továbbra is megfeythetetlen titok maradt. A szellem és a lélek gyönyörűsége játéka. Egy kozmikus, tündöklő szivárvány, amelynek megszámlálhatatlanul sok színárnyalatát az írók, könyvek és olvasók alkotják.

Még nagyobb rejtély azonban számomra, hogy miért nem olvas valaki? Hogyan lehet könyvek nélkül élni? Pedig nagyon sokan élnek nélkülük. Ők nincsenek benne ebben a könyvecskében. Ők a láthatatlan felhő e körül a csodálatos szivárvány körül.

Mi lesz velük?

Bízom a könyvekben és reménykedem. Talán eloszlik egyszer ez a felhő is.

És akkor talán megpillanthatom a szivárvány soha nem sejtett, teljes pompáját.

A titkot és a magyarázatot.

Győri György

Egy könyvtáros naplójából

I.

A magasabb kulturájú ember kialakításáért vívott harcban a könyvtáros „harci eszköze” a könyv, a betű. Az üzemekben dolgozó könyvtárosok sajátos helyzetben vannak, mert ott az olvasók nagy része *szórakozásra és pihenésre* szolgáló könnyű szépirodalmat keres. Az olvasóvá nevelés folyamatát tehát a könyvtárosok döntő többsége a szépirodalommal kezdi, és pedig azért is, mert pályakezdésének első napjaiban felméri, hogy a fáradt ember — már pedig a dolgozók nagy többsége fáradt — nem szívesen viszi el a tőle idegen, vagy részére érdektelen könyvet.

Az olvasók többsége ma még csupán az izgalmat keresi. Bizonyítja ezt a Rejtő-, Agatha Christie-, Berkési-könyvek, valamint a krimi-sorozatok olvasottsága. Az olvasók a beszélgetések során elmondják, hogy ők sem hisznek ezekben a történetekben; tudják, hogy „kitalálás az egész”. A pergő cselekmény azonban annyira leköti őket, hogy nem tudják letenni addig a könyvet, amíg végig nem olvasták. Pedig a ma élő embernek elég izgalmában lehet része nap, mint nap. Gondoskodik erről az élet maga. Miért mene-

kül az olvasók egy része mégis a mesterséges izgalmakhoz? Úgy vélem: azért, mert az az élet más, az az izgalom színesebb, mint a köznapoké. E könyvekben a főhős mindig győz, soha nem alkszik meg, a megaláztatását többnyire látványosan fizet... Az olvasó tehát — és különösen az, akinek kevés a sikere — azonosítja magát a főhőssel. Saját életét elfeledve éli át egy újfajta kaland nagyszerűségét, és máris „önmagát képzei” az események sodrába. Ez az olvasó a könyvet még csak a mindennapok szűrkésége elől való menekülésre használja. De már olvas! És ezzel elkezdődhet a nevelés folyamata.

Thomas Mann és a 40 munkás

Másfél évvel ezelőtt ilyen nevelési kísérletbe kezdtem saját könyvtáramban. A kiválasztott 40 fizikai munkás (szak-, segéd- és betanított munkás) életkora 30—40 év között mozgott; iskolai végzettségük négy olvasó kivételével a 8. általános volt. Megannyi egyéniség, egyben azonban megegyeztek: mind azzal lépett a könyvtárba: „Valami izgalmasat kérek...” Érdeklődésük szintje a krimi-nívó

volt. Több beszélgetés után merész lépésre szántam magam: elhatároztam, hogy a nevelést *Thomas Mann*-nal kezdem. Először az író műveinek megszerettetését tűztam ki célul, s úgy gondoltam, csak később térek rá az írói szándék megismertetésére. Kollégáim — akikkel sokat beszélgettem — óvtak ettől. Én azonban kitartottam elhatározásom mellett. Módszeremet azzal veztettem be, hogy heteken keresztül „nagy dózisban” adagoltam a krimi-könyveket. Azt akartam, hogy csömört érezzenek, és ezt sikerült elérnem.

Már az előkészítő időszakban is elhangzott: „Elvtársnő, adjon olyan könyvet is, ahol egy literrel kevesebb vér folyik...” Következő lépésként a látszólag könnyed-céltalan beszélgetéseinkbe beleszóttam *Thomas Mann* életének egy-egy érdekes epizódját. Legközelebb, amikor találkoztunk, elmondtam a „Királyi fenség”, vagy az „Egy szélhámos vallo-másai” c. könyv rövid tartalmát. És mivel jóelőre *felvettem magnószalagra a fenti művek egy-egy érdekesebb részletét*, így ezeket — mintegy pillanatnyi ötletként — lejátszottam. Az érdeklődést tehát úgy fordítottam az irodalmi érték felé, hogy azt színesebbnek, vonzóbbnak mutattam be, mint eddigi olvasmányaimat. Fokozta kíváncsiságukat, hogy a magnetofonon felhangzó részlet előzményét és folytatását nem ismerték. Mivel „éppen volt egy kötet a polcon”, egyikük sem utasította vissza ajánlásomat.

Thomas Mann révén új úton, addig ismeretlen élmények felé indultak el. Amikor nem volt éppen kölcsönzési idő, igen sokat tartózkodtam az üzetrészekben, a dolgozók között járkáltam, velük beszélgettem. Így meg sem kellett várnom a következő cserét, már olvasás közben rákérdezhettem a tartalmára és megbizonyosodtam arról, hogy nem csak elvitték, hanem olvassák is a könyvet. Kezdünk bogozni a cselekményt — még mindig csak munka közben, pár perces beszélgetések alatt —, majd ezután az írói mondanivalóra is sor került. Így észrevétlenül rákényszerültek az elmélyedésre, a „miért”-ek megfogalmazására és kimondására. A „Királyi fenség” már nem csupán a főúri gondtalan élet megismerését, hanem *Thomas Mann* ragyogó korrajzát, emberábrázolását és a *cselekmények mozgató rugóinak felfedését* is jelentette. Következett a „Lotte Weimaran” és ezzel egyidőben alkalmam nyílt Goethéről is beszélni. Bemutattam egyikét versét is; következőesképp összesen nyolcan vitték el Goethe-verseit és ketten megkértek, hogy vegyek részükre Goethe-kötetét az antikváriumban. A „Buddenbrook-ház”-ról már vitát rendez-

tünk, igaz, ezt így nyíltan nem mondtam ki —, nehogy megijedjenek. Hatan-nyolcan boncolgattuk — mintegy véletlenül — az akkori életformát, a polgárság életcélját, a fejlődő kapitalizmust.

Kísérletem, amely a 40 ember olvasóvá nevelésének első szakasza volt, 10 hónapig tartott. Ezen időszak végén a 40 olvasó közül huszonheten már egyéni észrevételeiket is igyekeztek — többé-kevésbé sikeresen — elmondani. Ezek ma Hemingway, Kaffka Margit, Lengyel József és Németh László, ketten Illyés Gyula műveit olvassák. És már kérdeznek, csak győzzek válaszolni. Igaz, ma még segítség kell a gondolkodáshoz, és még nehezen megy a vélemény megfogalmazása is. De jó úton haladnak.

Hét olvasó a tizedik hónap végén is csak a lapok pergetéséig, a cselekmény megemésztéséig jutott el. Nekik *Dumast* ajánlottam. A hét közül hárman „valami komolyabbat” kértek. Egyikük most *Szabó Pállal* ismerkedik; a másik — mivel egyszer hallott tőlem egy előadást, ahol Marx Tökéjének említése után irodalmi példaként *Galsworthy*: „A Forsyte Saga” c. művéből idéztem — ezt kérte olvasásra. A harmadikkal nem tudom mi lett, kilépett az üzemből. És végül hatan azzal adták vissza *Thomas Mann* műveit, hogy „unalmas”. A negyven olvasó közül tehát hatnál egyáltalán nem sikerült a kísérlet. Ezeknél további, egyéni módszerekkel kell próbálkozni — lehet hogy elég sokáig.

Lilith mérnökei

Ezzel egyidejűleg folyt egy másik izgalmas próbálkozásom is, de értelmiségi csoporttal (mérnökök, közgazdászok); akik csak olyan könyvek olvasására mutattak hajlandóságot, „amit a világpiacra jegyeznek” (akár az író, akár a művet). Szerintük a mai magyar irodalom Németh Lászlónál kezdődik és Illyés Gyulánál ér véget, és a kettő között nincsen senki. Olvasásra érdemes verset utoljára Ady írt „igaz, most Juhász Ferenc próbálkozik valamivel, majd meglátjuk, mi lesz belőle...” mondták. E szemléletet könyvtáros kollégáim előtt nem szükséges értékelnem; ez a magatartás előbb-utóbb egyoldalúsághoz, az értelem beszűküléséhez vezet. A kísérlethez 13 olvasót választottam ki, akik jó barátokként együtt jártak mindenhova.

A kísérlethez kiválasztott író: *Kende Sándor* volt, aki gondolom megbocsát nekem ezért. Kende Sándort személyesen ismerem. Könyveit „nem jegyzik” a világpiacra, sokszor még a hazai könyvpiacra sem. Egy-egy művének megjelenését nem kísérí propaganda, hírverés; a kritikák is elkésve, sokszor csak évekkel

később foglalkoznak vele. Az olvasók egy része nevét sem hallotta, azt sem tudja, hogy a világon van. A kísérlethez ennek ellenére Kende műveit választottam. Tudtam, hogy elképzelésemben más segítségem nem lesz, mint a finoman megmunkált jellemrajzok, az írói mondanivaló. Tehát a könyv maga. Emellett bíztam abban a nagyszerű gesztusban, amivel Kende bezárja írásait: én megírtam, ti pedig gondolkozzatok rajta.

Munkámat másként kezdtem, mint előző kísérletemnél, mivel más volt a csoport műveltségi szintje és az egyének érdeklődési köre is. Ebből következett, hogy a könyvből nem az izgalmas dialógusokat vettem magnószalagra, hanem a vívódás olykor vitatható részleteit. A kísérlethez több példányt szereztem be a „Szerelmes barátaim”, a „Felmentő ítélet” és az „Elárult élet” c. könyvekből. A magnófelvételt azonban mégsem ezekből, hanem a „Lilith fiai”-ból készítettem. A könyv abból a legendából indul ki, mely szerint Ádámnak nem Éva, hanem Lilith, a másvilági asszony volt az első felesége; a két asszony gyermekei később örök harcban álltak egymással. Az író nyíltan hitet tesz Lilith gyermekei mellett, ezt az elgondolkoztató, bár filozófiai szempontból sajnos nem éppen problémátlan részt szántam családteknek.

Sajnos a könyvtárosnak nem áll módjában, hogy rejtett kamerával filmet készítsen az olvasóval való foglalkozásról és azt levetítse. Így csak elmesélni próbálok a foglalkozás indító jelenetét.

Egyik nap a kiválasztott tizenhárom közül négyen egyszerre jöttek be könyvet cserélni, ami — már előbb említett értékítéletük miatt — mindig izgalmas volt számomra. Már indulni készültek, amikor megkértem őket, hogy hallgassanak meg egy magnófelvételt. Arcukon látszott, hogy szívességet tesznek és ezt mintegy hangsúlyozandó, a könyvtárajtóban álltak meg. Megindítottam a magnót: „Éva és Lilith fiai azóta is örök háborúságban állnak egymással — hangzott fel a könyv zárórészlete — Lilith

gyermekei a lidércfejű szellememberek, a gondolkodók, az úttörők, az írók, a kutatók véget nem érő harcban állnak a köznap fiaival, akiktől a megnemértésnek, a lélek idegenségének, a temperamentum és az életcél másfajtaságának acélfala választja el őket...” — A három mérnök szinte dermedten állt az ajtóban, a negyedik közelebb lépett, úgy figyelt. — „...Éva fiai, sem az Ábelek, sem a Káinok, sohasem fogják megérteni Lilith gyermekeit, mert más az anyanyelvük... mert a fantázia édes mérge kering az ereikben, már pedig a fantázia a hétköznapi ellensége...” Itt elzártam a magnót és szándékolt közömbösséggel megköszöntem türelmüket. Kis csend után visszajöttek az ajtóból és egymás szavába vágva kérdezték: Ki írta ezt? — Ki ez a Kende? — Hol él? — Milyen könyvei vannak? — Hogy-hogy mi nem ismerjük? ... Alig győztem kérdéseikre válaszolni. A Kende-regényekből kiemeltem azokat a vonásokat, amikről tudtam, hogy vonzó hatásúak: a főhős műveltségét, az önmaga megteremtéséért vívott küzdelmet, a cél előtti megalkuvás vagy összeroppanás miértjét; a lelki gyötörődést egy-egy életút megváltoztatása, vagy a végső cselekedet megtétele előtt stb. Ezzel sikerült az első lépés, a kiragadott részlet és az én ismertetésem felcsillanította az érdeklődést. Mivel a „Lilith fiai”-ból csak egyetlen saját példányom volt, addig, amíg azt egyik elolvassa, a többinek a polcokon levő Kende-könyvek jutottak. És ismeretségünk ideje alatt először kérdezték meg, hogy én melyiket ajánlom. Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy nemcsak ők olvassák ma már Kende műveit, hanem sokkal többen. Ők, tizenhárom már „jegyzik” és elviszik a híret másokhoz is. Nagy vitára adott alkalmat *Bertha Bulcsu* interjújának megjelenése Kendéről — a „Jelenkor”-ban. Sőt! Egyik délután a könyvtárban hangosan olvasták fel és parázs vita követte Kende Sándor ugyanabban a számban megjelenő „Mi nem beszélünk...” c. novelláját is, „...Már az elején éreztem, hogy valami nagy lelki konfliktus miatt utazott le az asszony... Izgalmasak ezek a jelzések... Szinte megfogható a tépelődés... De miért éppen így veti fel a kérdést...? — mondták.

Ezt követőleg elolvasták *Bertha Bulcsu* másutt megjelenő írásait és éppen az interjú hatására kézbe vették a „Jelenkor”-t és az „Új Írás”-t; bár addig csak a „Nagyvilág” elégítette ki érdeklődésüket. A folyamatból világosan látni, hogy *mind jobban megismerték a mai magyar irodalmat, szélesedett érdeklődési körük, látókörük. A vitákban alkalmuk nyílt más írók és költők műveinek boncolga-*

Meskő—Póka ex librise

tására, célok, sorsok, utak és eszközök összehasonlítására. Ezzel az önmaguk teremttette szellemi gát átszakadt. Az ismeretek szabadabb áramlása és befogadása nemcsak a tizenhárom értelmiségre vonatkozott, hanem környezetükre is. Ez volt a kísérlet többlet eredménye. Mert a műszaki emberek, a kisebb vagy nagyobb funkcióban levő vezetők — *akarják-e vagy sem* — egyben példaképek is, hangadók bizonyos kérdésekben, magatartásban. Véleményüket, megjegyzéseiket környezetük figyelemmel kíséri olyannyira, hogy az nem egy esetben meghatározó jellegű.

Olvasás szívésségből

Más példa: van az olvasók között egy vékony réteg, amelynek egyéni jellemzője a beképzeltség. Ez a típus a nevelésnek, a ráhatásnak, az emberformálásnak még a lehetőségét és a környékét is elkerüli. Úgy véli, ő tökéletes és visszautasítja a könyvtáros tanácsát. Az ilyen ember vagy válogatás nélkül viszi el a hangzatos című könyveket, vagy olyat keres, amiről valakitől már hallott. Nekem is volt egy ilyen olvasóm, egy gépkocsivezető, aki szakközépiskolában érettségizett és igen sokat olvasott, de uram-isten miket, össze-vissza! Közeledési kísérleteim merev falba ütköztek olyannyira, hogy már attól tartottam, be sem jön többé a könyvtárba, ha nem hagyom békén. Végül is taktikát változtattam. Úgy ajánlottam olvasásra a könyvet, mintha szívésséget akartam volna kérni tőle azzal, hogy elolvassa. A könyvet — természetesen — úgy választottam ki, hogy abban *jellemének ellentétét* találja meg, de az részére mégis vonzó legyen. Elmondtam, hogy a szóban forgó könyv milyen érzelmi hullámot, milyen gondolatokat indított el bennem; mennyit tépelődtem rajta... és végül mégsem vagyok bizonyos benne, hogy valóban értékes és érdekes-e a mű, vagy csak én érzem annak... kértem, segítsen nekem azzal, hogy elolvassa és elmondja róla a véleményét. Szinte biztosra vettem, hogy ez az olvasó ezt a könyvet látó szemmel olvassa végig. Kereste azokat a pontokat, ahol azonosulhat, találkozhat velem. Így sikerült — a könyv elolvasása utáni beszélgetésben — ráirányítanom figyelmét az írói szándéokra. De ezt úgy tettem, mintha az ő felfedezése volna, és még hálás is voltam érte. Beszélgetéseink egyre izgalmasabbak és őszintébbek lettek; napvilágra került merevségének, beképzeltségének indítókai, és formálhattam jellemét, magatartását anélkül, hogy megsértődött volna nevelési szándékomon, hiszen ész-

Bor István ex librise

re sem vette. Nem tagadom, célom elérése érdekében *ajtót nyitottam saját lelkivilágom egy kis része felé is*. És ma már ezt az olvasókartont is azzal tehettem le: megértte. E foglalkozások közben tanultam meg, hogy az olvasók többsége nem azt a könyvtárost tiszteli, aki magasan felettük lebeg, mert a *felőtt ember nem viseli el huzamosabb ideig a kisebbségi érzést*. A jól felkészült, alapos ismeretei ellenére is szerény, derűs könyvtárost kedveli, aki barát is tud lenni, csendes társ az önmegteremtésben.

Írásom elején azt mondtam, hogy a szépirodalmi művek okos ajánlásával, megszerettetésével lehet leghamarabb olvasóvá nevelni az embert. Most hozzáteszem: ha igazak törekvéseink — márpedig azok —, akkor *merészen kell kísérleteznünk egy-egy olvasóval, vagy olvasói csoporttal*. De csak azután, ha legalább hozzávetőlegesen megismertük pszichikumát, érdeklődését, és felismertük érdekeit is. Az olvasóvá nevelésnek ez az útja természetesen megköveteli a könyvtárostól az *emberismeretet, az ember mélységes tisztelét, a rendszerességet, a következetességet, az olvasottságot, a fáradhatatlanságot*... és időnként a kudarcok elviselését is.

(Folytatjuk)

P. Tóth Béláné

Magyar Népművészet

A Corvina Kiadó a magyar népművészet és a vele foglalkozó újabb kutatások eredményeinek bemutatása végett 1968-ban *Ortutay Gyula* szerkesztésében sorozatot indított, a tíz kötetre tervezett *Magyar Népművészet*, mely négy nyelven (magyar, német, angol, francia) jelenik meg. Szerzői elsősorban külföldi olvasókhoz szólnak, de a magyar kiadás hazai érdeklődők számára is lehetővé teszi, hogy a magyar népművészettel megismerkedjenek. A kötetek stílusa közérthető, olvasmányos, szerkezetük világos, jól felépített. Színvonaluk ingadozása azonban elgondolkoztató. Néhol egyazon kötetben belül is találunk felemás megoldásokat.

A szerkesztőn, szerzőkön, a tudományág jelenlegi felkészültségén kívül könyvkiadásunk is vizsgálk ezzel a sorozattal. Korszerű köntösben, ízlésesen találja az illusztrációs anyagot, bár a fényképfelvételek minősége nem mindig éri el a kívánt színvonalat.

A sorozat célja *Domanovszky György* bevezető kötetéből (*Magyar népi kerámia*) derül ki a legvilágosabban. Eszerint „a

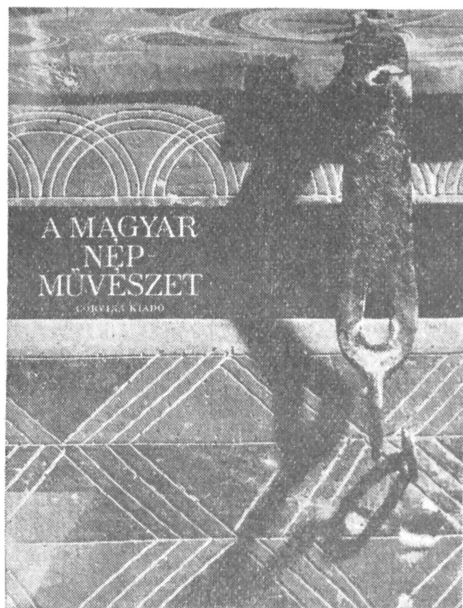
felövő generációk előtt egyre több olyan dolog válik homályossá, ismeretlenné, sőt megfoghatatlanná, amely az idősebbek előtt még magától értetődő, tartalommal teli volt.” A magyar népművészet — főleg a népzene, a viselet, a hímzés és a kerámia — a XIX. században tűnt fel sokarcúságával, színességével és formagazdagságával. Ma egyes ágai már visszavonulóban, sőt kihalóban vannak, de jelenlegi állapotában még rekonstruálni lehet a múlt századi virágkort. S mivel *Domanovszky* bevezetőjében azt is leszögezi, hogy „a népművészet egyenlő a parasztművészettel, tehát egy társadalmi osztály és nem egy nép művészete”, ebből kitűnik a sorozat feladatvállalása: nagy vonalakban, népszerűen, alapfokon bemutatni a paraszti életben formát öltő művészetet.

Ezt a célt azonban nem könnyű megvalósítani. A kötetekből mozaikszerűen áll össze a magyar népművészet egésze, de ez a feldolgozásmód az elnagyolás, a propaganda jelleg buktatóit rejt. 1969-ben például végre magyarul is megjelent az eredetileg (1958-ban a brüsszeli világkiállítás alkalmából) német, francia és angol nyelven kiadott *Fél-Hofer-Csilléry*-féle *A magyar népművészet* című összefoglaló munka. Sajnos, érezhető volt rajta a reklámozás célja, s ezen a magyar kiadás sem enyhített, de a terjedelem (94 l.) maga sem adott erre lehetőséget.

A *Magyar Népművészet* sorozat sem mindig mentes a könnyű megoldásoktól. Az álromantika szerencsére eltűnt, de a népszerűség, közérthetőség szándéka néhol az elmélyülést akadályozta.

Ki készíti — kinek?

Domanovszky György sorozatnyitó kötetének, a *Magyar népi kerámiának* bevezetőjében hangsúlyozza, hogy a népművészet eredendő kötöttsége a kinek a számára készül, és a ki készíti kérdéseiben rejlik. A parasztság soraiból kikerülő falusi iparos (a fazekas is) mindenekelőtt a használhatóságra, a hasznosságra figyel. A hagyományokhoz ragaszkodás viszont fékezően hat mindennemű művészi fejlődésre. A kerámiát előállító fazekas tehát az eladó és vásárló viszonyának ala-

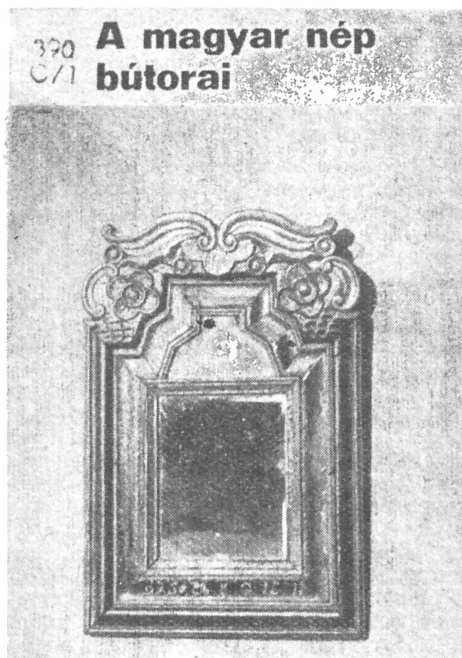
kulása következtében csak hosszú fejlődés során, s csupán a tehermentesítő gyáripár jelentkezésekor jut el a művészi önállósághoz. Ez a művészi tudatosodás egyben a közösségtől való eltávolodás, az eredeti tevékenység hanyatlásának kezdete is. Készítménye használati tárgyból dísz tárggyá válik, funkcióját veszti. A népi fazekasság egyedi darabokat előállító iparművészetté, a fazekas művészkeramikussá lesz. Mai tevékenysége a legszorosabban a lakberendezéssel függ össze.

A további fejlődés már az iparművészettel kapcsolatos. Külön tárgyalja az első hiteles, tipikusan magyar kerámia-tárgy, a Győr környékén talált agyagüst jellegzetességeit és a török hódoltság idején hazánkba települt habán (tiroli) fazekasok hatását. Földrajzi felosztás szerint veszi sorba a legfontosabb stíluscsoportokat, bemutatva egymástól különböző jellegzetes díszítéstechnikáikat, motívumait és színharmoniaikat.

Főrepül a páva

Manga János Magyar népdalok, népi hangszerek című köteténél különösen az első rész, a magyar népdalokról szóló fejezet ingerelt némi ellenvetésre. Iskolás szövegmagyarázatai paradox módon akadémikus utalásokkal tarkítottak. Az olvasóra zuhogó asszociációkat tükrözi a következő, lényegesen rövidített névlajstrom: Bessenyei György, Révai Miklós, Csokonai, Faludi Ferenc, Petőfi, Virág Benedek, Kultsár István, Kölcsey, Pálóczi Horváth Ádám, Erdélyi János, Kriza János, Vikár Béla, Bartók, Kodály, Lajtha László. A felsoroltak minden idevágó munkáját ismernünk kell ahhoz, hogy bekapcsolódhassunk Manga érvelésébe. Egy láncszem átugrása is értelmi csődhöz vezethet. Márpedig a névsort tekintve akad itt jószerével ismeretlen nézet elég. Ráadásul helyszűke miatt általában félmondatokat idéz. Kodály mondta egyebek között: „a magyar népzene a falu differenciált társadalmát tükrözi”. Mennyivel eredményesebb és meggyőzőbb lett volna egy kicsit hosszabban idézni a rendkívül tömören fogalmazó Kodályt! Valahogy ilyenénképpen! „Egy-egy magyar népdal és egy-egy beethoveni téma egymáshoz méltó testvérek... Minden nemzet azt tekint ki klasszikus művészetnek, amely legtöbbet fejez ki a nemzet lelkéből, a legtekélyesebb formában. Kik a mi zenei klasszikusaink? Nincs más zenénk, amely a magyar lélekbe mélyebben világít bele, tömörebb, ércnél maradandóbb formában. A magyar népdal a par excellence magyar klasszikus zene”.

A kötet második fejezete már jobban megoldott. A népdal eredetének, az ősi és

újabb rétegek jellegzetességeinek szemléltetése, a népdal és a népszokások (a közös munka teremtette dalolási alkalmak) bemutatása élményszerű.

A könyv igazi értékét a *népi hangszerekről* írottak adják. Történetük, készítési módjuk, elterjedésük elemzése, a hangszerek és személyneveink kapcsolatának etimológiai fejtegetése az első ilyen jellegű magyar kísérlet. Itt már teljesen be tudja kapcsolni olvasóját.

Népviselő és kivetkőzős

Jóval egységesebb kép áll össze Gáborján Alice könyvéből. A *Magyar Népviselők* bevezetőjében leszögezi, hogy a népviselő nagyjából a parasztság ruházata. Alakulása azonban két, egymással kapcsolatba nem hozható tényezőtől, az emberi (személyes) és a történelmi (személytelen) hatástól függ. Az egyes korok népviselői divatjába pedig alakítóknak szült bele a felsőbb társadalmi osztályok és a szomszéd népek ruházatának hatása is. Végezetül a döntő szerep mégis a saját megoldásoknak jutott.

Gáborján Alice egyik fő érdeme, hogy nem áll meg a tények felsorolásánál, hanem nagy jelentőséget tulajdonít a paraszti közösségek szelekciós képességének. Hiszen a sokféle hatásból kihámozni a hasznosat, a gazdaságilag kifizetődőt, a szabásban és színvilágban időtálló, s ehhez ragaszkodni az új hatások ellenében:

ez a népviselet klasszikus alapja. Ezek a különböző időbeli elemek olyan új egységben fonódnak össze, ami már egyik eredeti stílusra sem emlékeztet, hanem egy teljesen más kifejezési módban, a paraszti stílusban éli új életét.

Gáborján Alice könyvének másik nagy érdeme, hogy mai kulturált öltözködésünk terén is biztosan eligazít. Néphagyományaink ismerete kötelességünk és érdekünk, hiszen a romantika népviseletek iránti érdeklődése napjaink öltözködésében ismét előtérbe kerül. Az ősi magyar szín- és motívumelemek ismeretének hiányában viszont lehetetlen a helyes díszítés, ízlésünk deformálódhat. Népviseleteink színvilágának elemzéséből generációs eltolódások, az anyag használatából a falu (népdalainkból is ismert) differenciáltsága olvasható ki. Mindmáig tartja ősi jelentését a fiatalos piros szín, és az öreges-szegényes kék és zöld. A szín és a díszítő motívumok zsúfoltságára törekvő népviseletnél a ritkás, kevés szín jelzi a szégyenséget, a színes, minél jobban kitöltött felület a gazdagságot. S ez utóbbi kihangsúlyozására szolgál a nőknél a ruhadarabok száma is (például a sok szoknya). A „kivevőkész” folyamatának kristálytisztá felvázolása még ebben a kitűnő könyvben is külön dicséretet érdemel.

Gáborján Alice rendkívül tömör, világosan szerkesztett könyvét jól egészíti ki *Fél Edit Népviseletek, népi himzések* című monográfiája (a Fél–Hofer–Csilléry-féle A magyar népművészet-ben megjelent írásának kibővített változata), amelyből itt a himzésminták változatosságának, alakulásának és a mai továbbélésnek bemutatását emelnénk ki.

A bölcsőtől a koporsóig

Népvándorlás korabeli (ó)török jövevényszavaink között szerénykednek a szék, koporsó és bölcső szavaink. Önmagában ez még nem jelenti azt, hogy e fogalmakkal egyidős volna bútorművészetünk. Am, hogy a bútorfajtaik közül éppen az ősbútor (trónus = szék), valamint az élet és a halál legfőbb kellékeinek (bölcső, koporsó) nyelvi kicsapódásai kerültek viszonylag korán átvételre, az mutatja a rájuk való igényt és a társadalom-történettel kapcsolatosan művelődés- és művészettörténetünk fejlődési irányát is. Kategorikus fogalmazásban: a bútor az emberrel mindenkor legszorosabb kapcsolatban tartó ipari készítmény, s mint ilyen visszahat rá. Például honfoglalás kori bútorszakszókincsünk gyarapodása (asztal, abrosz, szekrény = ácsolt láda) egyben az állandó letelepedés, a földműves foglalkozásra való áttérés életmód-

dal (lakberendezéssel) kapcsolatos tükröződése.

K. Csilléry Klára *A magyar nép bútora* című kötete biztos eligazodást nyújt hazai bútorkészítésünk történetében. Bevezetőjében azonnal meghatározza a *bútortörténet* helyét: egyrészt az iparművészet és a népművészet határán áll (bútorainkat a XVIII. századig tanult céhbeli mesterek készítették), másrészt egyes alkotások (mennyezet, karzat, szószek) az építészet és az iparművészet mezsgyéjén találkoznak, lévén a berendezési tárgy az épület szerves része.

A népi bútorművészet eredetének vizsgálatakor felhívja a figyelmet a bútorformák célszerű alakulására, a bútornak a lakóházban elfoglalt helyéhez, a rendeltetéshez való mindenkor alkalmazkodására. Célszerűnek tűnik az is, hogy a díszítés a lakások füsttelenítésével kezdődik. A díszítés fejlettebb foka, a festés pedig a mesterség szakosodását vonja maga után. Az önállósuló bútorfestő-asztalosok vándorlása is törvényszerű: megrendelőikhez (a nemesség és az egyház) kénytelenek alkalmazkodni helyileg is. A díszítőelemek jellegzetességeinek felsoroláskor derül ki, hogy a reformkori tulipános láda divatja a motívumok kötöttségében rejlik. Emberfigura kizárólag menyasszonyi ládát díszíthetett, azt is csak stílizáltan, egyéb élőlény ábrázolása éppígy ritkaságszámba megy: *döntő forma a virágózás*. A helyi stílus, az egyes bútorfestő-asztalos iskolák hatása azután még ezt a kötöttséget is súlyosbítja. (*Kós Károly* külön kötetben számol be az egyik legszínesebb erdélyi asztalos-központól, Vargyasról, mintegy továbbgondolva Csilléry Klára idevágó következtetéseit.)

Pásztorok művészete

Manga János egy korábbi tanulmányát (*Pásztorművészet*, 1963.) bővítette ki *Magyar pásztorfaragások* című kötetében. Vállalkozása a magyar népművészet egy mostohán kezelt ágát, a pásztorművészetet öleli fel. Teljesség igényű, *kézikönyv* jellegű munka. Egységes szerkesztésmód, arányos tagolás és élvezetes leírás jellemzi a pásztorművészet kialakulását és fejlődéstörténetét bemutató könyvet. Élmenyszerű a népművészetben belüli sajátos hely kiemelkedtetése abból a zárt, kisközösségi életformából, mely a földműves életmódtól és szokásoktól egyaránt eltér. A pásztorok (juhászok, kanászok, gulyások, csikósok) maguk készítették számos eszközeinek díszítése elsősorban zord életük otthonosabbá tételét szolgálta, a természetben élő ember szép iránti, nomád ösztönétől sugallva.

A pásztorfaragások lényegesen díszesebbek a földművesmunkáknál. Használhatóságban is különböznek egymástól. Melyek ezek a használati tárgyak? A terelés és az őrzés eszközei (bot, kampó, karikás, balta, kanásztűlök), az életmód meghatározta tárgyak (ivótűlök, sőtartó, rühzsírtartó; merítőedények, bárányjel), a „pásztorakésség” (tükrös, bicskatarító, tűzcsiholó eszközök) és nem utolsósorban a szórakozást biztosító hangszerek (flóta, duda, tambura). A pásztorok művészi érdeklődése ezekre a tárgyakra *egyformán* irányul.

Egy tűnő világ üzenete

Ez év januárjában jelent meg a sorozat hatodik köteteként (és fogyott el nyomban), *Dömötör Tekla Magyar népszokások* című munkája. Hatalmas kultúrtörténeti tájékozottságot mutató és alkalmazó összehasonlító jellege, rendkívül feszes szerkezete, egymásra épülő, logikus okfejtése, pontos meghatározásai és már-már a puritánságig egyszerű és világos stílusa ritkaságszámba menő élmény. Hiszen az olyan gyakori történelmi változásokon áteső, nagy táji eltéréseket mutató sokrétű jelenségnek, mint a népszokások, ilyen könnyed, egyszerre tudományos értékű és olvasmányos visszaadása páratlan teljesítmény.

Az emberi élethez, a naptári évhez fűződő szokások Gordiusz-csomójából csak a forma vizsgálatával lehet kibogozni a jellegzetesen magyar népszokásokat. Sajátosan magyarok csak azok a *művészi formák*, amelyek e szokásokhoz fűződnek; népszokásaink költészete, dallamvilága, szín- és formaízlése. Ugyanakkor népszokásainkat színezi (és összehasonlítási alapul is szolgál) a velünk együtt élő, minket körülvevő népek szokáshagyományja is.

Milyen népszokásokról beszélhetünk? Vannak a falu minden lakójára *kötelező* szokások, de léteznek korosztályoknak, nemeknek, foglalkozási ágaknak külön szokásai is. Ezekből rögzíteni csak az ún. *szokásmoделl*t lehet, amit azután éppen a gazdag variációs lehetőség tölt meg időről időre tartalommal és élettel, és őrzi meg napjainkig. Valójában mindig ünnephez, a pihenéshez kapcsolódik, s emi-

att színjátékszerű (sajátosan mozgékony dramaturgiával). Népszokás fűződik a naptári évhez (évszakok változása), az emberi élethez (lakodalom, temetés, felnőtté válás, Hont Ferenc fogalmazásában: „életszínjáték”), munkakalkulációhoz (arató, szüret), közösségi erkölcsi normákhoz („kibeszélés” = zángózás) és joghoz (adás-vétel = áldomás).

Végezetül idézni kell Dömötör Teklát. A népszokás: „Voltaképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapija lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód, melynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyománynak. Egyszerre illetlen, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia.”

R á c z - S z é k e l y G y ő z ő

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Magyar Népművészet sorozat

- Domanovszky György: Magyar népi kerámia. Corvina, 1968. 73 l.
Manga János: Magyar népdalok, népi hangszerek. Corvina, 1969. 65. l.
Gáborján Alice: Magyar népviseletek. Corvina, 1969. 64 l.
K. Csilléry Klára: A magyar nép bútorai. Corvina, 1972. 74 l.
Manga János: Magyar pásztorfaragások. Corvina, 1972. 86 l.
Dömötör Tekla: Magyar népszokások. Corvina, 1972. 72 l.

Sorozaton kívül munka

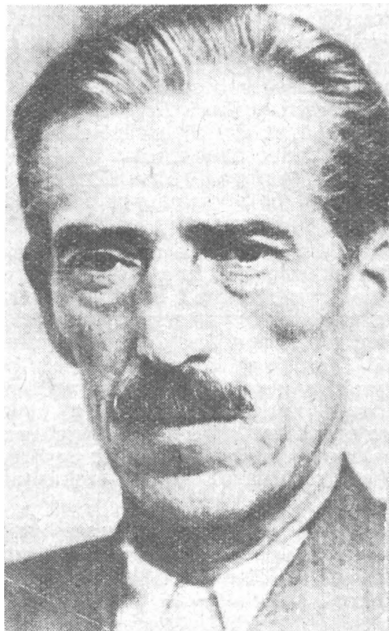
Fél Edit—Hofer Tamás—K. Csilléry Klára: A magyar népművészet. Corvina, 1969. 94 l.

Az Arcok és vallomások újabb kötetei

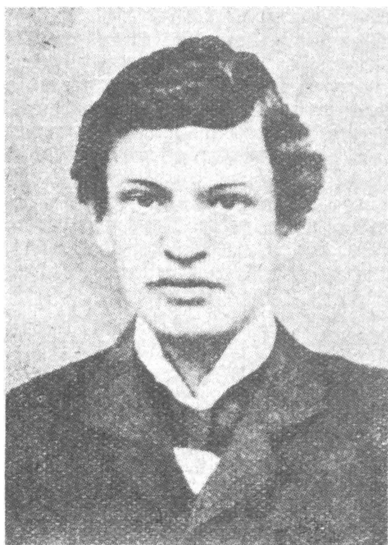
Az irodalomtörténeti könyvsorozatok közül, azt hiszem, a *Szépirodalmi Könyvkiadó* gondozásában megjelenő *Arcok és vallomások* a legismertebb, legnépszerűbb sorozat. (A sorozatot indulásakor már bemutattuk, ld. a Könyvtáros 1967. 6. számának 360. oldalán Lukácsy Sándor írását.) A sorozat keretében látott napvilágot például Gyertyán Ervin *József Attilá*-ja, Pók Lajos *Babits Mihályról* készült portréja, Vezér Erzsébet *Ady Endre* útját követő tanulmánya, s az egyik leg sikerültebb kötet: Réz Pál *Szomorú Dezső*-je.

Az újabb kiadványok között ott találjuk Halász László kötetét *Karinthy Frigyes*-ről. Halász művészet-pszichológus, s ezt az „alapállást” vállalja is, amikor az egyik legizgalmasabb problémával indítja a tanulmányt, s Pálóczi Horváth Györgyöt idézve maga is kérdez: „Mi az oka, hogy Karinthy, akit mindenki szeretett, a kortársak számára elsősorban jelenségként tűnik fel? ... azt mondják, és valószínűleg írni is fogják, hogy a mű hiányzik, roppant torzó maradt csak ránk...” A könyv egésze bizonyítja aztán, hogy Karinthy igenis nagy író volt, hogy remekműveket hagyott ránk, hogy teljesítménye — és nemcsak a valóban létezett, ismert Karinthy-jelenség — óriási. Kosztolányi szeretettel és értéssel mondott megjegyzése is találó: „Ez a marha volt közöttünk az egyetlen zseni.” Halász elemzi az *Így írtok ti!*-t, s a puszt-

ta dicséreten, magasztaláson túl irodalomtörténeti jelentőségéről is szól. A *viszszasságok*, a „minden másképpen van” érzékelője, írója lesz ismerősebb számunkra. A paradoxon, a feloldhatatlan, a szellemben, gondolkodásban létrejövő ellentét minden művészet alapja — Karinthy ezt nagyította óriásivá. Az írás mestersége, műveite is furcsaság már, ezt szinte minden író tudja, érzi; Karinthy-nál ez a feszengés vissza-visszatérő motívum, amely sokszor az elégedetlenséggel, az öngúnnal párosul. A *Találkozás egy fiatalemberrel* című novellát az egész életműből is kiemeli Halász. A kötet bemutatja a költő, novella- és regényíró, a publicista, a humorista, a színpadi szerző Karinthy-t — s mindvégig Ka-

Szabó Pál

A fiatal Karinthy Frigyes

rinthy emberi arcát, a magyar irodalomban senkihez sem hasonló, mégis mindenkihez tartozó egyéniségét, magányát és vágyát, hogy „mindenkinek rokona, ismerőse” legyen. Halász László könyve különös módon arra figyelmeztet, hogy milyen kevéssé, milyen felületesen ismerjük ezt a zseniális életművet.

Czine Mihály Szabó Pálról írott tanulmánya kronológikus sorrendben követi az író életét és pályáját a bihari szülőföldtől vissza az ugrai temetőig. A könyv bepillantást ad a népi írók mozgalmába, a

Kelet Népe című folyóirat szerveződésébe, munkájába; szó esik a Szabad Szóról, amelynek története összefonódott a Nemzeti Parasztpárt és a függetlenségi mozgalom történetével. Czine Mihály bemutat egy író, akinek nemcsak műveit, írásait ismerik, hanem akinek irodalom-szervező, politikusi munkáját is számon tartják. „Szabó Pál csodálatosan gazdag érzelmeihez képest még a Szabó Pál írói eszközei is szegényesek. Pegazusa többször zabla nélkül röptül, az író olykor

Sarkadi Imre

csak úgy átzúgnak a dolgok, s a Pegazus hirtelen lép a földre” — írja Czine, jellemezve és értékelve is az „autodidakta” Szabó Pált, s a példaképhez, Móricz Zsigmondhoz hasonlítva megjegyzi, hogy „Szabó Pál faluképe nyugalmasabb a Móricz Zsigmondénál”. Ehhez kapcsolódva aztán így fogalmaz: „Móricz Zsigmond is tudta, ábrázolta, hogy nincsen olyan szegénység, amely a lélek belső lehetőségeinek a kiélését teljesen lehetetlenné tenné, de a szerelem és szépség kivirágzását a szegénysorokon Szabó Pál nála is teljesebben írta meg. Már csak legényes élet-szeretete, idillre hajló látása következtében is. Móricz Zsigmond vagy-vagyokban látott, Szabó Pál ahogy lehet-ben gondolkodik.”

Kőnya Judit nehéz feladatra vállalkozott, amikor *Sarkadi Imrét* akarta bemutatni. Az évek óta gyűrűző vitákat, az élő és még fiatal kortársakat, barátokat, az azóta is kínzó problémákat nem lehetett megkerülni, figyelmen kívül hagyni. Az irodalomtörténésznek gyakran amúgy is nehéz ítélni, értékelni — feltárni az

A fiatal Csontos Gyula

író legrejtettebb ügyeit, gondolatait, bár mindez nem az érdekesség látszatáért, nem az olvasók pletykaéhségének kielégítéséért szükséges, hiszen a „titkok” leleplezése gyakran segít a megértésben, az érzelmi kapcsolat kialakulásában. Sarkadi — ha ma élne, ötvenkét éves volna. Ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelyik a felszabadulás után érett felnőtté, amelyik fiatalon, korlátlanul érzett lehetőségekkel indult egy másféle, új világ teremtetésére. Illyés Gyula szerint Sarkadi élete és írói pályája elválaszthatatlanul összeszővődött a felszabadulás utáni másfél évtized történetével, s azon belül is egy nemzedék jellegzetes útját „futotta be”. Kőnya Judit igyekszik tárgylagosan, az adatokat, vallomásokot sorolva megidézni Sarkadi: regényeit, drámáit, elbeszéléseit és emberi gyötrelmeit — a halálát is. Az *Arcok és vallomások* sorozatnak ez a kötete olyan íróhoz hoz közelebb, akinek műveit fel-felújítják ma, színházban, rádióban, filmen újra meg újra találkozhatunk velük, s akinek megválaszolatlan kérdései, gyötrődései a társak műveiben is fellelhetők. A kötetet Sarkadi Imre egyetlen fennmaradt ön-életrajza zárja: mindössze másféloldalas tömör, tárgyyszerű összefoglaló, amely az 1955-ös évig sorolja a fontosabbnak ítélt adatokat.

A sorozat az íróportrék mellett újabban színész-életrajzokat is közöl. Ezek sorában eddig Demeter Imre *Somlay Artúrról* készített tanulmánya és Galsai Pongrác *Csontos Gyulát* bemutató írása jelent meg. A Csontos-esszé a színész pályáját követve elvezet a háború előtti színházi

életbe, olyan arcok — rendezők, színészek képei villannak fel, akiknek ma már jobbra csak a nevét ismerjük vagy akiket esetleg egyszer-egyszer filmvászonon láttunk, de akikről tudjuk, hogy döntő szerepük volt a magyar színházi kultúrában. Galsai Pongrác igen ötletesen a színészet és a színészek általános problémáival indítja a könyvet: mindenekelőtt a nagy színészegyeniség varázsának titkát járja körül, s feltételezi, hogy talán éppen a színészi hibák különböztetik meg, s jellemzik a kiemelkedő figurákat. „Jászai Mari teátrális volt, és mégis; Blaha Lujza szakácsnősen harsány, és mégis; Pethes Imre szürke, és mégis; Bajor Gizi barokkosan szépélő, és mégis... de különösen áll ez Csontos Gyulára.” Csontos

az „őskomédiás” típusa, akinek minden képessége rejtett tartalékai, belső ellentmondásai csak a színpadon érvényesültek.

Az *Arcok és vallomások* sorozat praktikus zsebkönyv formában jelenik meg, sok képpel — családi fotókkal, kéziratos másolatokkal, színpadi jeleneteket megörökítő felvételekkel —, vonzó tipográfiaiával. A könyvek végén az életrajzi adatok összefoglalóját találjuk. Talán a népszerűbb feldolgozás, az olvasmányosság igénye miatt maradtak el a jegyzetek, a szakirodalomról szóló tájékoztatás, a névmutató, pedig ezek az ilyenféle tanulmányoknál, ismeretterjesztő kismonográfiáknál is hasznosak lennének.

Levendél Júlia

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Demeter Imre: Somlay Artúr. 1972. 160 l.
Halász László: Karinthy Frigyes. 1972. 267 l.
Czine Mihály: Szabó Pál. 1971. 306 l.
Kónya Judit: Sarkadi Imre. 1971. 229 l.
Galsai Pongrác: Csontos Gyula. 1972. 168 l.

Kincskeresők

Kincs, kincskereső, kincsesláda: különös csillogású szavak a kisgyermekek képzeletében. Móra Ferenc könyve és a szegedi folyóirat a csillogó szónak valódi aranyfedezetet adott. A Móra Kiadó új „Kincskeresők”-et avat legújabb, ilyen című antológiájával, mint arról a Könyvtáros 1973. 2. száma (105. l.) már hírt adott. A könyv meséket, verseket, játékokat tartalmaz, „mindazoknak, akik már jól tudnak olvasni és szeretik a szép könyveket”. Az érdeklődést, amivel a kötetet kézbe vesszük, kicsit csökkentti ugyan a silány papír és a régi iskolai olvasókönyvekre emlékeztető nyomdatechnika, de megsokszorozza a felfedezés: az antológia élén álló fejezet — Akom-bákom címmel — az olvasásról, a könyvről, a könyvtárról szól. A legkisebbek bevezetése ilyen fogalmakba, mint a *jel*, az *írás*, a *könyv*, a *könyvtárhazsználat* olyan vállalkozás, melyre fel kell figyelnünk. A gyermekkönyvtárosok, iskolai könyvtárosok és nevelők közös gondja, hogy a környezetismeret és az olvasás tananyagában szereplő fogalmakat — és általában az alsótagozatos tanulók könyvről, könyvtárról alkotott képét — milyen olvasmányokkal, szemléltető képekkel gazdagíthatják. Most egy népszerű kiadvány vállalkozik a hiány pótlására. A továbbiakban a kötet élén álló, említett fejezetet szeretném részletesen ismertetni.

A jó ötlet, sajnos, nem találkozott igéyes megvalósítással. A fejezet szellemes illusztrációkkal kezdődik a gondolatkozás eszközeiről. Az iskolai oktatásban és a könyvtárlátogatások alkalmával is jól használható szemléltető képsorozat értékét azonban csökkentti, hogy nem teljesértékű az áttekintés: elmaradtak az auditív- és az audiovizuális eszközök, az írásos közlésmódok közül pedig a könyv és a folyóirat. Még a „jelek” csoportját is gazdagíthatták volna ötletes rajzok. Elsősorban az írást megelőző — s néhány esetben ma is élő — jelek megemlítését hiányolom. Ezek az írástörténetet bemutató részt is jobban előkészítették volna. Ott zavarónak tűnik ugyanis, hogy a jel, jelzés és írás fogalma állandóan keveredik: „Peru lakói pl. csomózták az írást”, de a hieroglifák csak mint rejtélyes jelek szerepelnek. S az egyiptomi „képbetűkből” származnak a mi betűink? A Sok betű egy oldalon c. részen érződik legjobban, hogy szerzője nem tudta, kihez és hogyan szóljon. Legfőképpen a 6—10 éves korosztály sajtóságaival nincs tisztában, s ez stílusában, idézeteiben, az általa példaként említett gyermek-, illetve ifjúsági könyvek mibenlétében is megmutatkozik. Banális példával illusztrálja az olvasás fejlődési fokozatait, majd Mikszáthot, Móriczot, Adyt és Aranyt szólaltatja meg — negatív példaként! Lám: Mikszáth tizen-

öt éves kora után jött csak rá arra, hogy az olvasás nem kényszermunka, s Ady és Arany is „Mohón, systema nélkül — olvasott — szaporán...” Aggályaim a könyvtárról szóló részben is szaporodtak. Úgyes hasonlattal vezeti be a szabadpolc fogalmát, de a könyvek elhelyezésének rendjét nem mutatja be sikeresen. S a katalógusban vajon miért keresné az alsótagozatos gyerek A Vöröstorony kincse íróját a *K* betűnél a *H* betű helyett? És melyek azok a „könyvformában kiadott nyomtatott katalógusok, könyvjegyzékek”, melyeket ez a korosztály forgatna? Úgyes indokolja, hogy a könyvtár könyvei közötti tájékozódás képessége az olvasmány megválasztásának alapja. Példáiban a Pöttyös Panni és a Brumi sorozat helyett valódi irodalmi alkotást is említhetett volna. Az ismeretterjesztő irodalommal kapcsolatos problémafelvető kérdései szerencsésebbek. S még mi minden van itt: a tévé-mesét is megtalálhat-

juk a könyvtárban, tervszerűen gyarapíthatjuk saját könyvtárunkat, töltsük ki az Ezt olvastam c. játékos olvasónaplót, s tegyük le a könyvbarát-próbát! Az utóbbi tanácsok már a felsőtagozatos úttörőknek szólnak. S nem merem idézni az iskolai könyvtárakról a szerző véleményét, amit ezzel az intellemmel ment: „Mégis érdemes mind a két könyvtárba egyszerre járni.” — Sokkal szerencsésebb a Hogyan lett az írásból könyv c. részlet. Úgyes, rövid írástörténeti áttekintés.

Könyvről, olvasásról szóló gyermekversek tarkítják és zárják a ciklust. Kedvesek, találóak a rövid olvasmányok is. (Malmberg: Ake ábécéskönyve; Macourek: Kréta). Fási Katalin Dugó és a krimi című tanmeséje mind témájában, mind stílusában elüt az egész könyvön uralkodó összefogott, tapintatos nevelésándéktól. (1972. Móra, 296 l. 28 Ft.)

Könyves-Tóth Lilla

kézikönyvtár

Vitányi Iván: Közösség — közönség

„Ugyan mit szolt volna Orpheusz, ha azt mondták volna neki, hogy valamikor száztagú zenekarok lesznek, írásból játszanak gépies egyöntetűséggel, egy olyan ember kézmozdulataira, aki maga még csak nem is furulyázik? És mit szolt volna. ahhoz, hogy sokan még ezt a zenét is csak egy dobozból hallgatják? Ehhez képest már jóformán semmi az, hogy a zene megalkotásában a gép is részt vesz.” A dolgok ilyenét megvilágítása után már nem is tűnik abszurdnak Vitányi megállapítása, mely szerint az elektronikus zene népművészetté válhat, ahogy például a fényképezés válik azzá napjainkban. A kötetben található valamennyi cikkre jellemző ez a szellemes, dialektikus, dinamikus gondolkodásmód. Ez azonban csak egyik összetevője szemléletének, módszerének. A művészet struktúráinak marxista szemléletű szociológusa nem összeérőltetett. „Mit mondtak a marxizmus klasszikusai a művészetszociológiáról?”- vagy „Lenin a tömegkommunikációról”-szerű kiskátékból idézi a marxizmus klasszikusait. Vitányi újszerű kérdéseket tesz fel a marxizmusnak, s meglepve tapasztaljuk, hogy a marxizmus filozófia milyen érzékenyen reagál napjaink művészetszociológiai kérdéseire.

Vitányi szerint a művészetszociológia csak akkor emelkedhet a tudomány szint-

jére, ha nem csak a művészetet magyarázza a társadalomból, hanem a társadalmat is a művészetből, de csak akkor, ha a művészet fogalmát az *autonóm művészet* (IX. szimfónia, Háború és béke) mellett kiterjesztjük a művészet *közhasznú* (sláger, fényképezés, nóta) és *elemi* (a hétköznapi nyelv művészi elemei, szép táj, szép nő) formáira is. De ez még mindig nem elegendő ahhoz, hogy a művészetből a társadalomra, a mű és a befogadó viszonyáról az egyén és a társadalom viszonyára következtethessünk, ehhez az is szükséges, hogy a művészi ízlést magába foglaló *magatartásrendszer szociológiáját* tanulmányozzuk.

A marxizmusnak feltett kérdések egyik legnehezebbike a *szocialista kultúra* meghatározása. „Félő, hogy egyelőre inkább a ráolvasás szintjén vagyunk, mint a szabatos megfogalmazásén” — állapítja meg ezzel kapcsolatban Vitányi. A marxizmus klasszikusainak erre a kérdésre sincsen „kiskaté válaszuk”, de a termelési-társadalmi alakulatok általuk felvázolt és Tőkei Ferenc által kidolgozott modelljei segítséget jelentettek Vitányinak ahhoz, hogy a szocialista társadalom kulturális modelljét körvonalaíthassa. A polgári és a szocialista modell között az a perdöntő különbség, hogy az utóbbiban nincs helye a magaskultúra árnyaként

funkcionáló szórakoztató művészetnek, helyét a népművészettel (vagyis a hagyományos közhasznú kultúrával) és az új szocialista művészettel is összefüggésben álló új közhasználatú kultúra foglalja el. Az autonóm és a szórakoztató művészet kapcsolata nem dialektikus, az autonóm és a közhasználatú művészeté viszont egyszerre ellentétes és egységes. Vitányi látja, hogy tételei túlságosan szépen hangzanak, szükségesnek tartja szociológiai bizonyításukat, melyhez azonban most még nem állnak rendelkezésére egzakt vizsgálati adatok.

Most, amikor a *munkásosztály művelődése* ismét különös nyomatékka került napirendre, nem árt felidézni a cikkgyűjtemény egyik legértékesebb tanulmányát, a „Munkásosztály, munkásság, művelődés” címűt. A cím első két szava már arról árulkodik, hogy Vitányi változatlanul érvényesnek tartja a marxi munkáskategóriát, ugyanakkor más — ugyancsak marxista — elvek alapján történő osztályozására is kísérletet tesz. A munkásosztálynak Vitányi szerint is a nagyipari munkásság a gerince, de nem egyetlen eleme, hiszen tágabb értelemben ebbe az „osztályba” tartozik a dolgozók nagy többsége, még a tudományos dolgozók is. A jövő tágabb értelemben vett proletárkultúráját ezek után hiba lenne egyedül a szűkebb értelemben vett munkáskultúra hagyományaira építeni. A régi szervezett szocialista munkásság sajátos műveltsége (melynek irodalmi vonulata Balzac, London, Gorkij, France, Tolsztoj, Andersen-Nexó, Kassák nevével jellemezhető) már a múlté, amikor is a szocialista ízlés rendező elve az osztályelnomás elleni küzdelem volt.

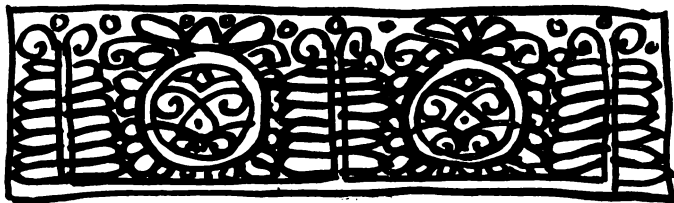
A mai szocialista munkáskultúra rendező elve a forradalom továbbvitele, a teljes társadalom bonyolult rendszerének alakítása. Az ilyen célok megvalósításának előfeltételei bizonyos belső indulatok. Ezeknek hajtóanyagaiban olyan értékötvetetek találhatók, melyek összetevőiket — ismét irodalmi művekkel jellemezve — Konrád, Ionesco, Fejes, Solohov műveiből merítik. Richard Hoggarth nyomán Vitányi is lényeges kérdésnek tartja azt,

hogy a munkásságnak nem csupán egyfajta élcsapata (fejlett kisebbsége) van, hanem legalább kétféle: egy intellektuális és egy politikai, s a kettő nem esik szükségszerűen egybe. A munkásság sajátos ízlésstruktúráját ott kell keresni, ahol a kétféle kisebbség egybeesik.

„A televízió, hogy minden igényt kielégítsen, olyan Csárdáskirálynőt akar játszani, amit Gyurkó írt, amelyben Lenin is szerepel, s a végén megalakul a szocialista brigád, rendezője Jancsó, de stílusa Keleti Mártonné, zenéjét Kodály-tanítvány szovjet zeneszerző írja, egy beat zenekar adja elő hegedűn, rövidre nyírt hajjal, Vass Lajos vezényletével” idéz egy értelmiségi társaságban elhangzott tévékritikát Vitányi, s nekilát ennek az „ízlés-gubancnak” kibogozásához. Hangsúlyozza, hogy szó sem lehet ugrásszerű ízlésváltozásokról, de az *alulról felfelé nyitás* (Röpülj páva, jó beat, jó krimi) és a *felülről lefelé nyitás* (Bernstein zenei ismeretterjesztő műsora, Szinetár Ember tragédiája) sikeres megvalósításai serkenthetik ezt az egyébként lomha folyamatot.

Néha úgy tűnik, hogy az esztétikai értékekre oly érzékeny Vitányi letepsi a fegyvert az alacsony igények előtt: „Felnőtt emberekről van szó. Mindenkinél elidegeníthetetlen joga, hogy maga válassza meg azt a fajta művészetet, amellyel élni akar.” A slágerélvezők megértése és — ha kell — megvédése azonban Vitányinál nem kapituláció az „ez van” előtt, mert hamarosan következik egy-egy egyensúlyt visszaállító mondat, bekezdés. „Horribile dictu” még az igényes, magasszintű művészetek kisebbségben levő közönsége mellett is kiáll. Szóvá teszi a túlzott megértést is, rosszállván, „hogy az amúgy is populárist még jobban megcukrozzuk.” Sok mindenről esik még szó ebben a cikkgyűjteményben, mely végigolvasva markáns vonásokkal rendelkező rendszerré áll össze: a művészet pártirányításáról, Magyarország zenei térképéről, a népdal jövőjéről, az agitációs művészetről a „közösség — közönség” refrénjével. (NPI, 1973. 176. l. 32 Ft.)

Kamarás István

Gallyas Ferenc—Fülöp Géza: Mit kell tudni a világ sajtójáról?

A Kossuth Kladó „Mit kell tudni...?” című kézikönyv sorozatának e legújabb kötete jól szolgálja a tájékozatlap munkát, annál is inkább, mert nem vagyunk bővíben korszerű hazai és nemzetközi sajtótörténeti feldolgozásoknak. (Dezsényi Béla és Nemes György sajtótörténete is csak 1918-ig tárgyalja témáját, de a munkásmozgalmi sajtó nélkül.) Ismeretes, hogy a sajtó napjaink egyik legelterjedtebb és leghatásosabb tömegkommunikációs eszköze; valóságos „nagyhatalom”, amely nemcsak tájékoztat, hanem rendkívül hathatósan befolyásolja is a közvéleményt. Egészen természetes, hogy a rádió, a televízió, a napi sajtó stb. állandóan, nap mint nap hivatkozik a különböző hírügynökségekre, lapokra; következésképp a közönséget érdekelheti, vajon *egy idézett napi- vagy hetilap milyen irányzatú, hol jelenik meg, és hogy hol működik egyik vagy másik hírügynökség.* Ebben a kötetben erről kapunk szakszerű, közérthető módon megfogalmazott tájékoztatást. De túl is megy a mai állapot bemutatásán: az országok sajtójáról, lapokról, folyóiratokról és hírügynökségekről rövid, magvas történeti áttekintést nyújt. A szerzők a következő fejezetekre osztották anyagukat: 1. A sajtó egyetemes fejlődése, 2. Néhány nagy hírszolgálati irodáról és világlapról, 3. Adatok az egyes országok sajtójáról, 4. A magyar sajtó.

Az első fejezet a sajtó történelmi szerepét vázolja, majd tisztázza a sajtó fogalmát és tartalmi kérdéseit, a különböző sajtótermékek változásait. Megtudjuk, hogyan is alakult ki a sajtó mai fogalma és különféle megjelenési formái, mi az ismerve annak, hogy sajtóterméknek nevezhessük ezeket a kiadványokat. A sajtó őse, a hírközlés a rabszolgatartó és a feudális társadalmakban, a kézíratos újságok, a nyomtatott újságlevelek, vásári tudósítások stb. jelentették az időszak, rendszeres sajtó előzményeit. Érdekes történeti adatokat tudunk meg a sajtó 17. századi elterjedéséről, a 18. századi morális hetilapokról, a hírlapokról, a sajtó szerepéről a polgári forradalmak korszakában. A szerzők írják arról is, hogyan válik a sajtó nagy, tökéletes üzleti vállalkozássá, hogyan lesz az újsághirdetés a kapitalista sajtó gazdasági bázisa, milyen szerepet játszott a nyomdatechnikai fejlődés a modern újság megszületésében. Ebben a fejezetben találjuk a már szervezett, működő polgári sajtó mellett s vele egyidőben bontakozó munkásmozgalmi sajtó bemutatását is.

A második fejezetben a legnagyobb hírszolgálati irodák rövid történetét és mai tevékenységük leírását olvashatjuk, valamint a világ 14 legnagyobb lapjának ismertetését. Természetesen a „legnagyobb” jelzőt nem a példányszám alapján kapták, hanem társadalmi-politikai szerepük, az általuk képviselt eszmeiség vagy irányzat jelentősége folytán.

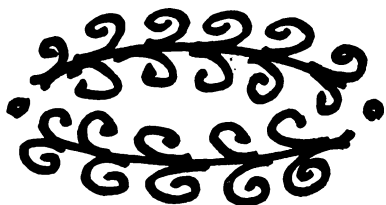
A harmadik fejezet *országokként* veszi sorra a kiemelkedő lapokat és hírügynökségeket. Közli a lapok, hetilapok és folyóiratok alapításának évét, a példányszámát, tájékoztat kiadójukról, politikai hovatartozásukról, megjelenési helyükről és az adott ország sajtójának rövid történetéről.

A magyar sajtó önálló és terjedelmesebb fejezetet kapott. Felépítésében meg egyezik az első három résszel: áttekintést ad a magyar sajtó kialakulásáról, az első hazai újságokról, majd arról a küzdelemről, amely hazánkban a polgári sajtó szabadságáért a reformkorban folyt.

A következő részek korszakhatárait a történelmi fejlődés adja; a sajtó a forradalom és a szabadságharc idején, az önkényuralom korában, a kapitalista és munkásmozgalmi sajtó 1867 és 1918 között, a forradalmak sajtója (1918—1919), az ellenforradalmi korszak sajtóviszonyai, és végül sajtónk a felszabadulás után. A könyv ez utóbbi korszakról is gazdagabb anyagot közöl mint más országok esetében, mert minden fontosabb napi-, heti- és havi lapunkat, illetve folyóiratunkat bemutatja, majd a Magyar Távirati Iroda rövid történetének és mai tevékenységének ismertetésével zárja a fejezetet.

Ami a könyv egészére jellemző: szó sincs valamiféle száraz adathalmazról. Nem félünk kimondani, hogy *ez a munka a pontos tájékoztatás mellett érdekes, izgalmas művelődéstörténeti olvasmányt is ad.* Az anyag jól elrendezett, világos, áttekinthető. Azonban a rövidítések, amelyeknek alkalmazása az adattárban indokolt, a folyamatos szövegolvasást megnehezítik. (1972. Kossuth, 287 l. 12 Ft.)

Kiss István

Szenczi Miklós—Szobotka Tibor—Katona Anna:

Az angol irodalom története

Az olvasó ezzel a kötettel az első magyar nyelvű, teljes, rendszerbe foglalt angol irodalomtörténetet veszi kézbe, a francia és a nemrégiben megjelent német irodalomtörténeti összefoglalások után. Nem frázis tehát, ha a „hézagpótló” jelzővel illetjük, hozzátéve, hogy ezt a feladatát magas színvonalon tölti be.

A mű megjelenése igen hasznos az irodalom művelői és kedvelői számára egyaránt. Nem csupán rendszerez, összefoglal, de számos új szemponttal, gondolat- tal is gazdagítja az angol irodalomról szerzett ismereteinket. Betekintést nyújt minden irodalomszerető olvasónak ebbe a gazdag s nálunk talán nem eléggé ismert irodalomba. Kitűnő kézikönyve lesz könyvtárosoknak, tanároknak, népművelőknek is, akik biztosan támaszkodhatnak rá munkájuk során.

Lehetővé teszi ezt a mű módszere, célszerű, világos szerkezete. Fejezetei az angol, illetve az egyetemes irodalom nagy korszakainak tagolódását követik. Ezen belül a kötet szerzői műfaji felosztást alkalmaztak; az egyes műfajokról szólva pedig az írók, költők munkásságát külön, portrészzerűen tárgyalják. A fejezetek elején kisebb összefoglalások ismertetik a kor társadalmi-gazdasági mozgásait, jelenségeit; vázolják a nagy irodalmi áramlatokat. A kötet végén található névmutató és bibliográfia is a kezelhetőséget, valamint az olvasó tájékozódását szolgálja.

Az itt említett szempontok természetesen a kötet egészére érvényesek; a különböző szerzők által írt fejezetek még így is más és más képet mutatnak — ami a kötet értékét egyáltalán nem csökkenti. Az első négy fejezet — a kezdetektől a XVIII. század végéig — Szenczi Miklós munkája. A magasrendű tudományosság és a közérthetőség — vagy inkább: ismeretterjesztés — harmonikus egységének igen szép példáját nyújtja ez a négy fejezet. A filológusi pontosság, lényeglátás, objektivitás jellemzi ezeket a szűkszavúan is sokat mondó, mindenki számára érthető elemzéseket. Az írók legjellemzőbb egyéni vonásainak kidomborításával párhuzamosan az egész irodalmi folyamat — s nem csupán az angol, de az európai — részeként értelmezi a műveket.

Az ötödik és hatodik fejezet Szobotka Tibor munkája; az előbb elmondottak erre a részre is érvényesek. Objektív tárgylagosság helyett azonban itt az eszszéisztikus stílus és látásmód, a beleérzé- sen alapuló, szubjektívebb elemzések

játsszák a főszerepet. Igen szép író- és költőportrékat olvashatunk, a terjedelmi lehetőségekhez mérten aprólékos, finom műelemzéseket. Nyilvánvaló, hogy az anyag természete is kedvez az ilyenfajta feldolgozásnak — az angol romantika és realizmus óriási esszészerű portrék alkotására csábítanak.

Az 1870-től századunk ötvenes éveigi terjedő időszakot Katona Anna ismerteti. Igen zsúfoltnak tetszik ez az utolsó, évszázadnyi idő, s mintha a szerző maga is egy kicsit elveszettnek érezné magát ebben a zsúfoltságban. Ismeretanyaga, tájékozottsága imponáló, s biztos kézzel csatolja az irodalmi jelenségeket a társadalmi mozgásokhoz. Kár, hogy közlései néhol megmaradnak az ismertetés szintjén, ítéletalkotásra, értékelésre nem vállalkozik; maga írja a kötet végén: „Ahogy jelenünkhöz érünk, egyre bizonytalanabbá válik az irodalomtörténész szava.” Talán csökkentette volna az információ- tömeget egyes, kevésbé jelentős írók csoportszerű felsorolása; így több hely jutott volna a kiemelkedőbbeknek, vagyis azoknak, akiket ma kiemelkedőnek látunk.

Ilyen hatalmas, több szerző által feldolgozott anyag esetén szinte természetes, hogy akadnak terjedelmi problémák is. Nyilvánvalóan: lehetetlen s felesleges is patikamérleglen méricskélni az egyes szerzőknek szánt oldalakat; számuk mégiscsak értékítéletet tükröz, s ebben szerepe van a szerzők ízlésének, irodalmi vonzódásainak is. Egyetlen, érzésünk szerint igazságtalan aránytalanságot kívánunk példaként megemlíteni: azt a szokatlan rövideiséget, amellyel a szerző Emily Brontë regényét, az *Üvöltő szeleket* taglalja. Egyetlen oldalt kapott a világirodalom egyik legmegrázóbb, legnagyobb regénye!

S még egy megjegyzés: hasznos lett volna több utalással kapcsolni a kötet anyagát a kortárs európai irodalmakhoz, ez mindenesetre segítette volna az adott kor egy-egy írójának elhelyezését az olvasó tudatában.

Mindezek elenyésző kifogások a vállalkozás nagysága s az ehhez méltó megvalósítás mellett. Az *angol irodalom története* irodalomtörténetírásunk nagy nyeresége, s minden tekintetben alkalmas arra, hogy a magyar olvasót közelebb hozza az angol irodalomhoz — s általa az egyetemes irodalomhoz is. Ez pedig a legtöbb, amit az irodalomtörténet tehet. (Gondolat, 1972. 699 l. 81 Ft)

Erdődy Edit

Közművelődési intézmények járási székhelyeken

A „két szomszédvár” igénybevételéről végzett közös vizsgálódás egyik terméke Nagy Attila tanulmánya. Örölnünk kell annak, hogy a Népművelési Intézet kutatási és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztálya olyan intézménytípusokban végezte a munkát, melyek még teljességre törekedve szervezhetik meg szolgáltatásaikat, s hatásuk döntően befolyásolja a falusi intézmények teljesítményét is. Bár a vizsgálatot végzőknek nem állt szándékukban, de valószínűleg általánosítható tapasztalatokhoz jutottak a dombóvári, encsi és törökszentmiklósi helyzetkép felvázolásával. (Bizonytalanul fogalmazunk, mert Karsai Károly Dombóvárról írt tanulmányát még nem olvashattuk. A vizsgálatot 1970-ben végezték!)

A három településen 800, a könyvtárt és (illetve: vagy) a művelődési házat látogató, 14 éven felüli lakostól kértek 81 kérdésre választ; rajtuk kívül 990 olyan felnőttet is megkérdeztek, aki egyik intézményt sem látogatja. (A kérdőíveket a kiadvány közli.) Tanulmányozták az intézményekre vonatkozó dokumentumokat, és egyéni beszélgetéseket is folytattak a helyi vezetőkkel.

A vizsgálódás legfontosabb tapasztalatait Nagy Attila Encs példáján taglalja részletesen. Törökszentmiklósról vonatkozóan szinte csak a táblázatokat közli, mivel vele kapcsolatban szinte azonos, vagy majdnem hasonló eredményeket kaptak. A tanulságok az alábbi summázatban találhatók: „... a vizsgált két intézménytípus funkciórendszere egymást kiegészíti, szolgáltatásaik összessége az egyén számára hasznos és értelmes egységgé kovalcsolódhat össze. Tehát akkor szolgálják legjobban az állampolgárok érdekeit a kérdéses intézmények, ha a saját munkájuk folytonos korrekcióját, gazdagítását — a művelődési házak a csak szóraikoztatott funkció mellé egyenrangú partnerré erősítik a művelődést, a tanulást, a szakmai problémák megoldását segítő szolgáltatásaikat, a könyvtárak az ismeretterjesztő és szakirodalom, a klasszikus és XX. századi értékes irodalom választékát jelentősen növelik, valamint a kölcsönzésen kívüli funkcióikat (olvasóterem, folyóiratok bő választéka, zenei és nyelvi lemezek, stb.) erőteljesen fejlesztik — úgy végzik, hogy ezzel utat nyissanak, érdeklődést keltsenek többek között a társintézmények

lényeges és alapvető szolgáltatásai iránt is.” Talán kissé szokatlanul hosszán idéztünk, de ebben az összegezésben szinte minden benne van.

Mégis vegyes benyomásokkal tettük le a számoszlopokkal és grafikonokkal jól bizonyító, gördülékeny és mértéktartóan megírt tanulmányt. (Tapasztalt szakemberek: Sárdy Péter matematikus, Futala Tibor, Maróti Andor és Tomka Miklós lektorok segítettek napvilágra a kiadványt.) Kifogásaink jórészt a programra vonatkoznak, s ezt csak részben írjuk a szerző rovására.

A felmérés adatai azt bizonyítják, amit már ismerünk: az iskolázottsági szint, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely meghatározó tényező, a két intézmény felerősíti egymás hatását, az oda járóknak magasabb az igény- és ízlésszintjük, mindkettőbe elsősorban fiatalok járnak stb.

Kellett-e ezeket a tényeket újra bizonyítani? Viszont nyitott kérdések, hogy akik ismerik a szolgáltatásokat, miért nem veszik őket igénybe? Melyek azok a valóságos okok, melyek egy-egy embert távoltartanak?

Mintha ez a vizsgálódás is a „kérdőív-fetisizmus” hálójába került volna! A kérdőíven kívül más vizsgálódási módszereket is alkalmazott, de ezeknek nyomát nem találjuk a tanulmányban. Például a válaszadókban az intézményekkel kapcsolatos kifogásait a művelődési ház, a könyvtár működésére vonatkozó dokumentumok, a vizsgálódás irányítói által végzett megfigyelések adatai-tapasztalatai alapján a tanulmány sem nem igazolja, sem nem cáfolja. Az együttes vizsgálattól szívesen vártunk volna választ arra, hogy pl. melyik művelődési intézményből vezet inkább út a másikba tudatos munka eredményeként; vagy egyáltalán: léteivel melyik és hogyan propagálja a másikat? Milyen indítások következtekben jut el, s kötődik az egyén egyik vagy másik, vagy mindkét intézményhez? Milyen erők mozdítanak ki embereket a passzivitásból?

Lehet, hogy túlzás mindezt a vizsgálattól számonkérni. Mégis szükségét éreztük felhívni a figyelmet rájuk annak érdekében, hogy ne azt kutassuk ma már, ami ismert!

S még két megjegyzést! A vizsgálat járási intézményeket választott, de valójában járási székhelyen működőket

mutat be. Nem lehet a járási hatást azáltal elintézni, hogy ilyen vonzásuk a látogatók 5%-ára terjed ki, s ez kevés. Lehet, hogy így van, de miért? Sőt, ez csak az intézményeket közvetlenül igénybevevőkre vonatkozik, *je nincs-e az intézményeknek járási kisugárzásuk, szolgáltatásuk?* Akkor egyáltalán mitől járásiak?

A másik: a vizsgálódást eleve metodikai ösztönzésnek, modellnek szánták. Vajon lehet-e az? Nem tudjuk, mennyi ember, mennyi munkájába, s a két intézménynek mennyi pénzébe került, mégis bizvást állítjuk: sehol sem fogják, nem tudják követni! Egyáltalán lenne-e értelme a követésnek? Ezt szinte a tanulmány teszi feleslegessé azzal, hogy Törökszentmiklós helyzetét már nem is

tartotta szükségesnek elemezni, a számszerű adatok annyira megegyeztek, holott a települések között vannak különbségek.

A cím alapján is intézményszociológiát, az olyannyira hiányzó *B-típusú intézmény-modellt vártunk*, vagy legalábbis kísérletet a bemutatására. Sajnos nem azt kaptuk. A következőnek már annak kellene lennie! (Közművelődési intézmények járási székhelyeken. Felmérés három járási székhelyen a közművelődési intézmények igénybevételéről. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ — Népművelési Intézet. Népművelési Propaganda Iroda, 1. Nagy Attila: Enes és Törökszentmiklós, 1972. 136 l. 14 Ft)

Tóth Gyula

bibliográfiák

A magyar irodalom történetének bibliográfiája

A három bibliográfiai sorozat közül, melynek kiadását a Petőfi Irodalmi Múzeum a közelmúltban megkezdte, az egyik a magyar irodalom történetének bibliográfiáját ígéri. Eddig a sorozat első füzeté jelent meg, Lukács János munkája: *A magyar irodalom története (A—B)*.

Mi indokolja a közkézen forgó különféle bibliográfiák és irodalomtörténeti segédkönyvek mellett egy efféle vállalkozás elindítását? Hiszen elég bő általános bibliográfiai anyagot tartalmaz a *Magyar Irodalmi Lexikon*, a hatkötetes *A Magyar Irodalom Története*, s nemrég kezdte meg egy nagyszabású történeti bibliográfiai sorozat kiadását az Akadémiai Kiadó, melyből eddig *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig* jelent meg. Továbbá az irodalomtörténet egy-egy részterületéről is nagyszabású bibliográfiai összeállításokkal rendelkezünk, ilyen például Varga Rózsa és Patyi Sándor munkája, *A népi írók bibliográfiája 1920—1960*. (Akadémiai Kiadó, 1972).

Lukács János munkája irodalomtörténetíráskunk könyv alakban megjelent eredményeit törekszik összefoglalni. A vállalkozás részben tagabb, részben szűkebb, mint a fent említett bibliográfiáké, illetve bibliográfiai összeállítást is tartalmazó kiadványoké. (A legtöbb átfedés az Akadémiai Kiadó *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* című kiadványsorozatával adódhat.) A legkiemelkedőbb íróknál nemcsak a rájuk vonatkozó irodalmat közli, hanem összegyűjti élet-

művük valamennyi megbízható szövegkiadását is. Az íróra vonatkozó irodalomról viszont csak a könyvalakban megjelent munkákat sorolja fel.

A terjedelem és az idő kényszerűsége miatt húzott határok ezek. Mert amennyire örülünk, hogy Lukács János bibliográfiája felsorolja pl. Ady Endre műveinek fontosabb szövegkiadásait, épp annyira sajnáljuk, hogy pl. Áprily Lajos neve alatt csupán a legutoljára megjelent kötetére (*Akarsz-e fényt?*) hivatkozik, de említetlenül hagyja a költő Áprilyt mégis csak legjobban reprezentáló válogatott kötetét, *A kor falára* címűt. Ugyanígy formális és esetleges szempontnak tűnik, hogy az íróra vonatkozó irodalomból csak a könyv alakban vagy különnyomatban megjelent tanulmányokat idézi. Mert mi biztosítja, hogy a folyóiratpublikációk közül éppen a legértékesebbek, a legmagvasabbak kerültek át kötetekbe? (A mai könyvkiadás például a már szépirói életművel rendelkező írókat túlzott előnyben részesíti a gyűjteményes kötetek kiadásával a „csak” tanulmányírókkal, kritikuskokkal szemben.) Kötetbe gyűjtött miniatűrök, szépirói szösszenetek is kerülnek így a bibliográfiába, míg fontos — de a folyóiratok tömegsírjában porladó — kritikai teljesítmények kimaradnak.

Egyetlen bibliográfia sem lehet teljes, minden adatra kiterjedő és hibátlan. Természetesen Lukács János bibliográfiája sem felelhet meg a teljesség igényének. De ha vállalt határait következetesen megtartja, s azon belül igyekszik

jól és kellő arányérzékkel válogatni, akkor a bibliográfiában a könyvtárosok, irodalomtörténészek, kutatók, tamárok, diákok, az irodalomban elmélyedni kívánó olvasók alkalmas segítséget találnak munkájukhoz.

Az első füzetben a következő írók szerepelnek: Abonyi Lajos, Ábrányi Emil, ifj. Ábrányi Kornél, Ady Endre, Ágai

Adolf, Alvinczi Péter, Amade Antal, Amade László, Ambrus Zoltán, Anyos Pál, Apáczai Csere János, Apor Péter, Áprily Lajos, Arany János, Arany László, Asbóth János, Asztalos István, Babits Mihály, Bajza József, Bakstay Sándor és Balassi Bálint. (Petőfi Irodalmi Múzeum, 1973. 82. l.)

T ü s k é s T i b o r

A Társadalmi Szemle 15 éve

„A Világosság első tíz éve” után februárban a *Szabó Ervin Könyvtár* újabb repertóriuma jelent meg, ezúttal a *Társadalmi Szemle* 15 évfolyamáról. (Kár, hogy évfolyamjelzés sehol nem szerepel a kötetben, s a használati utasításnak egyébként kiválóan megfelelő előszó sem tájékoztat arról, hogy mikor indult a folyóirat, s miért csak 1957-tel kezdődik a feldolgozás.)

A Társadalmi Szemle nagy hagyományú (1931-ben, majd 1946-ban indult), fontos társadalomtudományi folyóirat. A magyar kommunista párt elméleti és politikai orgánuma, s emellett egyik főruma a szocializmus építése során felmerülő gondok megvitatásának. Cikkei között gyakran találunk elvi állásfoglalásokat, határozatokat, dokumentumokat, párt- és állami vezetők írásait. A folyóirat tematikája szerteágazó, s cikkei több, gyakran 6–8 témakört is érdeklőnek. A tematika időbeli változása, az arányok eltolódása hűen tükrözi szellemi, ideológiai életünk fejlődését. A repertórium készítésekor mindezekkel a sajátosságokkal számolni kellett.

A címléírások tematikus elrendezése a mondottak miatt eleve kilátástalan lett volna. A szerzők vagy címek betűrendje sem jár sok gyakorlati haszonnal (az előbbi elszakítaná a szerzőket a róluk szóló írásoktól, mesterkéltné lenne a társ-szerzős cikkek, s a könyvismertetések elhelyezése stb.; az utóbbi pedig ritkán jelentkezik önálló keresési szempontként; emellett mindkét változat háttérbe szorítaná az itt különös jelentőséggel bíró megjelenési időt). A szerkesztő tehát *átgondoltan és helyesen döntött*, amikor az egyetlen elfogadható megoldást, *az időrendet választotta*. Ha a mutatók jól működnek, a leíró rész által lefoglalt 250 oldal csak látszólag pazarlás: a cikkek azonosításán kívül szemléletes képet ad a folyóirat fejlődéséről, a kérdések felbukkanásáról, vitájukról, s megoldásukról is. A tartalomjegyzékek pusztá fel-sorolásánál pedig a korrekció és kiegészítés

(a helyreigazítások, hozzászólások feltüntetése) által nyújt többet.

Az időrend azt is lehetővé teszi, hogy a tételszámok közvetlenül utaljanak a megjelenés évére. Ennek előnye a mutatókban jelentkezik. Például a 60–71-es tétel, amely az 1960-as évfolyam 71. cikke, még a dél-vietnami felszabadító harc kezdetéről tudósít, míg a 71–132. már a DIFK békeprogramját ismerteti; magukból a tételszámokból is következtethetünk a cikk jellegére, s ez megkönnyíti, meggyorsítja a szükséges írás kiválasztását. Az évszámokat kiemelő élőfej pedig a kiválasztott tétel visszakereséséhez nyújt segítséget.

A választott szerkezet nélkülözhetetlené teszi a jó mutatókat. A repertórium *mutatórendszerét mindenekelőtt sokoldalúságáért dicsérhetjük*: a tárgykörök, intézmények, személyek, földrajzi nevek mellett a viták, illusztrációk, sőt a folyóiratok, napilapok visszakereshetőségét is biztosítja! (Kár, hogy ezek külön szerepelnek, külön-külön betűrendben, s így szükségessé teszik a tartalomjegyzék bekapcsolását a keresési folyamatba.)

A mutatók szerkezete általánosságban jó, a mutatókon belül azonban vannak *vitatható megoldások*. A földrajzi mutató anyaga pl. első fokon kontinensek szerint tagolódik, s így a Közel-Keletnek nem jut hely. Bizonyos címszók (pl. Szovjetunió: 159 tételszám!) esetében élni lehetett volna a tematikus tagolással. A névmutató törekszik a nevek változatainak feltüntetésére (Dellagrammatikasz = Politisz), a helytlen frászmód javítására (Gönczöl = Göncöl), s a nevek kiegészítésére. Kár, hogy ezt nem elég következetesen, és sok hibával teszi (pl. Magyarai Andrást Jánossá kereszteli át). Feltétlenül dicsérendő az azonos nevű szerzők (pl. a hét Nagy László) foglalkozás szerinti elkülönítése.

A tárgymutató veti fel a legtöbb problémát. A tárgyszavak többségét jól választották meg, a további csoportosítás azonban nem mentes a következetlenségektől. Tisztázatlan a gyakran alkal-

mazott kötőjelek funkciója, vitatható a melléknévi alakok (pl. „termelőszövetkezet”) használata. Néhol a szóösszetételek a szótárakból ismert „bokrosításban” jelennek meg (pl. a „munka” címszónál), de a bokrosítás néha bántóan keveredik az alosztással (pl. az „irodalomelmélet” címszó alatt). A tagolatlan-ság — kivételként — a tárgymutatóban is jelentkezik („imperializmus”: 97 tétel). A hivatkozások gyakran elnagyoltak, ezt bizonyítják a „stb.”-utalások is („Magyarország története lásd még a pártokat, antifasiszta ellenállás, munkásmozgalmat — magyar stb.”). A hibákra a *tárgyszóalkotás hazai hagyományékülisége* adhat menteséget — bár az Új Könyvek gyakorlatából is bátrabban lehetett volna meríteni.

Gyakoriak a tárgyi hibák, elírások. Az angol munkáspárt s a konzervatívok választási taktikáját elemző cikk (66—104) nem szerepel az Angol Munkáspárt címszónál, az ott feltüntetett egyik tétel-szám viszont Az *individualizmus gyökerei*-hez vezet bennünket. Az „irodalmi

antológiák” „drámai-” alcsoportjában a hat tételből mindössze két antológia-is-mertetést találunk, a „hangjáték” egyetlen tételszáma egy vers- és egy novellagyűjtemény kritikájára utal. A legmosolyogtatóbb, hogy az „agylopás” (értelmiségi munkaerő más országba csábítása) címszót — nyilván a félreértések elkerülése érdekében — zárójelben így értelmezték: brain storming (ami „ötlet-rohamot” jelent) a hasonló hangzású brain-drain helyett.

A repertórium hasznosságának (és ebben az esetben: *módszertani értékeinek!*) hangsúlyozása mellett is kifogásolnunk kell az *apróbb hibák nagy számát*. Ez a lektorálás, illetve a korrigálás gyengéire hívja fel a figyelmet (nem először). A kiadvány (szerkesztő: Mitru Ibolya, a címléírások nagy részét Szederkényi Olga készítette) azonban mindenképp nagy gyakorlati segítség könyvtárosoknak és olvasóknak egyaránt. (1972. FSZEK, 416 1. 32 Ft)

M á n d y G á b o r

Tanulmányok és források Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának történetéhez

Az elmúlt években országsszerte megszaporodott, évkönyvszerűen megjelenő helytörténeti tanulmánykötetek sorából ez a kiadvány azzal emelkedik ki, hogy a szerkesztők a módszeresen összeállított *tájékoztató apparátusnak* meglepően nagy teret szántak. A megyei munkásmozgalm-történet másodszor megjelenő tanulmánykötete nem elégszik meg a lábjegyzetszerű szokványos hivatkozásokkal: a terjedelemnek csaknem felét a kronológia és a bibliográfia foglalja el. Ezért a kiadvány fokozott figyelmet érdemel. Mint a bevezető szerkesztői megjegyzésekből kitűnik, nemcsak alkalmoszerű közlemények ezek az adattári, könyvészeti rovatok, hanem a jövőben megjelenő kötetekben is folytatásuk lesz. A munkásmozgalmi eseménynaptár két korábbi kiadvány adatait egészíti ki, és az 1948. év megyei eseményeinek igen alapos időrendi feldolgozását nyújtja. A két szerkesztő (Bényei Miklós és Héthy Zoltán) tágran értelmezte a helyi munkásmozgalm „kurrens” bibliográfiáját: országos, a témával csak közvetetten érintkező kiadványokat is nagy számban dolgozott fel a kb. 800 tételes összeállítás-

ban. A bibliográfia könyveket, helyi és országos folyóiratokat, illetve fontosabb hírlapcikkeket tár fel. Alapos és jó (a helyi kurrens helyismereti repertórium hiányát és részben pótló) munka ez; különösen szerkezetét és annotációs rendszerének tömör és tartalmas utalásait érdemes kiemelni.

A „laza”, tárgyszerűen választott fejezetcímek kronológiai és tematikus összefüggésekbe rendezik az anyagot, a szerkesztők így nem kényszerülnek me-revségre — nyugodtan formálhatnak az első, életrajzi vonatkozású tételekből pl. „személyi-bibliográfiai egységeket” is (Juhász Géza, Szabó Pál, Veres Péter). A tanulmánykötetben való közzététel sajnálatos következménye azonban, hogy külön tartalommutató vagy egyéb index így nem mellékelhető a bibliográfiához. Tekintettel arra, hogy a szerzők a következő kötetekben a folytatást, a most 1967. januártól 1971. júniusáig megjelent anyag kiegészítését ígéri, kumulációját, különálló kötetben való kiadását is szívesen látnánk. (Az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottság Archivuma. 1972. 207 l.)
F. M.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

MIT OLVASSAK? címmel ajánló bibliográfiát adott ki általános iskolások részére a Gyöngyösi Városi-Járási Könyvtár gyermekkönyvtára. Az összeállítás tantárgyi bontásban ajánlja a könyvtárban megtalálható műveket. A címléírások egy részét rövid annotáció egészíti ki. Kár, hogy az ízléses, nyomtatott bibliográfia szerkezeti és tartalmi hiányosságokat tükröz. Például Gál Zsuzsa Az én zeneszerzőm c. kifejezetten gyermekeknek szóló, ismeretterjesztő sorozatából csak egyet vesz föl; a magyar irodalmi művek válogatási szempontja esetleges: az írókról szóló művek (életrajzok), nyelvészeti munkák mellett néhány ifjúsági regény is szerepel, amelyről nehéz eldönteni a kiválasztás szempontját; Móra Ferenc neve nem fordul elő a bibliográfiában stb. A füzetből a névmutató is nagyon hiányzik.

A SZOMBATHELYI MEGYEI KÖNYVTÁR vállalta, hogy az ország nagyobb nyilvános könyvtáraiban készített irodalomkutatásokról rendszeresen jegyzéket állít össze, s azt eljuttatja az A- és B-típusú könyvtáraknak, valamint néhány budapesti kerületi könyvtárnak. Ezekből a jegyzékekből megtudható, készült-e már a témáról más könyvtárban irodalomkutatás, s ha igen, az elkérhető a Szombathelyi Megyei Könyvtártól. A márciusi első jegyzék az egri és a kibocsátó szombathelyi megyei, valamint a debreceni városi könyvtár 2—2 politikai, pedagógiai és mezőgazdasági, 1—1 könyvtári, természettudományi, művészeti illetve irodalmi témáról készített irodalomkutatásáról ad hírt, s ezek összesen 235 tételt foglalnak magukban.

FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC 1848—1849 címmel rendezett kiállítást a 125. évfordulóra a vespéremi Bakony Múzeumban az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, a Megyei Levéltár és a Bakony Múzeum. A könyvtár a kiállítás kapcsán 200 példányban bibliográfiát adott ki, amely válogatást tartalmaz állományának 48-as, főként Vespérem megyei vonatkozású irodalmából.

PETŐFI BIBLIOGRÁFIÁT adott ki a Gyöngyösi Városi-Járási Könyvtár. A rövid életrajzi összefoglalót az utóbbi 25 évben megjelent Petőfi-kiadások felsorolása követi; majd az ugyanezen időszakban közzétett Petőfi-tanulmányok, cikkek zárják a sort. A könyvtárban fellelhető műveket csillag jelzi.

Azonos tartalmú (ugyanazon időszakot felölelő) válogató bibliográfiát jelentetett meg KÖNYVEK PETŐFIRŐL címmel a Dorogi Nagyközségi és Járási Könyvtár. Sokszorosított, kisalakú kiadványát rajzok illusztrálják. A dorogi könyvtár egyébként emléklapot ad azoknak a könyvtári tagoknak, akik tíz éve folyamatosan olvasói. A könyvtár éppen most, a Petőfi évben ünnepli fennállásának 20. évfordulóját, s mivel Arany János nevét viseli, ünnepségét is e „páros csillag” jegyében Miklós Róbertnek Arany és Petőfi barátságáról szóló előadásával tette emlékezetessé.

MŰVESZETI KÖNYVSOROZATOK AJÁNLO JEGYZEKE címmel kiadványt jelentetett meg a Múzeumtani Könyvtár; a kötet a könyvtár gazdag művészettörténeti anyagáról tájékoztat.

JELENTÉST TETT KÖZZÉ 1972-ben végzett munkájáról a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára. E szerint az elmúlt évben csaknem 3 millió 324 ezer forintot költött folyóiratbeszerzésre az intézmény, megközelítően 20 százalékkal többet az előző évinél, de az árak emelkedése miatt csak 4,6 százalékos volt a beszerzés növekedése. Könyvet kerekén 2 millió 160 ezer forintért vásároltak. Ez 14 százalékkal kevesebb, mint amennyi a megelőző évben volt. A 10 375 beiratkozott olvasóból 6763 volt az egyetem hallgatója.

PETROVICS EMIL zeneszerzői tevékenysége címmel — a művész szerzői estjére készült meghívóhoz csatolt bibliográfiai röplapot jelentetett meg a Szombathelyi Megyei Könyvtár. Bakó Endre és Csáki Pál összeállítása igényes munka; rövid terjedelmében is igen alapos, sokatmondó. Az operák, zeneművek után ezek kritikái következnek, az annotációt pedig a bírálatokból, tanulmányokból, cikkekből vett jellemző idézetek helyettesítik. A bibliográfia Petrovics Emil nagyobb írásait is felsorolja.

A RAKODÁS-GÉPESÍTÉS ÉS BERENDEZÉSEI címmel a szállítási-akadályok gondok megoldását segítő művekről és cikkekről jelent meg összeállítás az OMKDK ajánló bibliográfiai sorozatában. (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven. 58. szám.) A gyűjtés felöleli az általános rakodó berendezések, a tehermegfogók, a közúti, a vasúti és a vízi járművek rakodásának irodalmát. A bibliográfia külön fejezetet szentel a konténerek és szállító tartályok rakodását tárgyaló kiadványoknak.

A BUDAPESTI KERÜLETI KÖNYVTÁRAK 1972-ben végzett munkájáról kiadott jelentés megállapítja, hogy a múlt évben sem került sor a fővárosban egyetlen új könyvtár megnyitására, s a régebben életveszély miatt bezárt könyvtárak pótlása sem történt meg. A jelentés hangsúlyozza, hogy amennyiben nem növelik a karbantartó munkára fordítható összeget, továbbbi könyvtárak válnak használhatatlanná. Mindezek ellenére nőtt az olvasók száma és a kölcsönzési forgalom, ami világosan jelzi, hogy mindinkább növekszik a lakosság igénye a szervezett könyvtári szolgáltatás iránt.

A GYÚJTÓKÖRI EGYÜTTMŰKÖDÉS KÉRDÉSEI II. A külföldi helyzet címmel az OSzK-KMK kiadásában megjelent kötet a témával foglalkozó 237 külföldi dokumentumról tájékoztat. A gyűjtemény folytatása a kérdés hazai irodalmát feltáró, 1971-ben megjelent első kötetnek. Az összeállításnál az elmúlt 10 év irodalmának feltárása volt a cél, s alapul a legfontosabb külföldi könyvtartudományi tájékoztató kiadványok (például a Library Science Abstracts, illetve a Library and Information Science Abstracts stb.) szolgáltak. A referált dokumentumok mintegy 90 százaléka megtalálható a Könyvtartudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában.

MAGYARÓRA címmel adott ki ajánló bibliográfiát — Irodalomjegyzék a szakmunkásképzéshez c. sorozatának 6. füzeteként — a Kaposvári Megyei Könyvtár. Az annotált jegyzéket Dr. Gergely Józsefné és Sipos Csaba állította össze az A és B tagozatú képzés tanterve alapján, a könyvtárban található bőséges irodalmat figyelembe véve.

SZÁMJEGYVEZÉRLÉSŰ SZERSZÁMGÉPEK bibliográfiája címmel a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára megjelentette Tudományos és műszaki bibliográfiák sorozatának 11. számú kötetét, Nagy Ilona munkáját. A kötet tartalmazza a számjegyvezérlésű (vagy NC) szerszámgépekkel kapcsolatos általános ismereteket és alapfogalmakat, a vezérlések sémáit, a témában hazánkban található irodalomból válogatott 66 könyv, 1367 folyóiratcikk és 211 szabadalom, szabvány, kiállítás ismertető és kutatási jelentés pontos adatát és leoláhelyét. A használatot tárgymutató, névmutató és folyóirat-mutató könnyíti meg.

SOMOGY MEGYE 114 üzemében, vállalatánál és könyvtárában fellelhető 796 féle, 1945 és 1970 között beszerzett szakfolyóirat címét és leoláhelyét tárja fel a Kaposvári Megyei Könyvtár Szakfolyóiratok Somogy megyében 1945—1970. c. leoláhelyjegyzéke. A megyei könyvtár ezzel a kiadvánnyal, melyet 1966-ban egy hasonló rendeltetésű jegyzék előzött meg, a megye teljes folyóiratállományának számbavételére tett kísérletet. A jegyzékben az eligazodást szak-, földrajzi és nyelvi mutató könnyíti meg.

ÍZLÉSES KÖNYVJELZŐ sorozatában Heinrich Heinerről, Wilhelm Conrad Röntgenről és Louis Pasteurról emlékezik meg a Székesfehérvári SZMT könyvtár.

A DIÓSGYŐRI VASAS KÖNYVTÁR múltját idézi fel Magyar András a Borsod megyei és miskolci munkáskönyvtárak történetét feltáró SZMT könyvtári sorozat legújabb, 5. füzetében. A tanulmány az előzőkhöz hasonlóan hű képet ad arról, milyen hősi erőfeszítéseket tett a borsodi munkásság a felszabadulás előtti évtizedekben, hogy megteremtse kulturális fel-emelkedésének intézményi feltételeit. A kiadvány a szokásos gazdag illusztrációs anyaggal, igényes előállításban jelent meg.

A FELSOÓKTATÁSI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ „A” sorozatának (Műszaki és természettudományok) 1972. 1. és 2. száma bőséges irodalomjegyzéket közöl az egyetemi könyvtárak építésének és berendezésének tárgyköréből. A nemzetközi könyv-év jegyében sok tanulmány és cikk jelent meg a figyelt periódikákban; ezek közül most a jegyzékek elsősorban a könyvtárgépesítéssel foglalkozókat említik, de felsorolják a Műszaki Egyetem Könyvtárának évkönyveivel foglalkozó beszámolókat is.

A SOMOGY MEGYEI tanácsai könyvtárak 1972-ben végzett munkájáról készített jelentés közli, hogy az elmúlt évben nőtt a könyvtárak olvasóinak száma és emelkedett a kölcsönzési forgalom is. Különösen a gyermekek és a 14—25 éves fiatalok körében válik mind népszerűbbé az olvasás és a könyvtárak használata. Kielégítő az olvasó munkások számának alakulása is. A könyvállomány a szükség-lethez igazodik, de még mindig nem éri el a kívánt szintet a gyermekrészegek könyvellátottsága, bár ez is sokat javult az elmúlt évben. A megye lakosságának 22 százaléka beiratkozott könyvtári tag, egy-egy olvasóra 23,6 kötet könyvkölcsönzés jut.

A Csokonyavisontai Községi Könyvtárban (MTI Fotó — Bajkor József felvételei)

Ára 6,— forint